

Қымбатты мектеп түлегі!

Облыстық техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындарының үздігі, «Үздік колледж - 2009» байқауының жеңімпазы, аймақтық «Алтын көшбасшы» дипломының, Білім және Ғылым министрлігінің инновациялық идеяларды енгізгені үшін номинациясының иегері. Халықаралық ИСО 9001:2009 сапа менеджменті сертификатын білім жүйесіне енгізген Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжіне оқуға шақырамыз.

Колледж 2014-2015 оқу жылына күндізгі және сырттай оқу бөлімдеріне 9-11 сынып негізінде төмендегі мамандықтар бойынша талапкерлерді оқуға қабылдайды:

1. **0101000**-Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту
2. **0102000**-Тәрбие жұмысын ұйымдастыру (деңгейі бойынша)
3. **0103000**-Дене тәрбиесі және спорт
4. **0104000**-Кәсіптік білім беру (салалар бойынша)
5. **0105000**-Бастауыш білім беру
6. **0105033**-Шетел тілінен бастауыш білім беру мұғалімі
7. **0110000**-Негізгі орта білім
8. **0201000**-Құқықтану
9. **0202000**-Құқық қорғау қызметі
10. **0203000**-Патенттану
11. **0401000**-Кітапхана ісі
12. **0402000**-Дизайн (профиль бойынша)
13. **0403000**-Әлеуметтік-мәдени қызметі және халықтық көркемдік шығармашылығы
14. **0501000**-Әлеуметтік жұмыс
15. **0507000**-Қонақ үй шаруашылығында қызмет көрсетуді ұйымдастыру
16. **0510000**-Іс қағаздарын жүргізу және мұрағаттану (салалар бойынша)
17. **0511000**-Туризм
18. **0512000**-Аударма ісі
19. **0513000**-Маркетинг (салалар бойынша)
20. **0514000**-Бағалау (салалар және қолдану аясы бойынша)
21. **0515000**-Менеджмент (қолдану салалары бойынша)
22. **0516000**-Қаржы (салалар бойынша)
23. **0517000**-Статистика
24. **0518000**-Есеп және аудит
25. **0519000**-Экономика (салалар бойынша)
26. **0601000**-Стандарттау, метрология және сертификаттау (салалар бойынша)
27. **0809000**-Мұнай және газ кен орындарын пайдалану
28. **0810000**-Мұнай-газ және жанар май құю станцияларын салу және пайдалану
29. **0902000**-Электрмен қамтамасыздандыру (салалар бойынша)
30. **0906000**-Жылу электр станцияларының жылу энергиялық қондырғылары
31. **1201000**-Автомобиль транспортына техникалық қызмет көрсету, жөндеу және пайдалану
32. **1202000**-Тасымалдауды ұйымдастыру және көліктегі қозғалысты басқару (салалар бойынша)
33. **1203000**-Теміржол көлігімен тасымалдауды ұйымдастыру және басқару
34. **1206000**-Жол қозғалысын ұйымдастыру
35. **1211000**-Тігін өндірісі және киімді үлгілеу
36. **1302000**-Автоматтандыру және басқару (бейіні бойынша)
37. **1304000**-Электрондық есептеу техникасы және бағдарламалық қамтамасыздандыру
38. **1305000**-Ақпараттық жүйелер (қолдану салалары бойынша)
39. **1401000**-Үйлер мен ғимараттарды салу және пайдалану
40. **1405000**-Газ жабдықтау жүйесімен жабдықтарды монтаждау және пайдалану
41. **1509000**-Экология және табиғат қорғау қызметі (түрлері бойынша)

Қымбатты, жас дос!

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжі – Еліміздегі беделді заманауи білім ордасы. Колледж Республикамыздағы мемлекеттік басқару орындарына, әлеуметтік, экономика, бизнес саласына, құқық қорғау жүйесіне және техникалық мамандықтар бойынша бәсекеге қабілетті білікті мамандар даярлайды.

Заманауи инновациялық әдістерді оқу үрдісіне енгізіп, сапалы білім беру барысында колледж талапқа сай материалдық-техникалық базамен қамтамасыз етілген. Атап айтқанда:

- Дуальды оқыту жүйесі;
- 90 мыңнан астам кітап қоры бар бай кітапхана, 300-ден астам жаңа үлгідегі компьютерлермен жабдықталған 12 компьютерлік локальдік жүйесі бар кластар, мультимедия, Web-технологиялар, 80-нен астам арнаулы жабдықталған кабинеттер мен зертханалар, 3 лингфон кабинеті, 16 интербелсенді тақта, дизайн, криминалистика, техникалық арнайы пәндер кабинеттері, жаңа үлгідегі қазіргі заманға сай 2 баспахана, арнаулы 2 спорт залы, теннис залы, 300 орынды акт залы, медициналық пункт, хореография залы, 200 орынды асхана, 90 орынды мәжіліс залы, студенттер театр студиясы, тігін цехы және темір мен ағаш өңдеу шеберханалары және 240 орындық жатақхана Сіздерге қызмет көрсетеді.

Егер Сіз де білімі мен біліктілігі ұштасқан бәсекеге қабілетті маман болғыңыз келсе, онда Сіздің таңдауыңыз - Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжі болсын!

Мекен-жайымыз: Қызылорда қаласы, Қонаев, 17
Тел: 8(7242) 27-22-37, 27-75-27, 26-21-91(131,120)
e-mail: ko_kazguu@mail.ru
web-сайт: www.kazgua-college.kz

БІЛІМ және ИННОВАЦИЯ

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ОҚУ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

№7(14)

2014

Киіз – қазақ халқының бағалы дүниесі. Хандарды сайланар алдында ақ киізге ораған.
Киіз – ғасырлар жемісі, шабыттан қуат алған, артына із қалдырған, кейінгіге ой салған шеберлер еңбегі.
Қоғам дамып, үнемі жаңа сипатқа көшкен сайын адамдардың әр нәрсеге көзқарастары да өзгеріп отыратыны белгілі. Заманауи үлгіде дайындалған киіз бұйымдары осыны білдіреді.
Өскелең ұрпақ білім мен ұлттық тәрбие негіздерін өзінің ұлттық мектебінен алатыны сөзсіз.
Олай болса, ұлтымыздың ұлағатты өнерін ұлықтап, ұрпақтан-ұрпаққа үзбей жалғастыру біздің борышымыз болуға тиіс.

ҚҰРЫЛТАЙШЫ «БІЛІМ ШАМШЫРАҒЫ» ЖШС

БАС РЕДАКТОРЫ

Тобашов Марат Шайхисламұлы – Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің директоры, техника ғылымдарының кандидаты, доцент.

Журнал Қазақстан Республикасының Мәдениет және Ақпарат Министрлігінің Ақпарат және Мұрағат комитетінде 2010 жылдың 28 сәуірінде тіркеліп, ЛК 0860-Ж куәлігі берілді.

Мекен-жайымыз: Қызылорда қаласы,
Қазыбек би №26
Тел: 8-(7242) 27-22-37, 27-75-27, 26-21-91 (104.101)
E-mail: ko_kazguu@mail.ru

Журнал материалдары колледждің ақпараттық саптау бөлімінде теріліп, беттелді.
«Қызылорда Дизайн» ЖШС баспаханасында басылды.

Мақала мазмұнына редакция жауап бермейді.

Досжанова Гүлжамила – редактор, Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің жоғары санатты оқытушысы.

Оспанова Амина Өмірбекқызы – жауапты хатшы, колледж оқытушысы.

Алия Абылайқызы – дизайнер, корректор.

Нұрғалиева Нұргүл Сағидоллақызы – қаріп теруші

Басуға 2.06.2014 жылы қол қойылды.
Авторлық б.т. 5

Таралымы -----1000 дана
Басылым мекен-жайы: Қызылорда қ.
Абай даңғылы №28, инд:120008
Басылым индексі: 120008

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Алпамысова Зағипа – Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің қаржы директоры, филология ғылымдарының кандидаты, доцент.

Елеусінов Бауыржан – Облыстық білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының директоры, физика-математика ғылымдарының кандидаты, профессор.

Серікбаев Сәкен - Қызылорда облыстық білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және қайта даярлау институтының директорының орынбасары, тарих ғылымдарының кандидаты, доцент.

Сәдуақасов Жеңіс – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің профессоры, филология ғылымдарының докторы.

Нұрахметов Ермахан – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің «Роман-герман тілдері» кафедрасының меңгерушісі, филология ғылымдарының докторы, профессор.

Сейсенов Бақытбек – Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің профессоры, философия ғылымдарының докторы.

Сырымбетұлы Бекмырза – Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің жоғары санатты оқытушысы, «Өз Елім» газетінің редакторы.

МАЗМУНЫ *

Дүйсенова Қ.	МАЗМҰНЫ	
МӘҢГІЛІК ЕЛІМІЗДІҢ МӘҢГІЛІК ТІЛІ.....		5
Аманкелді Н.Қ.		
ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ САЛАУАТ- ТЫ ӨМІР САЛТЫНА ТӘРБИЕЛЕУ.....		6
Омарова Д., Амантайқызы А.		
ЖАСТАРҒА РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ЕЛБАСЫ ЖОЛДАУЫН НАСИХАТТАУ ТӘЖІРБИЕСІ.....		8
Елеусінова Р.Т.		
ДАМУАТ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ.....		10
Әлібаева А.Е.		
МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУАТДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ.....		13
Исаева Д.И.		
ТӘРБИЕ БАСЫ – ТАЛ БЕСІК.....		16
Ізімова Ж.		
М.ӘУЕЗОВ «КӨКСЕРЕК» ӨҢГІМЕСІНІҢ ТАҚЫРЫБЫ МЕН ИДЕЯСЫ.....		17
Ақпанов Қ.А.		
КЕМБРИДЖ УНИВЕРСИТЕТІ ТӘСІЛІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІН МЕҢГЕРУДЕГІ БАҒДАРЛАМАНЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....		18
Байқазақова Г.М.		
КІМ БОЛАМ? (МАМАНДЫҚ ТАҢДАУ КЕШІ).....		20
Умиртаева А.А.		
АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ТҮРЛЕРІ.....		22
Смайлова С.Ө.		
ДҰРЫС ТАМАҚТАНА БІЛДІҢ АДАМ ДЕНСАУЛЫҒЫНА МАҢЫЗЫ.....		23
Шакимов С.С.		
ОНИ ПРОДОЛЖАЮТ ИСТОРИЮ.....		26
Тоғанова Ж. Қ.		
ҚАЗАҚ ЭТНОНИМИНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ.....		27
Умарова Зайра А		
ИММУНОГЕНЕТИКА. НАСЛЕДОВАНИЕ ГРУПП КРОВИ.....		28
Көлімбетова Г.		
ҚҰСТАР (АШЫҚ САБАҚ).....		30
Асанова Ж.Н.		
АТА ЗАҢ ЖӘНЕ ҚР КОНСТИТУЦИЯСЫ.....		31
Нұрғалиева Н.С.		
СЫРДАРΙΑ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ЖАНҚОЖА НҰРМҰХАМЕДҰЛЫ БАСҚАРҒАН КӨТЕРІЛІСІ.....		32
Назарова С.С.		
САҚТАРДЫҢ ШАРУАШЫЛЫҒЫ МЕН МӘДЕНИЕТІ.....		34
Көлімбетова Г.		
ДОСТЫҚ (ТРЕНИНГ САБАҚ).....		36
КОЛЛЕДЖ ТЫНЫСЫ.....		37
Шакимов С.С.		
УГОЛОВНОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ.....		41
Сарсенбаева Н.		
КӨСЕМШЕ (ҚАЙТАЛАУ САБАҒЫ).....		43
Мұратбаев Ғ.А.		

СОДЕРЖАНИЕ

БАСКЕТБОЛ. ТАКТИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҚ	44
Кайырымбетова К.И.	
АНДАР МЕН МАЛДАР НЕМЕСЕ СҮТҚОРЕКТІЛЕР	46
Иманбердиева Ж.	
АҚАН ҚОРАМСАҒҰЛЫ (1843-1913)	
ҚАЗАҚ МУЗИКАСЫНДАҒЫ 18-20 ҒАСЫРДА ӨМІР СҮРГЕН БЕЛГІЛІ ӘНШІ-КОМПОЗИТОР АҚАН СЕРІ ӨМІРІМЕН ЖӘНЕ ШЫҒАРМАЛАРЫ	47
Тілеуова А.	
ЭКОНОМИКА БІЛГІШТЕРІ	51
Ақбердиева Д.Қ.	
БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	52
Ақпанов Қ.А.	
Ө.БӨКЕЙХАНОВТЫҢ «ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІНЕ ЖАРИЯЛАНҒАН ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ДЕРЕКТАНУ САЛАСЫН- ДА АЛАТЫН ОРНЫ	54
Баймұратов С.С.	
КУРСТЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ЖӘНЕ КУРСТЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ЖҮРГІЗУ	56
Кемелбеков М.Е.	
ОРТА АРНАУЛЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	57
Елеусинова Р.Т.	
ӨЗ БАҚЫТЫҢ ӨЗ ҚОЛЫҢДА	59
Бексеитова Г.Ш.	
ЖҰМЫС ІСТЕУДІҢ БАСТАМАСЫ (КЕМБРИДЖ ӘДІСІМЕН)	62
Қобландиева А.Ғ.	
БӨСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ МАМАН ДАЯРЛАУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РОЛІ	63
Раймбаева Г.Б.	
ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ БАҒЫТ - ӨЗІН - ӨЗІ ТАҢУ	64
Рсалиева Ә.Б.	
ҚАЗАҚТЫҢ ФАРИЗАСЫ	65
Елеусинова Р.Т.	
7 САНЫН ҚОСУ ЖӘНЕ АЗАЙТУ	66
Жұбатқанова А.	
ЖАНУАРЛАР ӘЛЕМІ	67
Дүйсенова Қ.М.	
САН ЕСІМДІ ҚАЙТАЛАУ	68
Парменова Н.	
Х ДЫБЫСЫ МЕН ӘРПІ	69
Нұрымова Н.А.	
ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВТЫҢ «МЕНІҢ ӨМІРІМ». «АТТАНДЫ- РУ» ШЫҒАРМАЛАРЫ	71
Сансызбайқызы К.	
КОМПЬЮТЕРЛІК ВИРУСТАР ЖӘНЕ АНТИВИРУСТАР	73
Аралбаева А.С.	
ЖАҢА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ҚҰҚЫҚТАНУ САБАҒЫНДА	76

МӘҢГІЛІК ЕЛІМІЗДІҢ МӘҢГІЛІК ТІЛІ

Дүйсенова Қарлығаш
М.Шоқай атындағы №41орта мектебінің
11 «а» сынып оқушысы – Хайруллаева Ақмарал
Жетекшісі: қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Ана тілі - халық боп жасағаннан бері жан дүниеміздің айнасы,
өсіп- өніп түрлене беретін, мәңгі құламайтын бәйтерегі.
Ж.Аймауытов

«Ерлік, елдік, бірлік, қайрат, бақ, ардың
Жауыз тағдыр жойды бәрін не бардың...
Алтын күннен бағасыз бір белгі боп,
Нұрлы жұлдыз, бабам тілі, сен қалдың!», - деп
М.Жұмабаев айтқандай, тіл - таусылмас байлық,
сарқылмас қазына. Қазақстан Республикасының
мемлекеттік тілі – қазақ тілі. Ол менің тілім, бабамның
тілі, анамның сүтімен бойыма дарыған қасиетті тіл.
Қазақ өз тілінде сөйлемесе, ол – қазақ емес, себебі
тіл – өзге ұлттан ерекшелеп тұратын ұлттық мүддеміз,
қадірлі еніміз, еншіміз.

Қазақ тілі – өте бай тіл. Ауыз әдебиетінің көркем нұсқаларын алсақ та, би-шешендердің, данагөй-көсемдердің даналық сөздерін, ел, ұлт тағдырын қара қылды қақ жара, әділдікпен, тапқырлықпен айтылған өсиеттерін алсақ та, анық көз жеткізетініміз хақ.

«Тура биде туған жоқ», «Түгел сөздің түбі бір, түп атасы Майқы би», - деп ежелден келешекті болжаған өсиет мәдерін еске аламыз.

Одан беріде қазақтың үш жүзінің басын қосқан, Ұлы жүздің Дулат тайпасының Жаныс руынан Төле би, Орта жүздің Арғын ішіндегі Қаракесек руынан Қаз дауысты Қазыбек би, Кіші жүздің Өлімұлы руынан әділдігімен ел аузына танымал Әйтеке би мен атырапта жайылған қазақты бір тудың астына біріктіріп, мамыражай күйге түсірген Тәуке хан еді. Елдің ішкі шаруашылығын біт-пүтсезе, сыртқы жау шапқыншылықтарында батырлар түзесе, ел үшін бастарын бәйгеге тігіп, өлуге даяр болған. Қан майданда жүріп, бір қолымен қару, екінші қолымен қалам ұстаған батыр-жырауларымыз да аз болмаған. Үмбетей, Ақтамберді, Шернияз, Махамбет сынды батырлардың бір көрінісі болса керек.

«Өнер – таусылмас азық, жұтамас байлық», - десек, сол өнерді дәріптеп, көкке өрлетіп, биікке шығарған біздің сал-серілеріміз, ақын-жырауларымыз. «Жігітке жеті өнер де азық», - деген дана халық. Бұл топ ақындары өздері өлең шығарып, орындап, халыққа жеткізіп қана қоймай, ауыл-ауылды аралап ежелгі дастандарды, батырлық жырларын таңды-таңға қосып жырлаған.

Біржан сал, Ақан сері, Жаяу Мұса, Шал ақын, Баллан Шолақ, Әсет т.б. өнерпаздарға сал, сері атаулары да себеппен қойылған. Мысалы, Асан сөзіне алты атанға жүк артып, алты жыл жайлы қоныс қарап, қазақ жерін түгел шолып «Жерұйық» іздеп, халқының қамын ойлағандықтан Қайғы атауы қосылған. Сері, сал сөздері енші-ақындықпен қоса саятшылық, аңшылық, қосбегілік, мергендік, ой-қиялдарының ұшқырлығы, тілдерінің өткірлігі, оттылығы іспетті қолданылған.

Қазақта жазба әдебиетінің негізін салушы ұлы Абай да тіл мәселесіне көп көңіл бөлген. Қазақты адалдыққа, білімділікке, ар-намысты болып, «бес

нәрседен қашық болуға, бес нәрсеге асық болуға» үйреткен. Қара сөздері арқылы адами қасиеттерге барынша баулып, шын мәнінде «толық, саналы адам» қалыптастыруға тырысқан.

Алғашқы мектеп ашқан ұстаз, аудармашы, ақын, жазушы Ы.Алтынсарин бар өмірін балаларға арнады. Қазақ тілін, ұлтын сүйгендігі сонша, бар ынтасымен өз сөзімен айтқанда «қойға тиген аш қасқырдай» күш-жігерін сарп етті. Орыс шығармаларын қазақ тіліне аударды. Соның ішінде әңгімелері үлкен ой саларлықтай. Оларға «Шеше мен бала», «Бір уыс мақта», «Қыпшақ Сейітқұл», «Әке мен бала» т.б. туындылары жатады.

Қазақтың тұңғыш әліппесін құрастырған, әдебиет зерттеушісі, қазақ әліпбиінің негізін қалаушы, «Қазақ» газетінің редакторы, «Алаш» қозғалысының белді өкілі, Алашордашылардың бірі – Ахмет Байтұрсынов дара тұлға. Ол ақын да болды, аудармашы да болды.

Қазағым, елім,
Қайқайып белің,
Сынуға тұр таянып.
Талауда малың,
Қамауда жаның,

Аш көзінді оянып,- деп масаша халықты

шағып, қараңғылықтан көз ашуға үгіттеген.

Жарық көрмей жатсаң да ұзақ, кен тілім,
Таза, терең, өткір, күшті, кең тілім.

Тарап кеткен балаларынды бауырына

Ақ қолыңмен тарта аларсың сен, тілім!, - деген М.Жұмабаев. Тіл тас жарады, тас жармаса бас жарады.

Олай деуге себеп, өз өмірін халқының ғұмырымен өрнектеген бес арыс, үш бәйтерек, талай боздақтарымыз 1937-1938 жылдардың құрбандары болып, жазықсыз жазаланды. Орыс билеушілерінің қазақты құртқысы келген саяси құйтырқысы арыстарымыздың өмірден өтуімен аяқталды. Халық әдебиетін өшіргізі келіп, ұлт зиялыларын құдалады. Әдебиет өлген жоқ, өшкен жоқ. Тілін құрметтеген халық барда, сол тілде сөйлеп, мәртебесін көкке көтерген ел барда өсте ұмытылмақ емес. Елін сүйген ақындарымыздың бірі І.Жансүгіровтің «Анам тілі» өлеңі арқылы тілге деген сүйіспеншілігіміз арта түседі:

Қадірлі, бағасы алтын анам тілі,
Сенімен бағаланған балаң түрі.

Төрт бөліп түн ұйқысын жұбатам деп,
Сенімен әлдилеген анам мені.

Қазақ тілінің бүгінде мәртебесі зор. Қазақстан Республикасының Тіл туралы заңында І тарауының 4-бабында Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі қазақ тілі делінген. Мемлекеттік тілді барынша дамытуға, оның халықаралық беделін нығайтуға

міндетті екені айтылған.

Туған тілім – тірлігімнің айғағы,
Тілім барда айтылар сыр ойдағы.
Өссе тілім, мен де бірге өсемін,
Өссе тілім, мен де бірге өшемін.

Мен елімнің патриотымын. Өз тілімді сүйіп,
қастерлеп өтемін. Тіл – тіршілік тірегі. Өмір ағысында
тіл – байланыс құралы, пікір алысу жүйесі. Қазақтар
тек қазақ тілінде ой түйіндеп, сөз саптауы тиіс. Өзге
тілдің бәрін біліп, өз тілімізді құрметтеуіміз парыз.
Сырт елге барсақ басқа жұрттармен пікір алысып,
өз ойыңды анық жеткізуге өзге тілді білген де дұрыс
шығар, әйткенмен, өз тіліңді қастерлеп, өзге жұртқа
тамсана, аузыңнан май тамыза жеткізсең, қандай
бақыт!..

Елбасымыз Н.Назарбаевтың «Қазақстан жолы-
2050: Бір мақсат, Бір мүдде, Бір болашақ» жолдауы-
нда қазақ тілінің өсуіне көп көңіл бөлген. Ұлттық білім
берудің барлық буынының сапасын жақсартуда 2020
жылға қарай Қазақстандағы 3-6 жас аралығындағы
балаларды мектепке дейінгі біліммен жүз пайыз
қамту жоспарлануда. Орта білім жүйесінде жал-

пы білім беретін мектептерді Назарбаев зияткерлік
мектептеріндегі оқыту деңгейіне жеткізу, мектеп
түлектері қазақ, орыс және ағылшын тілдерін білуге
үйретуде. Оларды оқыту нәтижесінде оқушылардың
сындарлы ойлауын, өзіндік ізденіс пен ақпаратты
талдау машығын үйретеді. Дамыған заманда, интер-
нет тіліне айналған қазақ тілін үйренуге деген талпы-
ныс зор. Еліміз бойынша мемлекеттік тілді оқытатын
57 орталық жұмыс істесе, оларға 10 миллиард
теңге бөлінген. Өзге ұлт өкілдерінің ынтасы артып,
10 пайызға өскен. Әсіресе, «Қазақстан» ұлттық арнасы
тек қазақша бағдарламалар таратып, шет елдің аза-
маттарына арнап «Біз қазақша үйренеміз» жобаларын
ашып, қазақтың салт-дәстүрі мен мақал-мәтелдерін
үйретіп, үлгі көрсеткендей.

Қазақ тілін шексіз сүйетіндігімнің дәлелі ретінде
келесі өлең шумағыммен бедерледім:

Қазақ тілі – елім, жерім, тірегім,
Кеудемдегі дүрсілдеген жүрегім.
Қазақ тілін қор қылмайық әманды
Құран болып, сақталсын биік мұнарда.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНА ТӘРБИЕЛЕУ

Қ.Мұхамеджанов атындағы №1 мектеп-гимназияның 4 «в» сынып оқушысы
Омарова Дәрікүл
Жетекшісі: Бастауыш сынып мұғалімі

Егеменді Қазақстан жағдайында халақымызды
дене тәрбиесі оның ішінде ұлттық спорт пен ой-
ындар арқылы салауаттылық өмірге баулу,
денсаулығын жақсарту, бұқаралық спортты дамы-
ту, салт-дәстүрді сақтау, елін, жерін сүйуге тәрбиелеу
жолдарын ғылыми негіздеу бүгінгі күннің басты
талабының бірі.

Бұл жұмыстарды іске асыру Қазақстан
Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев
еліміздің әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті
50 елдің қатарына кіру стратегиясында: «Білім
беру - Қазақстанның бәсекеге нақты қабілеттілігін
қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды
құралдың бірі десе, Қазақстан халқына Жолдауында
көрсетілген «Қазақстанда бұқаралық спортты да-
мытуды 2020 жылға дейін 30 % көтеру қажет», -
деген тапсырмасын орындауға бағыттап отырған
мәселелердің бірі - салауатты өмір сүру, оны наси-
хаттау деп», - атап көрсетті.

Салауатты өмір сүру дегеніміз не? Ол әлеуметтік
тұрмысты жақсарту, бос уақытты тиімді пайда-
лану, денсаулықты сақтау және нығайту, зиянды
әрекеттерден аулақ болу.
Ал, зиянды әрекеттер дегеніміз қазіргі таңдағы

етек алған заманымыздың кеселді дерттері: шылым
шегу, нашарқорлық, маскүнемдік.

Салауаттылық – ішкіліктен, есірткі мен темекіден
аулақ болу, дене және тән тазалығын сақтау
тіпті қарапайым түрде айтқанда адамның киім
киісі, тамақты қалыпты ішу де кіретін игі іс-әрекет.
Өмір заңдылығы сауатсыздықты кешірмейді, оғаш
қылықтар түбінде опық жегізеді.

Салауатты өмір сүру – адамның өзінің
шығармашылық деңгейін сол немесе басқа қырынан
жүзеге асыруға мүмкіндік беретін адамның өндірістік,
тұрмыстық және мәдени жақтарын ұйымдастыру
тәсілі.

Салауатты өмір – бұл денсаулық сақтау про-
блемасына адамның алдына қойған мақсаттарына
қол жеткізудің нақты мүмкіндіктері сияқты әртүрлі
факторлардың әсері болатын өмір сүру барысында
қалыптасқан көзқарастар жүйесі. Салауатты өмір сүру
– адамның күнделікті өмір сүруінің түрлі тәсілдері,
олардың мүмкіндіктерін нығайтады, биіктетеді
және адамның экономикалық, психологиялық
жағдайларына өзінің әлеуметтік және кәсіптік
қызметін табысты атқаруды қамтамасыз етеді.
Адамның басты байлығы – денсаулық.

Денсаулығымыз байлықтан да қымбат. Адам
баласы үшін денсаулықтан бағалы зат жоқ.
Денсаулығымыз жақсы болу үшін салауатты өмір
сүруді қалыптастырудың маңызы зор. Тәуелсіз
мемлекетіміздің тірегі болар жас ұрпақтың дені сау
болса ғана биік шыңдарға қол жетуі, халқына қызмет
етуі даусыз.

Осы атап көрсетілген ұлы мақсаттарды
орындаудағы жұмыстарға нәтижелі қол жеткізудің
бірі – ұлттық ойындар арқылы тәрбиелеу.

Ұлттық ойындар мен спорт түрлерінің жал-
пы педагогикада оның ішінде этнопедагогика-
да алатын орнын анықтау, қазақ халқының ұрпақ
тәрбиесінің ішіндегі дене тәрбиесіне өте үлкен
мән бергендігін, оған ұлттық ойындарды ұтымды
қолдана білгендіктерін көрсетіп, жалпы тәрбиенің сан
саласына өзіндік үлкен үлестерін қосқан ойшылдар,
ағартушылар еңбектерінің көп екендігі белгілі. Оларға
қазақ халқының рухани тәрбие көздері Асанқайғы,
Шалкиіз, Бұқар жырау, Тәуке, Әйтеке билердің де
педагогикалық көзқарастары, оның ішінде дене
тәрбиесі мен ұлттық ойындарға байланысты
еңбектері әлі де болса көп зерттеліп келе жатқан
дүниеелер.

Қазіргі заман талабына сай дене тәрбиесі және
спорт саласында ұлттық ойындардың түрлерін
ұтымды пайдалана білу жолдарын қарастыра білу –
нәтижелі істердің бірі. Бұл біздің тарих толқынында
жоғалған, шеттетілген, ұмытылған дәстүрлі ұлттық
ойындарымызды халқымыздың мәдени рухани
құндылықтары негізінде қайтадан қалпына келтіру де
осы жұмыстың өзекті бір тақырыбы.

Қазіргі егеменді Қазақстан жағдайында халықтың
мәдени және рухани дамуына айтарлықтай үлес
қоса алатын ұлттық ойындар мен спорт түрлерінің
теориялық және педагогикалық тұрғыдан негіздеу
болашақта сапалы мамандарды кадрлар даярлау,
баланы салауатты өмірге бейімдеу жұмыстарына
тиімді жол ашатындығын зерттеп негіздеу болып та-
былады.

Қазіргі заманда жер бетіндегі адамдар
денсаулығының нашарлауы, қоршаған табиғаттың
ластануы барлық елдерді алаңдатууда. Осы
келеңсіз жағдайларды болдырмау, алдын-алу
мақсатында көптеген дәрі-дәрмектер түрлері жа-
салып, денсаулықты сақтаудың әртүрлі жол-
дары қарастырылуда. Осы шаралардың ішінде
денсаулықты дене тәрбиесі арқылы шынықтыру
әсіресе, ұлттық ойындарды қолдану арқылы іске асы-
ру өзінің тиімділігімен ерекшеленуде.

Ұлттық ойындар – ата-бабамыздан келе жатқан,
ұлт тарихының өткені мен бүгінін ұштастыратын
асыл мұрамыз. Ұлттық ойындарды үйрету, күнделікті
тұрмысқа пайданланудың денешынықтыру сабағында
салауатты өмір сүру салтын қалыптастырудағы спорт
пен ұлттық ойындарды үйретудің, маңызы зор. Ұлттық
ойындар – баланы ойдан-ойға жетелейді, қиялына
қанат бітіретін ақыл-ой жетекшісі, денсаулық кепілі
өмір тынысы. Қазақ халқының ұлттық ойындары
елдің өмірімен тығыз байланысты, оның шаруашылық,
экономикалық, әлеуметтік тұрмысынан туған. Мыса-
лы, баланы ептілікке, өжеттілікке, тапқырлыққа ба-
лып т.б. жақсы қасиеттерді жетілдіруде маңызы

зор. Бұлардың қай-қайсысы да адамға, оның игілігіне
бағытталған. Осындай құнды мәдени игіліктердің
бірі - ұлттық ойындар. «Болашақ қайраткер ең ал-
дымен ойын арқылы тәрбие алады» десе ұлы педи-
агог А.С.Макаренко. «Ойын - бала үшін ойын емес,
шыныдық», - деген К.Д.Ушинский.

Ұлттық спорт түрлерінің даму тарихын әлем
халықтарының және олимпиадалық ойындардың
даму барысымен байланыстыра отырып, адамзат
тарихындағы ұлттық ойындардың халықтың тұрмыс-
тіршілігімен тығыз байланыста болғандығын тари-
хи тұрғыдан дәлелдеп берді. Мысалға алсақ, қазақ
халқының ұлттық ойындары «Тоғызқұмалақ», «Түйе
жарысы», «Қыз қуу», «Көкпар», «Күміс алу», «Жамбы
ату», «Асық ойындары» сияқты ойындардың бала-
лар мен жастар арасындағы тәрбиелік рөлімен қоса,
халықтар арасындағы достық пен қарым-қатынасты
дамытуда атқаратын рөлі ерекше.

Әдет-ғұрып, салт-сана, дәстүр ұлтты басқалардан
дараландырып, ерекшелендіріп көрсететін құбылыс,
осы қасиеттер балаға жастайынан берілетін бол-
са, ұлттық тәрбиенің сапалы болуына әсер етеді.
Адамның бала күніндегі ойнаған ойындары өмір бойы
ұмтылмай сақталып қалуы және жасы ұлғайған сайын
аңсауы ойын әсерінің күштілігінің белгісі.

Ұлттық ойындар арқылы салауатты өмір сал-
тына баулу мүмкіншілігін жоғары бағалауға болады
және тәрбиелік әсерінің төмендегідей бағыттарын
басшылыққа алады:

-қазақтың ұлттық ойындары – халық мәдениетінің
бір тармағы ретінде;

-ұлттық ойындар негізінде оқушының денесін
шынықтыру және болашақ;

еңбек дағдыларына қажетті дене қозғалыстарына
баулу;

-халық ойындары арқылы баланы жерін, елін
сүйетін патриоттыққа тәрбиелеу;

-ұлттық ойындар салауатты өмір салтын
қалыптастырады және көптеген оқу құралдары
арқылы ізденуге болады.

Ойынның ұлттық деп аталуының өзінің астарын-
да түрлі мағына жатыр. Олай болатыны ұлт ойын-
дары әртүрлі ерекшелігін даралап көрсететін ұлтқа
тән қасиеттерді ашып, айтып көрсете алатындығымен
ерекшеленеді. Екіншіден, ұлттық ойындар ұлттық
әдет-ғұрыптарды, салт-сананы, дәстүрді өз ойына
жақсы сіңірген, сол арқылы жас ұрпақ ана сүтімен
ұлтқа тән қасиеттерді ойын барысында еркін меңгеріп
бойына жастайынан дамытуға мүмкіншілік алады.

Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаев «Жасыраты-
ны жоқ, кейде мен тіпті іштей ойланамын, сондағы
ойлайтыным - еліміздің жеріміздің тағдыры, ертеңі,
болашағы. Мұным кейбіреулерге жаттандылау болып
көрінуі мүмкін. Бірақ бұл менің имандай шыным», -
дейді өз сөзінде. Бұл сөзден түйетініміз: елінің артқан
үлкен сенімін, жүктеген міндетін ақтап қана қоймай,
«Қазақ елінің» атын әлемге танытқан Елбасымыздың
халық алдына қойған сенімі мен үмітін ақтап, Отанын
қорғайтын, еліміздің рәміздерін қастерлейтін, туған
жерге деген сүйіспеншілігі мол, елін, жерін, тілін, әдет-
ғұрпын құрметтейтін, жаны таза, адамгершілігі мол,
денсаулығы мықты ұрпақ тәрбиелеу – бүгінгі күннің
үлкен міндеті.

ЖАСТАРҒА РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕ БЕРУДЕ ЕЛБАСЫ ЖОЛДАУЫН НАСИХАТТАУ ТӘЖІРБИЕСІ

Амантайқызы Айгерім
И.Әбдікәрімов атындағы Қызылорда
аграрлық-техникалық колледжі оқытушысы

«Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты Қ.Р. Президенті, Елбасының Н.Ә.Назарбаевтың биылғы жолдауының 7-бөлімі Жаңа Қазақстандық патриотизм – біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыз табысының негізі деп аталатын бөлімінде болашаққа деген сенім болмаса, толыққанды мемлекет құруға болмайды. Өз бойымызда және балаларымыздың бойында жаңа Қазақстандық патриотизмді тәрбиелеуіміз керек. Бұл ең алдымен елге және оның игіліктеріне деген мақтанш сезімін ұялатады.

Байқап отырсақ, Елбасының білім мен тәрбие төңірегіндегі идеялары ақыл-ойдың алыбы

Әбу-Насыр Әл Фарабидің «Тәрбиесіз берілген білімнің қауіпті» екендігі жайлы осынау жалпы адамзаттық идеялармен қанаттас, мұраттас. Тәрбие жұмысы патриоттық ұлтаралық келісім, төн мен жанның дамуы, заңға бағынушылық сияқты қасиеттерді қалыптастыру жауапкершілігін жүктейді. Олай болса Елбасы Жолдауда оқыту үрдісінің тәрбиелік құраушысын күшейту қажет деген пікірді айта отырып жастардың функционалдық сауаттылығын арттыруға зор көңіл бөлді.

Егер мемлекет әр азаматтың өмір сапасына, қауіпсіздігіне, тең мүмкіндіктеріне және болашағына кепілдік беретін болса, біз елімізді сүйеміз, онымен мақтанамыз. Осындай тәсіл ғана патриотизмді және оны тәрбиелеу мәселесіне прагматикалық және шынайы көзқарасты оятады. Өзім еңбек ететін И. Әбдікәрімов атындағы аграрлық техникалық колледжінде жыл сайын білім алушыларға тәрбие берудің перспективалық және ағымдағы жылға арналған жоспарлары жасалынады. Бұл тәрбие жоспарлары Қ.Р.Білім туралы заңына, Қ.Р. үздіксіз білім беру жүйесіндегі Тәрбие тұжырымдамасын (16.11.2009ж) негізге ала отырып жасалды. Жыл сайын дәстүрлі өткізілетін Білім күнінде Қ.Р. Білім және ғылым министрлігінде бекітілген үлгі талапта-Білім мерекесі Елбасының «Жалпыға ортақ еңбек қоғамына қарай 20 қадам» тақырыбында өткізілді. Осы бағдарлама аясында өзім жетекшілік ететін «РС-22» оқу тобында тәрбие сағатын өткіздім. Оқушыларға «Еліме қызмет еткім келеді» деген тақырыппен эссе жаздырттым. Оқушылар осы тақырыпта мен күткендегіден де әсерлі жазды.

Солардың бірі – Таншабек Бибифатиманың шығармасына тоқтала өтсем.

Еліме қызмет еткім келеді! Менің елім – егемен ел, тәуелсіз жас мемлекет. Оның болашағы зор. Менің өмірім ел өмірімен біте қайнасқан. Күнделікті ақпараттан еліміздегі жаңалықтардың жағымдысына қуансам, адам өмірінің қиылуы, сыбайластық пен жемқорлық, тонаушылық, зорлық-зомбылық туралы естісем қапаланамын. Елімізді 130 ұлт бір кісінің ба-

ласындай өмір сүруде. Ынтымағы жарасқан берекелі елміз. Мен болашақ байланысшы маманмын. Бізде радиобайланысшы мамандар аз. Көпшілігі медицина қызметкерлері мен мұғалімдер, заңгерлер мен экономистер.

Қазақстанның жерін, жер қойнауындағы байлығын қызғыштай қорғауымыз керек. Елімді, ең әуелі ата-анамды қуантсам деймін. Осы мамандығымды ары қарай жетілдіріп, жоғары білімді, кәсіби білікті радиобайланысшы болу, көп балалы отбасын құру менің арманым. Елім маған не береді деп емес, мен еліме не беремін?!,- деп әрбір жас арайлы таңды асқақ арманмен қарсы алсын.

Міне, осындай жастардың жүрек лүпілінен біз Қазақстандағы патриотизмді айқын аңғарамыз.

Осы 7-бағыттың екінші буынында барлық этностар азаматтары құқықтарының теңдігі. Мемлекетте барлығы тең болуға тиіс екендігі айтылған. Егер біреуге этностық белгісі бойынша қысым жасалса, онда бүкіл Қазақстандықтарға қысым жасалады деп есептеу керек. Ешқандай этносқа ешқандай артықшылық болмайды және болмауға тиіс, барлығының құқықтары мен міндеттері бірдей. Барлық ұлт өкілдерімен тіл табысып, тату-тәтті, бейбітшілік пен келісімде өмір сүру барша қазақтың басты қағидасы болуы шарт», - деп атап көрсетті Жолдауда Елбасымыз.

Колледждегі студенттердің 7 пайызы өзге ұлт өкілдері. Олардың барлығы қазақ тілінде жақсы түсініп, еркін сөйлей алады. Топтағы студенттердің барлығын ұлтжандылыққа, ұлтаралық қатынастар мәдениетіне, өзара туысқандық пен ынтымақтастыққа тәрбиелеймін. Жыл сайын өтілетін дәстүрлі 22 қыркүйек - Қазақстан халықтарының Тілдері күні топтағы барлық ұл-қыздар өз ана тілдерінде және өзге тілде бір-екіден өлеңдер жаттауға, мәнерлеп оқуға даярланады және «Қазақстандағы тіл жөніндегі саясатты сіз қолдайсыз ба?», - деген тақырыпта диспут өткіздім. Әрине флюорализм болғаны жақсы, бірақ «тіл» тәрізді әрі күрделі, әрі нәзік мәселеде қызбалыққа салынуға болмайды. Сол себептен де ел Президенті өз жолдауында «Тіл туралы жауапкершілігі жоғары саясат біздің қоғамымызды одан әрі ұйыстыра түсетін басты фактор болуға тиіс. Кез-келген тіл өзге тілмен қарым қатынасқа түскенде ғана өсіп, өркен жаятынын әрдайым есте сақтаған жөн», - деген болатын.

Оқушыны патриотизмге тәрбиелеу бұл 1-2 ашық тәрбие сағатымен шектелмейді. Әрбір сабақ процесі үстінде олардың тілді шұбарламай сөйлеуіне мән беріп, мағынасыз, әдепсіз сөйлеуден жастарды сақтандырып отырамын. Мысалы, атақты батыр атамыз, халық қаһарманы Бауыржан Момышұлының келіні З.Ахметованың «Шуақты күндер» атты естелік кітабынан үзінді оқып бергенімде оқушылар таң қалды. Бір ғана «ақ» сөзінің қаншалықты мағынасы барын сол жерде естіп білгендей болады. Оқушыларға

оқытушының жатық, таза әрі анық, көркем сөйлей білуі үлкен әсер береді. Сондықтан бұл педогогикалық әдеп арқылы біз оларға адамгершілік, рухани тәрбие бере аламыз.

Республика үкіметі бекіткен мерекелі күндер алдында міндетті түрде колледжімізде арнайы тәрбиелік шаралар ұйымдастырылады. Аға топ жетекші есебінде өз тобымда ғана емес басқа топ оқушыларын араластыра өткізген «Тәуелсіздік-қасиет тұнған ұлы ұғым», «Таланттылар тартуы», «Берекелі алтын күз», «Студенттік шақ - жастық шақтың көктемі» (18 қараша студенттер күніне арналған), «Жарияланбаған соғыс жауынгері» (15 ақпан Ауғанстаннан кеңес әскерінің шығарылуына орай патриот-интернационалистермен кездесу), «Жазылар естеліктер мен туралы» (ақын М.Махатаев шығармашылығына арналған поэзия сағаты), сондай-ақ 8 наурыз Аналар мерекесі, 22 наурыз Шығыс халықтарының жаңа жылы тәрізді мерекелер колледж студенттерінің көңілінен шығып жүр. Тәрбие жұмысында негізгі бағыт «жеке тұлғаның еркін дамуы», «адам құқығы», «жеке тұлғаның мүддесі» және т.б. ұғымдардың жан-жақты ашылуына мүмкіндік береді.

Бала тәрбиесінде отбасының орны ерекше. Оны қоғамдық тәрбиенің қандай саласы болса да алмастыра алмайды. Соған қарамастан біздің оқу орындарымызға келген жеткіншек жастағы ұлдар мен қыз балаларды қоғам талабына сай азамат етіп шығаруға колледждегі ұстаздардың, топ жетекшілерінің және тәрбие жөніндегі әдіскердің ықпалы, оң әсері немесе кері әсері болуы әбден мүмкін.

Ата-ана балаларына жақсы тәрбие беруде қоғам алдында жауапты. Сыбайластық, түсіністік, үлкен жауапкершілік сезімдері бар отбасы – бақытты отбасы.

Елбасы Жолдауында жаңа кезеңдегі әлеуметтік саясаттың маңызды құрамдас бөлігі ретінде ана мен баланы қорғауда жариялаймын. Еліміздің болашақта қандай болатыны балаларымыздың бойына өзіміз қандай тәрбиені сіңіретінімізге тікелей байланысты.

Мен ажырасуға қарсымын, жастарды отбасы құндылығы, ажырасудың қасірет екендігі рухында тәрбиелеу керек, өйткені оның салдарынан ең алдымен балалар зардап шегеді, - деді Елбасымыз.

Бұл пікірдің астарында үлкен трагедия бар деп есептеймін. БАҚ-тан мен елімізде 34 мың жетім бала бар екендігін оқыдым, ал Қ.Р. Қарулы Күштерінде, Армияда 74 мың жауынгер әскери қызметте екенін ескерсек жарты Армияға тең бала ата-анасыз өсуде екенін мен өз тобымдағы оқушыларыма «Отбасы - ең үлкен құндылық» тақырыбында өткен тәрбие сағатында дәйек еттім. Қаладағы ЖҚТБ-ға қарсы күрес бөлімі, гинеколог дәрігерімен, психологтармен кездесу өткізіп жастарымызға отбасын құру аса маңызды өмірлік қадам екенін баса атап өттік.

Осы Жолдаудан біз елдің дәстүрі мен мәдени нормаларына сәйкес келетін діни сапа қалыптастыруымыз керек. Қазіргі таңда діни экстремизмнің қаупі ерекше алаңдаушылық тудырып отыр, - деп соңғы жылдары республикамызда болып өткен діни экстремистік топтардың бүлдіруші әрекеттері қоғамның тыныштығына, еліміздің береке-тіршілігіне сызат түсірері анық. («Айтбай» мешітінің Имамымен, қалалық ішкі саясат бөлімі) «Кемел жолдың кемеңгері - өз Мұхамед», «Айлардың сұлтаны – Рамазан»

тақырыбында іс-шаралар өткіздім. Оқушылардың асыл дінімізге, пайғамбарымыз Мұхамед (с.ғ.с) деген сенімі арта түскендігін байқадым.

Студенттердің бойында патриотизмді қалыптастыру қай заманда да алдыңғы орынға жылжытылып келеді. Өйткені қоғамның тыныштығы мен бейбіт өмір сүруі сол ел азаматтарының отансүйгіштік қасиеттерінің қаншалықты екендігіне байланысты. Жалпы патриотизм дегеніміз – Отанға деген сүйіспеншілік, мемлекет алдындағы борышын жанқиярлықпен орындау.

Ал Қазақстандық патриотизм – Қазақстан азаматының өзін осы елінің төл баласы, нағыз азаматы ретінде сезінгенде Қазақстанды өзінің туған елі, Отаны деп есептеген жағдайда ғана қалыптасады, - дей келе Қазақстанның патриоты қандай болу керек екенін белгілесек, онда оның ерекшеліктері мынада:

1. Қазақстанда тұратын барлық ұлттар (130-дан астам ұлт өкілдері) ҚР мемлекеттік рәміздеріне ерекше құрметпен қарап, оның Ережелерін бұлжытпай орындалуы;

2. Қазақстанда тұратын барлық халықтардың ұлтына қарамай Отан қорғауға дайын болуы;

3. ҚР Конституциясын және де заңдарын бұлжытпай орындауы;

4. Қазақстан табиғатын, жерін-суын, өзен-көлін, табиғат байлықтарын қорғауы және байытып келер ұрпаққа қалдыруы;

5. Қазақстан мемлекетінің тарихын, бай рухани мәдениетін, фольклорын терең түсініп, құрметтей білуі.

Егер де әрбір жас осы шарттарды орындай алса, немесе оны өз өмірінде берік тұғыр ете алса өз Отанының патриоты болар еді.

Түрік елінің көсемі Мұстафа Кемал Ататүрік «Әлем бізді құрметтесін десек, өз ұлтымызды және ұлттық бейнемізді алдымен біздің өзіміз бар сезімімізбен, ақыл-ойымызбен, бүкіл қимыл әрекетімізбен құрметтеуіміз керек. Өзінің ұлттық бейнесін таба алмаған ұлттардың басқа ұлттарға жем болатынын білгеніміз дұрыс», - деген XX ғасырдың 20 жылдарында. Ал бұл сөздің мағынасы жылдар өткен сайын арта бермек.

1945 жылы АҚШ-тың саяси барлау жүйесінің бұрынғы директоры Ален Даллестің 1945 ж «КСРО-ға қарсы күрестің американдық доктринасы» атты нұсқауында «Адамның миы мен танымы өзгеруге бейім. Әдебиет, театр, кино барлығы да адам баласының ең бір опасыз қасиеттерін насихаттайтын болады. Біз адамдардың санасына зорлық-зомбылықтың, жауыздықтың, сатқындықтың, төсек қатынасының бір сөзбен айтқанда азғындық, бұлардың барлығын барынша қолдайтын болуы. Халық нәр алып отырған рухани тамырларға балта шауып, адамгершілік қағидаларының өзегін құртамыз», -деп жазған.

Бүгінгі күні осы жоспардың орындалып жатқанына куә болып отырмыз. «Тоқпағы мықты болса киіз қазық жерге кірер» дегендей көпшілік болып қабылдаған, қолға алынған шаралардың нәтижесі де көрініс беруде. Тіл тазарып, ұлттық өнерді насихаттау басты бағыт алуда. Қазақстанды мекендеп отырған өзге ұлттардың біздің тілімізге, салт-дәстүрімізге деген ын-тасы жоғары, себебі олар Қазақстанда туған жеріндей тыныш, бейбіт тең өмір сүруде.

«Ұлт болуға жетілу ешқашан да ешкімге де оңай түспеген. Тарих сынағына тек уақыт талабына

уақытты бейімделе алатын аса сергектер мен алған дұрыс бағытынан қайтпайтын асқан табандылар ғана төтеп бере алған. Артымызда біз байқамай өтіп кеткен жұмақ пен пейіш жоқ. Не жақсылық күтсек те алдан күтеміз» - деп жазған өзінің «Тіл тәуелсіздік» деген мақаласында белгілі қоғам қайраткері халық жазушысы Ә. Кекілбаев ағамыз.

Жастардың бойында ұлтжандылық қасиеттерді
сіңіру әрбір сабақта, әрбір сабақтан тыс шараларда
үйлесімділікпен, бірізділікпен жүргізілгені абзал.

Қоғам қажеттілігін құрайтын талаптардың басы – адам ресурсы болып табылады. Ендеше қоғамның дамуы мен гүлденуіне онда өмір сүріп отырған тұлғаның интеллектуалды әлеуеті мен бәсекеге қабілеттілігі шешуші роль атқаратыны мәлім. Р.Эмирсонның «Өркениеттің білімнің деңгейі де, қалалардың үлкендігі мен өнімнің молдығы да емес, ол мемлекеттің тәрбиелеп шығарған азаматы», - деген пікіріне сүйенетін болсақ, сол азаматтың жоғары

ДАМЫТА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің тәрбие ісі жөніндегі орынбасары

Болашақтың бүгінгіден де нұрлы болуына ықпал етіп, адамзат қоғамын алға апаратын күш тек білімде ғана. Қай елдің болмасын өсіп-өркендеуі, өркениетті дүниеден өзіндік орын алуы оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты.

Оқытудың, тәрбиелеудің мазмұнын қоғам дамуының қаршыты қадамына сәйкестендіріп, оны шыңғау биіктерге көтеруге бағытталған тың әдіс-тәсілдер жасалуда. Нәтижесінде тұтас педагогикалық үрдістер өзгертіліп, білім берудің тиісті деп табылған жаңа технологиялары дүниеге келуде. Оқыту барысында жаңа технологиялық әдістерді пайдалану шәкірттердің ойлана білу қабілеттерін дамытады, олардың білім сапасын жақсартып, ой-өрісін кеңейтеді, есте сақтау қабілеттерін өсіреді. Президент жолдауында: «Ұлттың бәсекеге қабілеттілігі бірінші кезекте білім деңгейімен айқындалады», -деген байламы жеке адамның құндылығын арттыру, оны дайындайтын ұстаз жауапкершілігінің өсуі, тынымсыз еңбек, сапалы нәтиже деген ұғыммен егіз. Білім берудің ұлттық моделіне өту оқыту мен тәрбиелеудің соңғы әдіс-тәсілдерін, жаңа инновациялық педагогикалық технологияны игерген, психологиялық-педагогикалық диагностиканы қабылдай алатын, нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді, шығармашыл педагог-зерттеуші, ойшыл мұғалім болуын қажет етеді. Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Сондықтан оқу-тәрбие үрдісінде жаңа инновациялық әдіс-тәсілдерді енгізу – оқушылардың білімге деген

мәдениеті мен терең білімінің сапалық дәрежесін, яғни бәсекеге қабілеттілігін анықтаудың ұтымды жолдарын қарастыру қажет болады.

XX ғасыр басында Алаштың ардақты азаматы, ақын М.Жұмабаев өзінің «Педагогика» деген еңбегінде «баланы өз күшіне сендіріп үйрету керек» деп жазса, қазірде ХХІ ғасырда баланың, жасөспірімнің, бозбала мен бойжеткеннің тәрбиесі қоғам назарынан тыс қалмағаны жөн. Өзін-өзі таныған, өз күшіне (бұл жерде ақыл - ой, ерік, қуат күші) сенген білімді ұлтжанды ұрпақ қана өз Отанына қалтқысыз еңбек етеді.

Қ.Р. Үздіксіз білім беру Тәрбие тұжырымдамасын (2009 ж. 16 қарашада қабылданған) азаматтық құндылық ретінде санайтын, сүйіспеншілік, қайырымдылық, еркіндік, ерлік дегендерді педагогикада адамгершілік өлшемдердің көрсеткіші деп санасақ бала бойына қуат берер қасиеттерге тәрбиелеуде Елбасы Жолдауы бізге ұстаздар қауымына жол көрсетер бағдаршам тәрізді.

Оқу – адамның психикалық дамуының формасы, элементі.

Кез келген оқыту белгілі бір мөлшерде адамды дамытады.

«Даму» ұғымы сөздікте «мөлшерлік өзгерістердің белгілі бір өлшем шегінен шығып, сапалық өзгерістерге айналуы», - деп түсіндірілсе, психологиялық анықтамасы - жаңарту процесі, жаңаның өмірге келіп, ескінің жоғалуы деген мағынаны береді. Барлық табиғат құбылыстары сияқты бала психикасы да үнемі диалектикалық жолмен дамып, өзгеріп, бір деңгейден екінші деңгейге өтіп отырады.

Оқыту мен дамыту әдістерінің екеуі де жеке тұлғаның қалыптасуына үлкен ықпал ететін маңызды айғақтар болып саналады. Дамыта оқытуда оқушының ойлау, ізденушілік, зерттеушілік қабілеттері артып, талдау арқылы белгілі бір шешімге келуге, оны дәлелдей білуге, оқушының өз ой-пікірін айтуға мүмкіндік беріледі.

Оқыту мен дамыту арасында тығыз байланыс бар екенін психология ғылыми жеткілікті дәрежеде дәлелден берді деп айтуға болады. Бұл мәселені түбегейлі зерттеп, бала дамуындағы оқытудың рөлін, алар орнын анықтаған көрнекті психолог Л.С.Выготский болатын. Ол дамуды оқытумен тең, керісінше оқу мен даму екі бөлек процесс деген көзқарастарды қатты сына алды.

Ең алғаш рет бала дамуының төмендегідей екі аймағы болатындығы жайлы теория ұсынды.

1. Бала дамуының жақын аймағы – баланың тек үлкендердің көмегі арқылы атқара алатын істері.

2. Бала дамуының қол жеткен аймағы – баланың үлкендердің көмегінсіз істей алатын істері.

Баланың дамуы бірінші аймақты меңгерту арқылы жүзеге асады. Дамудың қол жеткен аймағы жақын аймақпен өзара қызметтесе отырып, оны игерген кезде дамуға өріс ашылады. Оқушыларының танымдық қызығушылығын дамытудың негізгі факторы олардың білімі мен дағдыларының дәрежесі ғана емес, сонымен бірге, баланың маңызды психикалық қызметтерін, ақыл-ой жұмысының тәсілдерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқу процесін жолға қою керектігі саналады. Оқушының шығармашылық қабілеті де оның ойлау және практикалық әрекеттерін арқылы ғана дамиды. Ойлауға үйрететін сабақтарды дамыта оқыту сабақтары деп білеміз.

Дамыта оқытуда ұйымдастыруды, балаға ақыл-ой әрекетін меңгеруге жағдай жасау деп қарастыру керек. Дамыта оқыту сабақтағы ерекше ахуал, мұғалім мен оқушы арасындағы ерекше қарым-қатынас. Мұғалім бұл жағдайда дайын білімді түсіндіріп қоюшы, бағалаушы емес, танымдық іс-әрекетті ұйымдастыратын ұжымдық істердің ұйытқысы. Тек осындай оқыту ғана баланың интеллектісінің көзін ашып, шығармашылығын дамытады. «Дамыта оқыту», - деген термин психология ғылымының қойнауында туып, баланың дамуын қарастырған (Ж.Пиже), ойлаудың әртүрлі деңгейін, типтерін (Л.В.Выготский, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн) және басқа да психиканың функциясын зерттеген (Б.Г.Ананьев, Г.С.Костюк, А.А.Люблинская, Н.А.Менчинская) және т.б. іс-әрекет теориясының психологиясын жасаған (А.Н.Леонтьев, П.Я.Гальперин) еңбектерінде жан-жақты талданды. Нәтижеде дамыта оқыту проблемасына арналған екі іргелі эксперимент жасалып, оның бірін Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов, ал екіншісін Л.В.Занков басқарды.

Кейінгі жылдары дамыта оқыту психология мен педагогика ғылымдарының келелі мәселесіне айналды. Жүйенің авторлары «дамыта оқыту деп – оқыту мақсаты, міндеттері, әдіс-тәсілдері баланың даму заңдылықтарына сәйкестендірілген оқытуды» атайды. Оқыту арқылы баланың психикасында жаңа құрылымдар пайда болуы, яғни жаңа сапалық өзгерістер болуы тиіс деп есептейді. Жүйенің басты мақсаттарының бірі – баланы оқыта отырып жалпы дамыту, оның еркіндігін қалыптастыру, өз бетінше ізденуге, шешім қабылдауға дағдыландыру, жекелік қасиеттерін ескеру, даусылыққа алу, әрі қарай қасиеттерін дамытуға бағыттау.

Дамыта оқытуда баланың ізденушілік – ойлау әрекетін ұйымдастыру басты назарда ұсталады. Ол үшін бала өзінің бұған дейінгі білетін амалдарының, тәсілдерінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезетіндей жағдайға түсуі керек. Содан барып оның білім алуға деген ынта-ықыласы артады, білім алуға әрекеттенеді. Сабақ мұндай жағдайда төмендегідей 3 құрамдас бөліктен тұратын болады.

1. Оқу мақсаттарының қойылуы.
2. Оны шешудің жолын бірлесе қарастыру.
3. Шешімнің дұрыстығын дәлелдеу.

Бұл – үшеуі дамыта оқытудың Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов жасаған жүйесінің негізгі компоненттері.

Оқушы алдына оқу мақсаттарын қоюда ешқандай

дайын үлгі берілмейді. Мақсатты шешу іштей талқылау, сосын жинақтау арқылы жүзеге асады. Мұғалім сабақ процесін ұйымдастырушы, бағыттаушы адам рөлінде шешім табылған кезде әркім оның дұрыстығын өзінше дәлелдей білуге үйретіледі. Әр оқушыға өз ойын, пікірін айтуға мүмкіндік беріледі, жауаптар тыңдалады. Әрине, жауаптар барлық жағдайда дұрыс бола бермес. Дегенмен, әр бала жасаған еңбегінің нәтижесімен бөлісіп, дәлелдеуге талпыныс жасайды, жеке тәжірибесін қорытындылауға үйренеді. Дамыта оқыту жүйесінде оқушылардың ойларын жетілдірудің маңызы зор.

Біріншіден, дамыта оқытуда білім даяр күйінде берілмейді, оған оқушы өз оқу әрекеті арқылы қол жеткізеді. Сабақтың алғашқы ізденіс кезеңінде жаңа ақпарат жайлы не білетіндіктерін ортаға салып, мәселені өз беттерінше шешуге талпынады. Сөйтіп олардың осы мәселе туралы өз білімдерінің жеткіліксіз, таяз екенін сезінуі арқылы сабаққа деген қызығушылықтары оянады, ішкі түрткілері пайда болады.

Екіншіден, дамыта оқытуда оқушы жоғары қиындықтағы мәселелерді шеше отырып, өзінің санасының саңылауларын ашады. Әр оқушы өзінің деңгейіне дейін дамуға қол жеткізе алады. «Жақсы оқушы», «Жаман оқушы» ұғымының болмауы, балаларды танымдық әрекеттерге ұмтылдырады, күштарлығын арттырады.

Үшіншіден, оқушының жеке басын дамытатын басты құрал - ол өзінің әрекеті. Сол себепті дамыта оқытудағы оқыту әдістері оқушыны белсенді жұмыс жағдайына қоя отырып, мәселелерді, қайшылықтарды шешу мақсатын қояды.

Төртіншіден, дамыта оқыту жүйесінің нәтижелі болуы оқушы мен мұғалімнің арасындағы жаңаша қарым-қатынасы арқасында ғана өз жемісін береді. Сол себепті дәстүрлі жүйедегі әміршілдік стиль бұл жерде тиімсіз, оқушы - «орындаушы», «мұғалімнің тасасындағы» объект емес. Ол өз пікірін ашық айта, ойын дәлелдей, дәйектей алатын, сонымен қатар басқаның да ойын тыңдап, көзқарасын құрметтей білуге үйренген жаңа сападағы жеке тұлға. Дамыта оқыту технологиясы талаптарының және бірі – оқу ілгерілі және жедел қарқында жүреді. Өткендерді жиі әрі бір беткей қайталаулар оқу процесінің кедергісіне айналып, оқуды жоғары қиыншылық деңгейінде өтуге мүмкіндік бермейді. Дамыта оқыту технологиясын іске асыру сонымен бірге оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты жүйелі – іс-әрекеттік оқу бағытын ұстануды қажет етеді (Д.Б.Эльконин).

Дамыта оқыту технологиясы идеяларының қатарына сондай-ақ оқу қызметінің әрқилы жағдайларында оқушылардың қажет болғанды өзінше танып, содан өздігінен жауап әрекет орындауға (рефлексия) ынталандыру идеясы да кіреді. Жауап әрекетке (рефлексия) келу дегеніміз баланың өз әрекеттерін сезінуі мен түсінуі, оқу іс-әрекеттерінің тәсіл, әдістерін өзінше байқап, тануы. Рефлексиялық әрекет-қимылдар әрқашан өзіндік қадағалау және бағалаумен тығыз байланысты болатындықтан дамыта оқыту технологиясы шарттары оларға да көп мән беріледі. Дамыта оқыту жеке тұлғаның ойлауын танымын, есте сақтау қабілетін, сезімін, жандуниесін мінезін, тілін, дарынын дамытуға бағытталады, бір сөзбен айтқанда тұлғаның шығармашылықпен ойла-

уын дамытуға ықпал етеді. Шығармашылықпен ойлау адам дамуының ең жоғары биігі болып табылады.

Дамыта оқыту оқушылардың теориялық ойлау қабілеттерін дамытуды негізгі мақсат етеді. Теориялық ойлау әңгіме, пікірталас арқылы қалыптасады, шығармашылық ойлау арқылы жарыққа шығады. Оқушы бір нәрсе, құбылыс туралы өз ойларын сөз арқылы жеткізеді. Сондықтан дамыта оқыту ең алдымен, оқушылардың санасын, ойлау іс-әрекеттерін дамытуды көздейді. Осылайша, дамыта оқыту бойынша сабақ кезеңдерінде

- оқушылар сабақтың мақсат, міндетін өздері анықтайды;

- мәселені шешу жолын іздестіреді;
- жаңаны өздері табады;
- ақылдасады, кеңеседі.

Аталған әрекеттері арқылы әр оқушының мәселені шешу, ақпараттық, коммуникативтік құзыреттіліктері қалыптасады. Құзыреттілік қалыптастырудың маңызды міндеті - әр сабақтың өмірлік жағдайлармен байланыстылығы. Бұл орайда құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағдарланған тапсырмалар қолданылады.

Қазіргі кезде жеке тұлғаны қалыптастырып, дамыту, жан-жақты терең білім беру үшін мұғалім өзіндік білімін жетілдірудің маңызы зор. Оқитын пән қаншалықты жаңа, бағалы болса да, мұғалімнің шеберлігі қандай жоғары болсын, мұғалім оқушының өз белсенділігін туғыза алмаса, берген білім күткен нәтиже бермейді. Оқушының адам ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады. Жаңа технологияның басты мақсаттарының бірі - баланың оқыта отырып, ой еркіндігін, белсенділігін, ізденімпаздығын қалыптастыру, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

«Білім берудегі Кембридж тәсілдерінің теориялық негіздері» осы жоғарыда айтылған ұстанымды ұстайды. Яғни, мұндағы бала өзі ізденуші, бір-біріне үйретуші, ал мұғалім бағыт беруші, нұсқаушы.

Әр мұғалім өз сабағының - көшбасшысы. Көшті қалай бастап алып жүрем десе де өз еркі. Ал көшті дұрыс бағыттау білу ол шеберлігіне байланысты. Осылайша оқытудың жаңа мазмұнын жасауға бетбұрысты әрбір мұғалім өзінен бастағаны жөн. Мұғалім шәкіртке білім, білік, дағды беріп қана қоймай, ақыл-ойы мен қабілетінің дамуына көңіл бөліп, «оқи алуға үйрету керек».

1. Баланың бойындағы құмарлығын, қызығушылығын жойып алмай, оның үнемі алға жылжуға деген табиғи талап-тілектерін, сұраныс пен мұқтаждарын ескеру, шығармашылығын жетілдіру.

2. Білімді өз бетінше іздену арқылы алуға қолайлы жағдай жасау.

3. Өзін-өзі дамытатын тұлға қалыптастыру

Осы қағидаларды ұштастыратын болсақ, қана оқушы өзінің дарынды екенін сезінеді. Бойындағы «мені» оянады. Басқалардан артық тапсырма алу оларды шабыттандыра түседі, бірақ әрдайым мұғалім баланы қанаттандыру үшін өзіне сенімін молайту үшін бірге ізденісте болуы шарт. Түрлі жарыстарға қатыстырып, мақтау сөздер айтып ізденуде тоқтап қалмауға баулу керек.

«Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиялармен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет», - деп елбасымыз өз жолдауында айтқандай, ақпараттық технологиялардың білім беруде маңызы зор. Өйткені ол оқушыларға үлкен ақпараттық білім кеңістігіне жол көрсетеді. Бұл баланың ой-өрісін кеңейтіп қана қоймайды, білім деңгейін көтеруге үлкен үлесін қосады. Бір сабақ үстінде бірнеше оқушыны бағалау мұғалім шеберлігіне байланысты. Баға алуда оқушылар алға талаптанады, ізденеді. Кейбір оқушы білім үшін емес, баға алу үшін оқиды. Сондықтан бағаны дұрыс қою және оның нақты болуын алға қою әр мұғалімнің есепке алар міндеті. Сабақ үстінде бірнеше бағалау әдістерін қолдануға болады. Суммативті баға мен формативті бағаны қою әрбір сабақтың негізгі сатысы болуы шарт.

Сабақ барысында мынадай талаптар басшылыққа алынуы қажет:

1. Мұғалім оқыту кезінде билік жүргізу әдісінен арылуы керек.

2. Оқыту үрдісі кезінде сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушы болуы тиіс.

3. Балалардың оқуға деген ынтасын күшейту керек.

4. Өз дербестігін, белсенділігін дамыту қажет.

5. Оқу, дамыту жұмысын ұтымды жүргізу үшін баланың табиғи талабын, қасиетін дер кезінде айқындау керек.

Осы қағидалар негізінде сабақты жаңа технология әдістерін қолдану арқылы жүргізу - оқушының өзін-өзі дамытуына, өз біліміндегі олқылықтарды өзі тауып, өз сұрағына өзі жауап іздеп жан-жақты білім алуына көмектеседі.

Әр уақытта бала білімін алға қоюшы ұстаз үлкен көрсеткішке қол жеткізу жолында талмай талаптанып, шаршамай еңбектенеді. Сол кезде ғана еліміз көкке де, елді төмен түсіретін де - білім. Сондықтан қолда бар амалдарды тиімді пайдана білу сіз бен біздің үлесімізде.

Қорыта келгенде, дамыта оқыту технологиясы оқушы құзыреттілігін дамытуда аса маңызы бар технология.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗЫ

Әлібаева Айгүл Ергазықызы

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің педагогика және психология пәнінің оқытушысы, педагогика ғылымдарының магистрі

Мектепке дейінгі шақ - балалардың сезімдік тәжірибиесінің орасан молайып, ретке келу, қабылдау мен ойлаудың балаға тән түрлерін игеру, қиялдың күшті дамуы, ырықты зейін мен мағыналы естің бастамаларының қалыптасу кезеңі болып табылады. Қоршаған ортамен және оның түрлерімен таныстыра отырып, балалардың ұғымын кеңейтіп, тілін дамытамыз.

Тіл дамыту - қазіргі балабақшаның оқу-тәрбие ісіндегі басты мәселе оқушының дұрыс сөйлей білуіне көңіл бөлу. Сондықтан да мұғалім қазақ тілі сабақтарында тіл дамытуға, байланыстырып сөйлеуге айрықша көңіл бөледі.

Баланың жазбаша және ауызша ойын дұрыс бере, айта білуіне үлгі беретін - мұғалім. Сол себепті мұғалім тілдің тарихын, грамматикасын, стилистикасын, орфографиясын, лексикасын, пунктуациясын, диалог және монологті жақсы біліп, меңгеруі қажет.

Тіл адамның қарым-қатынас құралы болғандықтан, адам баласы сөйлеу әрекетінің арқауы болып табылады. Сөйлеу әрекетін зерттеген ғалымдарға сүйенсек, сөйлеу әрекеті - сөйлеу мен түсіну үрдісі.

Тіл адамның қарым-қатынас құралы болғандықтан, адам баласы сөйлеу әрекетінің арқауы болып табылады. Сөйлеу әрекетін зерттеген ғалымдарға сүйенсек, сөйлеу әрекеті - сөйлеу мен түсіну үрдісі. Қоғамдағы қазіргі даму кезеңінде мектепке дейінгі мекемелердегі білім беру жүйесінде оқыту, тәрбие беру үрдісін технологияландыру - басты мәселенің бірі. Осыған орай мектепке дейінгі мекемелердің тәжірибесіне оқыту мен тәрбиелеудің әр түрлі технологиялары жасалып енгізілуде. Әрине мұндайда педагогикалық технологияға анықтама берген ғалымдардың бірін атап өтсек те болады. Олар: В.П.Беспалько, В.М.Монахов, В.М.Кларин, П.И.Третьков, И.П.Сенновский, Г.А.Монахова, М.А.Чошанов т.б. өз еңбектерінде қарастырып өткен.

Кейінгі жылдары жиі пайдаланылып келе жатқан жаңа ұғымдардың бірі - инновация. Жаңа технологияны оқу тәрбие үрдісінде қолдануды инновация дейді. «Инновация» деген сөз латынның «novos» жаңалық және «ip» енгізу деген сөзінен шыққан. Ал оның қазақша аудармасы «жаңару», «жаңалық енгізу» деген мағынаны білдіреді.

«Инновация» ұғымын қарастырсақ, ғалымдардың көбі оған әртүрлі анықтамалар берген. Мысалы, Э.М.Роджерс инновацияны былайша түсіндіреді: «Инновация - нақтылы бір адамға жаңа болып табылатын идея». Майлс «Инновация - арнайы жаңа өзгеріс. Біз одан жүйелі міндеттеріміздің жүзеге асуын, шешімдерін күтеміз», - дейді.

Қазақстанда ең алғаш «Инновация» ұғымына қазақ тілінде анықтама берген ғалым Немеребай Нұрахметов. Ол «Инновация, инновациялық үрдіс деп отырғанымыз - білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі» деген анықтаманы ұсынады.

«Инновация» ұғымын анықтайтын нақтылы

анықтама әлі де жасала қойған жоқ. «Инновация» - бұл нақты қойылған мақсатқа жетуде ойға алынған жаңа нәтиже. Оқу мақсатының жүйесінде берілген мақсаттың негізгі категорияларын пайдалана отырып, педагог өз еңбектерінің нәтижесі туралы ақпарат алуға мүмкіндік алады. Демек, мақсат пен нәтиже - жаңалыққа бет бұрудың кілті.

Инновацияны «жаңашыл», «жаңа әдіс», «өзгеріс», «әдістеме», «жаңашылдық», ал инновациялық үрдісті «жаңа әдістеме құралы», - деп қарауға болады. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады.

Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Инновациялық технологияны меңгеру мұғалімнің интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі.

Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолданылатын педагогикалық технологиялардың бірнеше түріне тоқталайық.

Ойын технологиясы

«Ойын баланың алдынан өмір есігін ашып, оның шығармашылық қабілетін дамытады ойынсыз ақыл- ойдың қалыптасуы мүмкін емес».

В.А.Сухомлинский

Ойын - баланың жеке басын дамытуда, сөздік қорын молайтуда, қоршаған ортамен танып-білуінде, өздігінен әрекет жасау дағдыларын қалыптастыруда, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда ерекше орын алады. Жаңа стандартқа сәйкес мектеп жасына дейінгі балаларға арналған пәндік дамытушы ортаны ұйымдастыруға қойылатын талаптардың бірі ретінде заттар мен ойыншықтарды еркін қолдану мүмкіндігін қамтамасыз ету, ойын іс-әрекеті жағдайымен қамтамасыз ету сұрақтары айқындалған. Бала үшін ойын - өзін-өзі жетілдіру мен өзін-өзі көрсетудің құралы. Ойында балаларды не қызықтырады? - деген сұрақ туындайды. Балалардың жас ерекшеліктеріне қарай ойын түрлері де әр түрлі болып келеді. Баланы ойынға қызықтыра отырып оқу іс әрекетіне айналдырып, ойын түрін күрделендіре түсу керек. Ойын тек балалар ойнайтын болып емес, оқу әрекеті барысында қолданылатын ойын түрлері.

Оқу әрекетіне қолданатын ойын түрлері мынадай топтарға бөлінеді:

- Дидактикалық ойын
- Сюжеттік рөлдік
- Қимыл-қозғалыс ойындары (ұлттық ойындар)
- Саусақтар ойыны
- Үстел үсті ойындары.....

Дидактикалық ойындар оқу әрекеті барысында балалардың қызығушылықтарын арттыру мақсатында қолданылады. Мектеп жасына дейінгі ұйымдардың

барлығында да, оқу әрекеті ойын түрінде өткізіледі. Оқу әрекеті барысында қолданылатын ойын түрлерін жас ерекшеліктеріне қарай қолданылады. Баланың көп уақытын ойынмен өткізуде емес, ойын кезінде баланың тілінің дамуы, психикалық өзгерістерінің болуында. Саусақ ойынын ойнай отырып, балалар қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды, жан-жануарларды, құстарды, ағаштарды т.б. көптеген бейнелерді бейнелей алады.

Ал тіл кемістігі кездесетін балалардың жалпы қимылдары, соның ішінде бұлшық етінің қимылдары жеткілікті деңгейде дамымайды.

Сөйлеу тілі мүшелері әрекетінің қозғалуларының дамуы қол саусақтарының нәзік қимылдарының дамуымен тығыз байланыста болғандықтан, бала қолының ептілігін толық жетілдіру, түзету – тәрбие жұмысын жүйелі жүргізуді қалайды.

Тапқырлық тапсырмаларын шешу теориясы технологиясы

Мектепке дейінгі шақтағы бала тілін дамытуда ТТШТ технологиясын қолдану арқылы балалардың түсінігін кеңейтіп, сөздік қорын молайтып, ұғымын байыту мен қатар ойлау белсенділігін арттыру, тілдерін ширатып, өз бетімен жұмыс жүргізуін дамыту мен өз ойын еркін жеткізеді. Мектепке дейінгі шақтағы баламен анағұрлым жан-жақты дамытушылық әрекеттер жүйелі жүргізілсе, соншалықты жұмыс нәтижелі болады. Міне осыған сәйкес жеке тұлғаны дамытуда «Тапқырлық тапсырмаларды шешу теориясы» технологиясын қолданудың маңыздылығы зор.

ТТШТ авторы Г.С.Альтшуллер. Ол техникалық проблемаларды шешу әдісін жасап шығарған. ТТШТ-ны ұзақ қолданса, өнертапқыш баланың ойлау қабілетін жетілдіреді. Кейбір психологтар шығармашылықты былай деп бағалайды: ол яғни, алғырлық, білімпаздық, жүйелілік, тұп нұсқалық. Ал тапқырлық тапсырмаларды шешу теориясының мақсаты – ойлау стилін жетілдіру, ереже қылу. Ал, бүгінгі күні мен осы Тапқырлық тапсырмаларды шешу теориясы арқылы мектепке дейінгі балалардың тілдік құзіреттіліктерін дамыту арттыру жолын қарастыруды жөн көріп отырмын. Бұл теорияның тілдік қабілеттілерді дамытудағы өте бір маңызды орынды алатыны айқынды.

ТТШТ – технологиясының негізгі құрылымы:

1. Тапқырлық тапсырмаларды шешу теориясының шығармашылық тапсырмалары

2. Адам үшін шығармашылық тәжірибенің бағалығы

3. Оқыту шығармашылықтарының негізгі ерекшеліктері

4. ТТШТ технологиясы арқылы мектепке дейінгі жас шамалық топтарына сәйкес тілдік құзіреттіліктерін арттыру

5. Ойын арқылы балалардың тілдік құзіреттіліктерін, шығармашылық қабілеттерін дамыту.

Қорыта айтқанда, заманымыздың болашағы – жас ұрпақтың ой-өрісін жоғарылату, тілдік, шығармашылық, әлеуметтік, таным және денсаулық құзіреттіліктерін арттыру, рухани байлығын, тапқырлық тапсырмаларды шешу теориясының негізгі түсініктерімен таныстыру, проблемалық жағдайдан шығу жолын іздеуде алған білімдерін қолдануға үйрету, әрбір тәрбиешінің міндеті деп ойлаймын.

Интерактивті оқыту технологиясы

Интерактивті оқыту әдістері тұлғааралық қарым – қатынасқа негізделі отырып, “жеке тұлғаны дамытуға

бағытталатын” қазіргі білім беру парадигмасын қанағаттандырады. Сонымен бірге, сапалы білім алудың алғышарттары болып табылатын таным белсенділігі мен ізденіс дербестігін қалыптастырып қана қоймай, ары қарай дамытады. Интерактивті ағылшын тілінен аударғанда inter – аралық, — әрекет.

– баланың жеке өздігінен ізденуіне мүмкіндік беру;

– топтасып іс-әрекет етуге, үйренуге жағдай жасау;

– өздерін-өздеріне бағалату;

– іс-әрекет барысында білім алу;

Бала өз ойын еркін айту үшін тәрбиеші мына тәсілдерді қолдануы тиімді.

– алғыс сезіміңізді білдіріп, үнемі көтермелеп отыру;

– ешқашан “жауабыңыз дұрыс емес” деменіз, ондай жағдайда тек топтан келіссіздер ме деп сұрау;

– зейінсіз енжар баланы анықтау, мүмкін оларда ой не ғажайып пікір болуы.

Сауат ашуда:

– сөздік қоры дамиды;

– байланыстырып сөйлеуге үйренеді;

– грамматикалық тұрғыда жүйелі сөйлеуге үйренеді;

– сөйлеу мәдениетін қалыптастырады.

Интерактивті оқыту әдістері дәстүрлі оқыту әдістерінен оқу үрдісінде оқушылардың өзінің өмірлік тәжірибелерін пайдалану арқылы есте берік сақтауымен, мәліметтерді талдап, жинақтау арқылы жеке және кәсіптік қабілеттерін аша алуымен ерекшеленеді.

Интерактивті оқытудың тиімді жақтары:

– балалар ақпарат алумен қатар өздерінің белгілі бір мәселені шешу жолын қисынды түсіндіріп береді;

– балалар ойларының тереңдігіне талпынады;

– тәрбиешінің жетекшілігі арқылы білімдерін әрі қарай дамытады.

Сонымен қатар, мектепке дейінгі мекемелерде инновациялық білім беру құралдарын қолданудың да маңызы зор. Инновациялық білім беру құралдарына: аудио, видео, құралдар, компьютер, интерактивті тақта, интернет, мультимедиялық құрал, электрондық оқулықтар, мен оқу әдістемелік кешендер, инновациялық ақпараттық банк, инновациялық сайт және тағы басқалары жатады. Қазіргі таңда көптеген интерактивтік бағдарламалық бөлімдер, қозғалмалы объектілер құруға мүмкіндік беретін векторлық және графикалық жабдықтар көптеп шығып, қолданыс табуда. Осындай құралдардың бірі – мультимедиялық оқулықтарды балабақшаларда кеңінен пайдалану.

Бұл жағдайда тәрбиеші әр оқу іс-әрекеттерін бастар алдында жиі көрнекіліктер ауыстырмаған болар еді. Ал, мультимедиялық оқулықтар арқылы тәрбиеші уақытты тиімді және ұтымды пайдаланар еді.

Балабақшада мультимедиялық оқулықтар біріншіден, балалардың қызығушылығын арттырады, екіншіден, зейін қойып көрумен қатар түсінбеген жерлерін қайта көруге мүмкіндік алады, балаларға арналған таптырмас құрал болып табылады.

Өйткені, балалардың зейіні әр түрлі әдемі түстерге, ойыншықтарға, әдемі суреттерге, әсемдікке әуес болады.

Мультимедиялық электронды оқулықтар бала үшін де, тәрбиеші үшін де күнде дамытылып отыратын анық түрдегі әдістемелік жүйе болып табылады.

Мектепке дейінгі мекемелерде ақпараттық қатынастық технология құралдарын қолданудағы

мақсат – баланың танымдық қызығушылығын қалыптастыру. Балада танымдық қызығушылықтың болуы олардың оқу іс-әрекеттерге белсенді, білімінің сапалы болуына, жағымды мінез-құлықтарын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Аталған педагогикалық технологиялар мен инновациялық құралдар балабақшада балалардың жас ерекшеліктерін ескерген, әр сатыдағы балалардың қабылдау мүмкіндіктерін ескерген жағдайда ғана пайдалануға болады. Мектепке дейінгі балалардың есте сақтау қабілеті әлсіз, қабылдау процестері тұрақсыз келеді. Сондықтан олар затты қолмен ұстап, көзімен көргенді ұнатады. Осыған сәйкес, мектепке дейінгі балалардың оқу іс-әрекеттеріне көрнекілік, инновациялық технологияларды кеңінен қолданған жөн.

Деңгейлеп оқыту технологиясы

Педагогика ғылымының докторы Ж.А.Қараевтың деңгейлік оқыту жүйесі туралы іліміне сүйеніп, әр пән бойынша деңгейлік тапсырмалар дайындауға болады. Деңгейлік оқытудың ерекшелігі – оқушылардың сабақ барысында бірнеше деңгейде жұмыс жасай алатындығында.

Деңгейлеп оқыту ерекшелігі:

1. Деңгейлеп оқыту әр оқушыға өз мүмкіндіктерін барынша пайдалана отырып білім алуына жағдай жасап, мүмкіндік береді.

2. Деңгейлеп оқыту әртүрлі категориялардағы балаларға бірдей зейін аударып, олармен саралай жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

3. Деңгейлеп-саралап оқыту құрылымында білім игерудің негізгі үш деңгейі қарастырылады: ең төменгі деңгей (минималды базалық), бағдарламалық, күрделенген деңгей.

Деңгейлеп оқыту төрт бөліктен тұратыны барлық ұстаздарға белгілі.

1. Оқушылық деңгей. Бұл міндетті деңгей болғандықтан барлық оқушы тапсырманы толық орындауы тиіс.

2. Алгоритмдік деңгей. Бұл деңгейде өтіп кеткен материалды талдап, бұрынғы тапсырмаларға ұқсас орындайды. Бірақ бұларды орындау үшін алған білімдерін түрлендіріп пайдалану керек.

3. Эвристикалық деңгей. Өз бетіндік жұмысты қалыптастыру мақсатында оқушылар жаңа тақырып бойынша меңгерген қарапайым білімдерін жетілдіріп тереңдетеді.

4. Шығармашылық деңгей. Бұл деңгейде берілген тақырыпқа өз бетімен реферат, баяндама, эссе, өлең, жұмбақ, жаңылтпаш құрастыра білу қажет. Біз сіздермен осы технологияны қазақ тілі пәнінде қалай қолданып жүргеніміз жайлы ой бөліссек деген оймен сіздерге ұсынып отырмыз.

Оқу үдерісі кезінде деңгейлік тапсырмалар бойынша, түрлі сұрақ-жауап әдісі, ой қозғау, жаттау әдісі т.б. арқылы балалардың тілін дамытуға барысында байқалып, оқушылардың оқуға деген қызығушылығы мен қатар шығармашылық деңгейі де көтерілді. Әр оқушы өзінің деңгейіне, білім дәрежесіне байланысты тапсырмалар орындай отырып, әлсіздер білім алуға ұмтыла түседі, мықтылардың өзіне тән деген сенімділіктері арта түсті. Нәтижесінде: жан-жақты шығармашылық іс-әрекеті бар тұлға болып қалыптаса алады.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы

Болашақ ұрпақтың танымдылық белсенділігін дамыту ақыл-ой тәрбиесінің бір міндеті ретінде күні бүгінге дейін күн тәртібінен түспей келеді. Ақыл-ой тәрбиесінің бұл аспектісі баланың ойлау операциясының, танымдық процестерінің және қабілетінің дамуына тікелей байланысты. Ғалымдар С.Л. Рубинштейн, Д.П. Годовикова, Т.А. Куликова, А.И. Сорокинаның еңбектерінде 6-7 жастағы балалардың білуге құштарлығының, танымдық қызығушылығының, коммуникативтік сұрақтары, түрткісінің дамуы танымдық белсенділігінің көрсеткіштері ретінде атаған. А.П. Усова өзінің «Балабақшадағы оқыту» атты еңбегінде мектепке дейін балалардың оқу әрекетіндегі танымдық белсенділігіне байланысты үш деңгейге бөлген теориясын басшылыққа алуды ұсынады. Бала миға түйіп, ойлануының нәтижесінде сөйлейді. Егер даярлық тобында ойын арқылы дамытуға арналған тапсырмалар жүйелі бағытталап, ұйымдастырылса төмендегідей жетістіктерге жетуге болады:

– оқушылардың ақыл-ойы кеңейеді;

– өз бетімен еңбектену, іздену, жаңа нәрсені ойлап табу, талпыну қабілеттері ашылады;

– логикалық ойлауы, ой-белсенділігі артуы;

– өзін-өзі бағалай білуі, өздігінен жетілу дағдылары қалыптасып дамиды;

– интеллектуалды ойлау қабілеті дамиды;

– белгілі бір іс-әрекетті орындағанда жігерлі еңбек етуі, шығармашылық тапқырлығы үстей береді.

Қорыта айтқанда, «Сөз – ойдың айнасы», -деп Ғабиден Мұстафин айтқандай тіл дамыту сабақтарын шығармашылықпен жүргізіп, тілден сырлы сазды табайық. Баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыруда тілді дамытып оқытуды «өне бойы, өмір серік» етіп алғанымыз жөн. Баланың тілінің дамуы барысында инновациялық технологиялардың әсерінің қаншалықты маңызды екендігін байқадық. Соның нәтижесінде тілдері дамиды, қарым-қатынастары да жақсы дами түседі.

ТӘРБИЕ БАСЫ – ТАЛ БЕСІК (АШЫҚ ТӘРБИЕ САҒАТЫ)

Исаева Дина Исаевна
Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің
тарих және география пәнінің оқытушысы

Мақсаты: Отбасы – Отанның бір бөлшегі екенін ұғындыру, адам бойындағы ұнамды, ұнамсыз қылықтарды ажырата отырып, әдепті бойына дарыту. Оқушыларды ынтымақ пен бірлікке, татулық пен ұйымшылдыққа тәрбиелеу.

Көрнекілігі: суреттер, слайдтар.

Барысы:

Кіріспе сөз.

Мұғалім: Жас адамды саналы, есті, мәдениетті, сергек етіп тәрбиелеу – отбасы мен қоғамдық тәрбие орындарының бірден-бір парызы. Өйткені «Ес түзелмей, ел түзелмейді». Олай болса, егемен еліміздің болашағы отбасында тал бесіктен басталып, оқу-тәрбие орындарында есті ұрпақты тәрбиелеу ісімен шешілетін. «Бала тәрбиесі – бір өнер, өнер болғанда ауыр өнер, жеке бір ғылым иесі болуды тілейтін өнер. Баланы дұрыс тәрбиелеу үшін әркімнің өз тәжірибесі жетпейді, басқа адамдардың тәрбиесімен танысу керек» деп қазақтың ұлы ақыны, ағартушысы Мағжан Жұмабаев қалай дәл тауып айтқан десеңізші.

Әкең – қазақ, шешең – қазақ, қарағым,
Сен де ұлысын мынау дархан даланың.

Өр халықта ұлттық намыс деген бар,

Оны биік қасиет деп санағын,-дей отырып

«Тәрбие басы – тал бесік» атты тәрбие сағатымызды ашық деп жариялауға рұқсат етіңіздер.

Негізгі бөлім.

I. Ал, енді тәрбиеге байланысты 2 видеороликке назар аударайық. Көрсетілген видеороликтерден оқушылар, яғни, отбасы – адамзат бесігін тербеткен баланың бас ұстазы. Ұлтымызда «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің» деген дана сөз бар. Өр отбасыда ата-ананың орны бөлек. Бала өкеден ақыл, анадан мейірім алады.

II. Мақал - сөз атасы.

Мақалдың жалғасын тап.

1. Атаға қарап(ұл өсер)

2. Анаға қарап(қыз өсер)

3. Ананың көңілі балада....(баланың көңілі далада)

4. Жақсы сөз – ... (жарым ырыс)

5. Ұяда не көрсен... (ұшқанда соны ілерсің)

6. Бала жас шыбық сияқты.... (қалай исең, солай иіледі)

7. Бала жақсы болса – ... (қуаныш, жаман болса-күйініш)

8. Анасы қандай болса – ... (баласы сондай)

Өр оқушы мысалдар келтіре отырып, мақалдың мазмұнын түсіндіреді

III. Жағдаяттар.

Оқушыларға жағдаяттық сұрақтар қою арқылы өз ойларын айтыңдар.

1. Дәрісханаға кірсең, сенің группаласың біреудің сөмкесін ақтарып жатыр.

Сен не істейсің?

2. Көршіңіздің бір баласы бар. Өзі өтірікші, көзбе көз өтірік айта қояды. Сізге күнде келіп мақтанып әр нәрсе айтады. Осы көршіңіздің өзгеруіне қалай ықпал етер едіңіз?

3. Портада сенімен бір бала отырады. Сотқамен ойнап, сағызын шайнап, тапсырмасын орындамай, жазбай келеді. Сабақты сенің дәптеріңнен көшіріп алады. Сен бермесең «Сен сараңсың», - дейді. Не істеуің керек?

4. Үйде бәрің теледидар көріп отырсыңдар. Болып жатқан бағдарлама саған ұнамайды. Сенің басқа арнада болып жатқан киноны көргің келеді. Не істер едің?

5. Сенің досың діни экстремистердің қатарына жақын арада қосылды. Сен оған қалай қол ұшын бере аласың?

IV. Тренинг «Ауызшы волейбол»

Допты бір-біріне берген кезде адамгершілік туралы сөздер айтуларың керек. Мысалы, Шыншылдық, ұстамдылық, ақылдылық, ізеттілік, әдептілік, мейірімділік, жанашырлық, қарапайымдылық, сыпайылық, т.б.

V. Егер мен...

Өр оқушы берілген сөйлемдегі ойды аяқтайды.

•Егер мен досымның көңілін қалдырсам, онда....

•Егер мен жаман баға алып қалсам, онда....

•Егер мен оқу орнының терезесін сындырып алсам, онда....

•Егер мен сабаққа дайындықсыз келсем, онда....

•Егер мен оқу орнының кітабын жыртып алсам, онда....

•Егер мен пән мұғалімімен келіспей қалсам, онда....

VI. Күлдіргі жұмбақ.

1. Кім барлық тілде сөйлейді?

Жауап: «Жаңғырық».

2. Тышқан аулағышты 5-әріппен қалай жазуға болады?

Жауап: «Мысық»

3. Қай кезде аспан жерден төмен тұрады?

Жауап: «Аспан суреті судан көрінген кезде»

4. 300жыл өмір сүрген қарға не істейді?

Жауап: «301жылға аяқ басады.»

5. Судың астында қандай тас болмайды?

Жауап: «Құрғақ»

6. Қандай ыдыстан тамақ іше алмайсың?

Жауап: «Бос ыдыстан»

7. Қораздың басында, тауықтың артында болатын не?

Жауап: «Қ-әрпі»

8. Тамақ істегенде қазанға бірінші не салады?

Жауап: «Көзін»

9. Қандай ат шөп жемейді?

Жауап: «Шахматтағы ат»

VII. Өнер білім берем десең басынан,
Бер оқуға балаларды жасынан.

Ата-анадан өсін ұрпақ тараған,

Жақсы жаман болса бала солардан,- деп Ж.Баласағұн айтпақшы, ата-ананың бақыты баланың дұрыс адам болып өсуіне байланысты. Ал, балалардың бақыт сыйлайтын тұлға болып қалыптасуы, ата-аналарға байланысты. Ал, оқушылар, сіздерді болашақта ата-ананың үмітін ақтар, елін сүйер азамат болады деп сенемін. Ал енді оқушылар әрқайсыларың

бір-бір шардан алып, болашақта өз отбасыларыңызды қалай болатындықтарыңызды елестетіп, арман-тілектеріңізді айтып, шарларды жоғары ұшырыңыздар.

Мұғалім: Өрбір отбасына тек қана қуаныш, мейірімділік, құт-береке, бақыт тілеймін. «Тәрбие басы – тал бесік» атты ашық тәрбие сағатымызды осымен аяқтаймыз.

М.ӘУЕЗОВ «КӨКСЕРЕК» ӘҢГІМЕСІНІҢ ТАҚЫРЫБЫ МЕН ИДЕЯСЫ (АШЫҚ САБАҚ)

Ізімова Жазира
Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, №113 «Қаракөл» қазақ орта мектебінің
қазақ тілі және әдебиеті пәнінің оқытушысы

Сабақтың мақсаты:

1. Білімділік: оқушыларға жазушының айтпақ ойын ұғындыру, әңгіменің идеясын ашу, мәтіндік талдау жасау;

2. Дамытушылық: оқушылардың сөйлеу мәдениеттілігін, өз бетінше ой қорытып тұжырым жасай білу белсенділігін арттыру;

3. Тәрбиелілік: оқушылар бойына экологиялық мәдениетті, табиғатқа деген сүйіспеншілік сезімін қалыптастыру, жануарлар әлемі табиғатының сәні, адам тіршілігінің бастауы екенін ұғынуға, адамгершілік, адам тіршілігіне бастауы екенін ұғынуға, адамгершілік, имандылыққа тәрбиелеу, табиғаттың тылсым сырларын танып өсуге ұмтылдыру.

Сабақтың типі: Аралас

Сабақтың түрі: Дәстүрлі

Сабақтың әдісі: Сатылай кешенді талдау, сұрақ-жауап, түсіндіру.

Көрнекілігі: Портрет, әңгімелер жинағы, кесте.

Сабақтың барысы: I. Ұйымдастыру кезеңі

а) Сәлемдесу.

ә) Сыныпты түгелдеу.

б) Оқушылардың назарын сабаққа аудару.

II. Үй тапсырмасын сұрау.

М.Әуезов. «Көксерек» әңгімесі

III. Үй тапсырмасын қорыту.

«Білімді тексер» әдісі.

Әңгімеден үзінді оқылады. Бірақ сөйлем аяқталмайды. Оқушы сол сөйлемді толықтыру керек.

1. Тыпырлап жатқан қозыны көре сала «ырр» етіп барып, бас салды. Қозы екі қомағай ауыздың ...

2. Жып-жылы мықты тұсаулар мойнынан, жотадан ұстап бар күшікті сыртқа алып шықты. Жеті күшіктің бесеуін....

3. Үй ішінен шықпайды. Түн баласында Құрмаш қасына алып жатады. Сол үшін кәрі әжесінің...

4. Өзі ешкімге ізденіп соқтықпайды. Ит баласына заты қастай, жібімейді. Жалғыз-ақ атын біледі. Құрмаш пен әжесі шақырса...

5. Осы оқиғаның ертеңіне кешке жақын ауыл жанында жатқан қойға қасқыр шапты. Көп ішінде «Көксерек те кетті» деп...

6. Алғашқы рет амалсыздан көкке қарап аузын ашып ышқынғанда ішінен зор дауыс шықты. Күтпеген дауыс...

7. Сол кезде түйе үстінен бір ұзын нәрсе шошайып созылды да ...

8. Баланың шошыған айғайы шықты. Көксеректе қазірде бұрын ешқашан білінбеген долылық, жайындық бар еді. Туғаннан бергі барлық күресі осыдан, екі аяқтыдан дегендей, жығылып домалап бара жатқан балаға тап берді...

9. Ашулы тістер сатыр-сұтыр, қарш-қарш шайнасады, әлі шапшысып тұр....

10. Ауылға әкелгенде, Құрмаштың әжесі боздап келіп...

IV. Жаңа сабақ: М.Әуезов. «Көксерек» әңгімесінің тақырыбы мен идеясы

Шығарманың тақырыбын оның идеясынан бөліп қарауға болмайды. Жазушының шындық болмыстан таңдап, талғап алып, өзінің көркем шығармасына негіз, арқау еткен өмір құбылыстарының түйінін тақырып дейді.

Қандай шығарма болсын, ол белгілі бір пікірді – идеяны өңдейді. Идеясız көркем шығарма болмайды. Тақырып, оқиға және оның құрылысы, шығармада қатысушылардың араларындағы тартыс, оларды суреттеу әдістері, түптеп келгенде, жазушының сол шығармадағы айтайын деген идеясына бағынады.

Тақырып жазушы суреттеп отырған өмір құбылысы болса, идея – жазушының сол өзі суреттеп отырған өмір құбылысы туралы айтқысы келген ойы, сол өмір құбылысына берген бағасы.

Әңгіменің тақырыбы мен идеясын ашу үшін шығармаға мәтіндік талдау жүргізу.

САТЫЛАЙ КЕШЕНДІ ТАЛДАУ

1. Тақырыбы, идеясы.
2. Түрі.
3. Авторы.
4. Оқиға орны.
5. Кейіпкерлері:
 - а) іс-әрекеті;
 - ә) бейнесі.
 - б) мінездемесі.
6. Шығарманың композициялық құрылымы:
 - I. Оқиғаның басталуы.
 - II. Оқиғаның дамуы.
 - III. Оқиғаның шиеленісуі.
 - IV. Оқиғаның шарықтау шегі.
 - V. Оқиғаның аяқталуы.
6. Көксерек неге Құрмаштың асырағанына көнбеді?
7. Аққасқаның Көксеректі жеңгенін оқып білдік. Иттің қасқырға қожалық ететінін 5-сыныпта қандай ертегіден оқып білдік?

8. Көксерек неге ашулы, соның ішінде Қараадыр еліне тыныштық бермеді?
9. Табу дегеніміз не? Қасқыр деген сөзді басқаша қалай атауға болады?
10. Әңгімеден не түйдіңдер?
11. Сонымен әңгіменің тақырыбы мен идеясын түсініп, аша білдік пе?
- V. Жаңа сабақты бекіту: «Тың мәліметтер» галереясы. Слайдтар арқылы көрсету.
1. Фильмде Құрмаш ролін сомдаған Қамбар Уалиев туралы мағлұматтар.
2. Фильм режиссері Толемыш Океев жайлы мағлұматтар.
3. Көксеректің кішкене кезін сомдаған Маша-қасқыр туралы мағлұматтар.
- VI. Үйге тапсырма: Қасқыр, ит туралы мақал-мәтелдер, қасқыр туралы мағлұмат жазып келу.
- VII. Оқушыларды бағалау. Фишкалар арқылы оқушыларды бағалау.

КЕМБРИДЖ УНИВЕРСИТЕТІ ТӘСІЛІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІН МЕҢГЕРУДЕГІ БАҒДАРЛАМАНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Ақпанов Қанат Амангелдіұлы
Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің
тарих пәнінің оқытушысы

Елбасы Н.Ә.Назарбаев 2012 жылғы Жолдауында: «Білім беру жүйесін жаңғырту барысында біз үшін келесі іс-шараларды жүзеге асырудың маңызы зор. Біріншіден, оқыту үдерісіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізу. Бүгінде халықаралық стандарттар негізінде Назарбаев университеті мен зияткерлік мектептер табысты жұмыс істеуде. Олардың тәжірибесін бүкіл қазақстандық білім беру жүйесіне таратып, барлық білім беру мекемелерін солардың деңгейіне тарту қажет. Екіншіден, педагогтар құрамының сапасын арттырудың маңызы зор», - деп атаған еді. Кембридж оқу бағдарламасының мақсаты – ұстаздың біліктілігін арттыру, мәртебесін көтеру, оның кәсіби деңгейімен байланысып жатыр. Ұстаз көп ізденіп, үнемі білімін толықтыруы қажет. Оның басты байлығы-рухани азығы. Ұстаздың мәртебесі көтеріліп, құзіреттілігі артуы үшін, өзіндік жұмыста даму сатысы арқылы жететіні белгілі.

Ізденістегі ұстаз, педагогикалық жағдайларды сараптап, мақсат қоятын, білім беру үрдісін жобалап жүзеге асыратын, еңбек нәтижесін бағалай алатын, оқушылар арасында мейірімділік орта құра алатындай болуы керек.

Бағдарламаның жетекші мақсаттарының мәні ең алдымен, жекелеп алғанда, әрбір ел үшін маңызды болып табылатын рухани, мәдени және адамгершілік құндылықтардың негізінде өз елінің мәдениетін құрметтеуге жастарды тәрбиелеу; екіншіден (бұл да

маңызды аспект) – жастарды жылдам өзгеріп жатқан әлемде өзіне сенімді және табысты болуға мүмкіндік беретін дағдылары мен түсініктерін дамытуға, өмірлік жағдайларда өз білімдерін қолдануға ықпалын тигізетін сыни тұрғыдан ойлауға үйретуді қамтиды.

Бұл Бағдарламаның басым бөлігі, түрлі тәсілдер қарастырылғанына қарамастан, сындарлы оқыту теориясы негіздерін қамтыған. Бұл теория оқушылардың ойлауын дамыту, олардың бұрынғы алған білімдері мен жаңа немесе сыныптағы түрлі дерек көздерінен, мұғалімнен, оқулықтан және достарынан алған білімдерімен астастырыла жүзеге асады деген тұжырымға негізделеді. Сындарлы теорияның тиімділігін жақтаушылардың басым бөлігі оны дайын білімді беруге негізделген оқыту тәсілдерімен салыстыра қарап, дайын білімді беруге негізделген оқыту тәсілдерінің білімді меңгеру былай тұрсын, олар бойынша терең түсінік қалыптастырып, бастапқы білімді жаңа біліммен өзара байланыстыруға да мүмкіндік туыра бермейтінін тілге тиек етеді.

Мұғалімдерге ұсынылып отырған курс бағдарламасы-мұғалімнің оқыту мен оқудағы әдістерін өзгертуге жасалған жаңаша бастама болып табылады. Бағдарламаның басым бөлігі сындарлы оқыту теориясының негіздерін қамтиды.

Бағдарламадағы оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдері негізгі жеті модульді қарастырады: оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер;

- сыни тұрғыдан ойлауға үйрету;
- оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау;
- оқыту мен оқуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану;
- талантты және дарынды балаларды оқыту;
- оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу;

оқытуды басқару және көшбасшылық. Жоғарыда аталған жеті модульден түсінгенім, оқушының білім алуының

жолында қалай оқу керектігін үйрете отырып, алған білімдеріне сыни тұрғыдан ойлауға, өзін-өзі бағалауға, қазіргі заман талабына сай қолданыстағы ақпараттық технологияны қолдана білуін, өз ортасында дарыны мен талантын аша отырып, жас ерекшелігіне сай білім алатындай, ізденімпаз, зерделі, сенімді, дені сау, білімі жан-жақты дамыған болашақ көшбасшысына айналуына түрткі болу. Өйткені қай заманда, қоғамда болсын жеке тұлғаның қалыптасуы ұстаздан бастау алады.

Еліміздің білім саласы түбегейлі өзгерісті, бүгінде үлкен жауапкершілікті ұстаздан күтеді. Өйткені, өздігінен білім алатын, жан-жақты ізденетін, талпынатын, алдағы өмір жолын өзі болжай алатын тұлғаны тәрбиелеу-ұстаздың қолында екені рас. Сондықтан, Қазақстандағы білім саласының оқу жүйесіндегі басты жаңалық-ұстаздың жаңаша үлгідегі білімін жетілдіру болып отыр. Бүгінгі өркениетке ілесетін адам өмір бойы білімге құштарлығын жоғалтпағаны абзал. Л.С.Выготский когнитивті дамудың, оқушылар өздерінің «Жақын арада даму аймағында» (ЖАДА) жұмыс істесе, жақсаратындығын атап көрсеткен.

Л.С.Выготскийдің оқыту моделі оқушы диалог құру нәтижесінде білім алады деп жорамалдайды. Сондықтан, оқушының білім деңгейін дамытуға әлеуметтік қолдау көрсетуде мұғалімнің рөлі ерекше. Оқушылардың көбірек білетін басқа адамдармен, бұл рөлдерде сыныптастары мен мұғалімдері болуы мүмкін, диалог жүргізу мүмкіндігі болған жағдайда, оқыту жеңіл болмақ. Талданатын идея-жағдайда, оқыту жеңіл болмақ. Талданатын идея-лар оқушы түсінігінің нақты бөлігі болмағанымен, ЖАДА аясында қарастырылғандықтан оқыту табысты болмақ. Бағдарлама аясындағы модульдерге тоқталатын болсақ:

Білім беру мен білім алуға жаңа тәсілдер. Қалай оқу керектігін үйрету дегеніміз – оқушыларға оқуды өз бетінше жалғастыра алатын білімді жиі нау жауапкершілігін түсінуге және оны өз міндетіне дар ойлауға қабілетті және ойлау туралы ойлануға да қабілетті. Жеке тұлғаның қалай ойлайтынын, оқитынын қадағалау, бағалау, бақылау, кейінгі оқу үдерісінде мұғалім оқушыға білім міндетін қоятын талаптарын түсіндіруге, жеке ойлау үдерістерін және олардың жұмыс қағидаттарын зерттеуге, міндеттерді орындау стратегияларын әзірлеуге және ойластыруға, нақты міндет үшін сәйкес келетін стратегияларды таңдауға көмектесіп, оқуды үйренуді талап етеді. Бұл модуль оқушыларды жан-жақты зерттей отырып олардың білім алуындағы кедергілерді анықтап, бағыт-бағдар беруі керек. Өйткені, оқушы білімді әр түрлі деңгейде қабылдайды. Сонымен қатар, оқушы өз ортасында ойын ашық жеткізе алуы қажет. Ол үшін жеке, жұптық, топтық жұмыстар арқылы мұғалім оқушылар арасында диалог құруы қажет.

Сыни тұрғыдан ойлауға оқыту. Бұл модуль «ойлау

туралы ойлану» тұрғысынан сипатталады. Талқылау және тәжірибені ой елегінен өткізіп, сыни тұрғыдан қарайды. Сыни тұрғыдан ойлау – еліміздегі білім беруді дамыту үшін маңызды педагогикалық түсінік. Бұл модуль шеңберінде 1 модульдегі әлеуметтік-сындарлы тәсілдерді, 3 модульде оқытуды дамыту үшін тиімді бағалауды, түрлі жастағы балаларға білім берудің сараланған тәсілін қолдануда 5-6 модульде қарастырады. Сыни тұрғыдан ойлаудың стратегиясында қызығушылықты ояту кезеңі (бұрынғы білімді жаңа біліммен ұштастырады, өтілетін тақырып жайлы оқушы не білетінін анықтау), мағынаны тану кезеңі (жаңа материалмен танысып, оны меңгереді), ой толғаныс (оқушы не үйренгенін саралап, оны қалай қолдану керектігін ой елегінен өткізеді) кезеңдері деп қарастыруға болады. Оқушылар мәселені әр қырынан қарастыруға, пікірін ашық айтуға, болжамдар жасай алуға, шыдамдылыққа, құрбыларының пікірін тыңдай білуге, тәжірибесінде қолдана білуді үйрене бастайды.

Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау. Бұл модульде бағалауды қандай мақсатта, кім үшін, қалай өткізуі керек?,-деген сұрақтарды қамтып, формативті, қалыптастырушы күнделікті бағалау (оқыту үшін бағалау) және суммативті, негізгі жиынтықты бағалау (оқуды бағалау) қарастырылады. Оқыту үшін бағалауда оқушылар өздерінің оқудың қандай сатысында тұрғанын, қандай бағытта даму керектігін, қажетті деңгейге қалай жету керектігін анықтайды. Оқуды бағалауда оқушы қазіргі уақытта оқып білгенін (тест, бақылау, зертханалық жұмыстар, диктант, шығарма т.б.) жинақтайды.

Оқыту мен оқуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалану. Оқушыларға ғылыми ұғымдарды түсіндіруді және оларды қабылдауын, түсінуін жеңілдетуге, АКТ туралы білім алып, олардан ақпарат алу, бағалау, сақтау, өндіру, ұсыну, алмасу үшін қолдану болып табылады. Ғаламтор желісінде бірлескен жұмысқа қатысу үшін жібере білу.

Мектептегі технологияларға мыналар жатады:

- Теледидар бағдарламалары;
- Сандық теледидар;
- Интернет /www/;
- Ұялы телефон;
- Ұтқыр қондырғылар;
- Компьютер /ноутбук.

Талантты және дарынды балаларды оқыту. Талантты және дарынды оқушыларға білім беруді дамытудың инклюзивті тәсілін меңгерте отырып, балалардың қабілеттіліктерін, біліктілігін, әлеуетті мүмкіндіктерін көрсету үшін оларға жағдай туғызу қажет. Талантты және дарынды оқушыларды анықтауда, сенімді өлшемдерді тиімді қолдануға болады, олар төменде көрсетілген (Montgomery,1996; Freeman,1991):

-Есте сақтау және білім: (олардың есте сақтау қабілеттері өте жоғары; олар ақпаратты біліп қана қоймай, оны пайдалана алады);

-Өз білімін жетілдіру: (оқыту үдерісінің қалай жүретінін басқалардан гөрі жақсы біліп, өздерінің оқуын реттей алады);

-Ойлау қабілетінің жылдамдығы: (олар жоспарлауға көп уақыт жұмсамауы мүмкін, бірақ жоспардың жүзеге асуына тез жетеді);

-Мәселені шешу: (олар ақпаратты толықтырып, олардың қайшылықтарын анықтап, мәніне тезірек жетеді);

-Икемділік: (басқаларға қарағанда олардың ойлау қабілеттері жақсы ұйымдастырылған, дегенмен олар оқуда және проблемаларды шешуде балама шешімдерді көріп, қабылдай алады);

-Күрделілікке деген сүйіспеншілік: (қызығушылығын арттыру үшін олар күрделі ойын мен тапсырмаларға ұмтылады);

-Шоғырлану: (ерте жасынан бастап ерекше қабілеттерін ұзақ уақытқа шоғырлау қабілеттері бар);

-Ерте символдық белсенділік: (олар ерте жасынан сөйлей, оқи және жаза бастайды) (Freeman, 1998).

Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес оқыту және оқу. Қандай да болмасын білім ошағында оқушылардың жас ерекшелігі ескерілуі тиіс. Осы негізде жоғарыдағы тақырып жеті модульдің біріне еніп отыр. Бұл модульде баланың оқу және проблемаларды шешу қабілеті, дәлірек айтқанда, танымдық даму оқуға деген қабілеттілік, сондай-ақ зейін, сөз сөйлеу дағдылары, ойлау, негіздеу және шығармашылық зияткерлік сияқты қабілеттерін дамытуға және тұрақтандыруға қатысты. Аталған зияткерлік қабілеттер ойлау үдерістерінің сипаты және жасына қарай олардың өзгеру ықтималдығы ту-

КІМ БОЛАМ? (МАМАНДЫҚ ТАҢДАУ КЕШІ)

Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, III Интернационал ауылы № 108 орта мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Байқазақова Гүлмира Мырзағалиқызы

Мақсаты: Оқушыларға болашақ мамандық және оқу бағдарын таңдауда көмектесу, мамандық әлемі және оның ерекшеліктері туралы дүниетанымын кеңейту.

Таңдаған мамандығының өз бейімділігі мен қабілетіне сәйкес келуін нақтылау, мамандық әлемі туралы ақпарат алу арқылы өзін тану шекарасын кеңейту, мамандық бағытын таңдауда жауапты шешім қабылдауын қалыптастыру.

Көрнекілігі: мамандық түрлеріне байланысты суреттер, қанатты сөздер

Өткізу формасы: ой бөлісу, кездесу

Қатысушылар: 10-11- сынып оқушылары

Барысы:

Жүргізуші:

Қайырлы күн, құрметті Қазақстанның жарқын болашақтары, қадірменді қонақтар!

«Кім болам?» тақырыбындағы мамандық таңдау кешіне қош келдіңіздер!

Бүгінгі кешімізге қонақтар қатысып отыр. Алдымен қонақтарды таныстырып өтейін.

1.Тәжиева Зина Дастановна – Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің кәсіби оқыту және бейнелеу өнері кафедрасының меңгерушісі, экономика ғылымдарының кандидаты.

2.Каленов Ғалымжан Кендебайұлы – агроинжене-

ралы маңызды ақпараты бар танымдық даму теориясы шеңберінде сипатталады.

Оқытуды басқару және көшбасшылық. Білім берудің кез-келген жүйесінде тұрақты даму мен өзгерістердің сырттан енгізілуі мүмкін емес, олар нақты сыныптардағы мұғалімдердің тәжірибесі мен түсініктеріндегі өзгерістерден бастау алуы керек дегенге саяды.

Сыныптағы көшбасшылықты анықтауда түрлі деңгейлік, жұптық, топтық тапсырмаларды орындауда дарынды оқушылар белсенділік таныта отырып, топ ішінен көшбасшыны анықтайды.

Қорыта айтқанда, заман талабына сай еркін, өзіндік дәлел – уәждерін нақты жеткізе білетін, ынталы, өзіне сенімді, сыни пікір – көзқарастары жүйелі дамыған, қазақ, орыс, ағылшын тілдерін меңгерумен қатар, сандық технологияларда құзырлылық танытатын оқушы тәрбиелеу мұғалімдердің басты міндеті.

Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлының қолдауымен, білім министрлігінің ұйымдастыруымен өткізіліп отырған курс бағдарламасының тиімділігі осыған бағытталған.

рия, көлікті пайдалану кафедрасының меңгерушісі, техника ғылымдарының кандидаты.

3.Әбенова Тәжігүл Жақсылықызы – аудандық білім бөлімінің әдіскері.

4.Жанаев Бақытбек Жанайұлы – аудандық жұмыспен қамту бағдарламалар бөлімі басшысының орынбасары.

5.Жайықбаев Нұртай Демеуұлы – ауданымыздағы №12 агроколледжінің арнаулы пән мұғалімі.

Әлемде 50 мыңға жуық әр түрлі мамандықтар бар. Статистердің зерттеуі бойынша жыл сайын 25 млн адам өзінің жұмыс орнын ауыстырып, оның 12 пайызы қайтадан өз орнына қайтып оралады екен. Бұған қарап мамандық таңдауда әр маман қателесіпті деуге бола ма? Әлде өзінің болашақтағы профессионалды қызметіне жан-жақты дайындалу керек шығар? Қоғамға, адамдарға қажетті мамандықтарды қалай таңдауға болады? Бүгінгі кеш барысында оқушылар өздерінің жеке қасиеттерін, қызығушылықтарын және икемділіктерін біле алады;

Оқу орындары және түрлі мамандық туралы толық мағлұмат алады; Мамандықты таңдау ережесі жайлы ақпарат алады;

Таңдаған болашақ мамандығының ісін анықтайды.

Осы және тағы басқа мәселелер туралы бүгін ой бөлісеміз.

1.Алғашқы сөз кезегі кешіміздің қонағы Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің кәсіби оқыту және бейнелеу өнері кафедрасының меңгерушісі, экономика ғылымдарының кандидаты Тәжиева Зина Дастановнаға беріледі.

5 сынып оқушысы Бопажаяев Олжастың орындауында «Қазақ жастары» әнін қабыл алыңыздар.

2. Мамандық таңдау – жасөспірім шақтағы ең маңызды шешімдердің бірі. Үлкен өмірге қадам басқан жас ұланның алдында мыңдаған мамандықтан өзіне лайықтысын таңдау міндеті тұрады. Мамандықтың жаманы жоқ, бірақ мұның кез-келгеніне икемділік қажет, бұл жай күнелту, тамақ асыраудың жолы ғана емес, үлкен өнерді, зор шеберлікті қажет ететін нәрсе.

Ендеше, келесі қонағымыз Қорқыт ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінің агроинженерия, көлікті пайдалану кафедрасының меңгерушісі, техника ғылымдарының кандидаты Каленов Ғалымжан Кендебайұлын тыңдайық.

Сұрақтарыңыз болса жауап алуларыңызға болады.

3.Мамандық – қарапайым өмір сүру көзі болып табылатын және қандайда бір дайындықты, жауапкершілікті талап ететін еңбек қызметінің маңызды бөлігі. Жастар мамандықты жүрегінің қалауы бойынша таңдауы керек, өйткені әрбір адамның болашағы таңдаған мамандығына байланысты. Сондықтан да мамандық таңдауға өз ақыл-кеңесімізді, бағыт-бағдарымызды оқушыларға беруден жалықпауымыз керек.

Сөз кезегін аудандық білім бөлімінің әдіскері Әбенова Тәжігүл Жақсылықызына берейік.

8 сынып оқушысы Мырзабекова Аружанның орындауындағы «Алтын бесік» әнін қабыл алыңыздар.

4.Айналаң толған мамандық, айналаң толған өнеге. Әрбір жасқа қоғамның өз заманына сай ұсынатын қызметтері бар. Міне, адамның мамандыққа, мамандықтың адамға сай болуы, қоғамның сұранысы, тұлғаның қабілеті-осы үш фактор мамандық таңдауда бірін-бірі толықтырады. Яғни, мамандықты таңдау ба-рысында оның болашақтағы қажеттілігін де нысанаға алған дұрыс.

Осы мәселелер жөніндегі аудандық жұмыспен қамту бағдарламалар бөлімі басшысының орынбасары Жанаев Бақытбек Жанайұлының пікірін білсек.

5.Бір нәрсеге, не өнерге талпыну үшін адамға алдымен табандылық керек. Мамандықтың түрі көбейген сайын оны таңдау да қиынға соғады. Өз ісінің бүгегісін толық меңгерген кәсіби маман болу үшін икем, қабілет және мінез керек.

Сөз кезегін ауданымыздағы №12 агроколледжінің арнаулы пән мұғалімі

Жайықбаев Нұртай Демеуұлына берсек. Ал енді ортаға 7 оқушыны шығарып, болашақ мамандық иелеріне ситуациялық тапсырмалар берейік.

«Егер осы мамандық иесі болсаң не істер едің?» жаттығуы.

1.Дәрігерге: Ауырған адам келіп, қойған диагнозбен келіспейтінін айтты. Сіздің шешіміңіз?

2.Мұғалімге: Сабаққа ата-ана қатысып отыр.Үй тапсырмасын сұрадыңыз, ешбір оқушы дайын емес. Не істер едіңіз?

3.Әншіге: Сахнада ән салып тұрсыз. Көрермен ұйықтап отыр. Бұл сізге ұнамады. Не істейсіз?

4.Журналистке: Жазған мақалаңыз кейбір жандарға ұнамай, сізге ескерту жасап, қорқытты. Не істер едіңіз?

5.Тігіншіге: Сізге кенет өте қымбат матадан көйлек тіктіруге тапсырыс берді. Тігу барысында дұрыс болмай қалды. Тапсырыс беруші сізге ренішпен ұрсып, матаны тауып беруіңізді талап етті. Сіздің әрекетіңіз?

6.Аспазшыға: Асханаға келген клиент жасалған тағамға көңілі толмай қайтарып әкеліп, ақысын қайтаруыңызды талап етті. Сіздің жауабыңыз?

7.Жүргізушіге: Сіз алыс жолдан шаршап келіп демалып жатырсыз. Досыңыз келіп дәл қазір сізге бір жерге алып баруыңызды өтінді. Не деп жауап берер едіңіз?

«Ең жақсы» ойыны

Қазір сендерге мамандықтардың кейбір ерекше мінездемелерін ұсынамын, ал сендер берілген мінездемеге сәйкес келетін мамандықты атайсыңдар.

Ең жасыл----- (эколог, географ, бақташы)

Ең тәтті----- (аспаз, кондитер)

Ең ақшалы----- (банк қызметкері, экономист)

Ең күлкілі----- (клоун)

Ең жауапты ----- (сот, бухгалтер)

Ең салмақты----- (мұғалім, заңгер)

Ең қарым-қатынасы күшті----- (бизнесмен)

Мына мәселеге байланысты пікірлеріңізді білдірсеңіздер.

13 жасар Қанат теледидар көріп отырды. Онда микробиологтардың жұмысы туралы көрсетіп жатты.

Қанат қатты қызығып кетіп,әкесіне микробиолог болғысы келетінін айтты, Ал әкесі Қанатқа ол туралы мүлде ойлама деді. Ол Қанаттың өзі сияқты экономист болуын қалайтын.

Қалай ойлайсыздар, Қанатқа мамандықты кім таңдауы керек?

Балаларымыздың таңдауына кедергі болып жүрген жоқпыз ба?

Мамандық таңдауда ата-ананың ықпалы көбірек емес пе?

6. Қорытынды сөз мектеп басшысының оқу ісі жөніндегі орынбасары

Медеуова Айзада Сәндібекқызына беріледі.

6 сынып оқушысы Серікбайұлы Бағдаулеттің орындауында «Мектебім» әні.

Қорытынды

Әбунасыр Әл Фараби: «.... адам кез-келген жұмысқа жарамды бола бермейді. Жұмысты неғұрлым жетік және жақсы атқарса білгір және шебер болып шығады. Қандай әрекет, қандай іс істесек те, содан рахмет табу, соның рахатын көру біздің мақсатымыз болып табылады»,- деген екен. Әлемдік даму, ғылым, технология адамның ауыр еңбегін жеңілдетіп қана қоймай ұшқыр ойды, терең білімді болуымызды талап етеді. Олай болса, ұлы мақсат жолында әрқашан шығар шыңдарың биік болсын! Абай атамыз: «Сен де бір кірпіш дүниеге, Кетігін тап та бар, қалан»,- деген. Кірпіш дүниеге кетігін тауып қаланып, алға ұмтылып, арманымызға жетіп, елге қажетті мамандық иесі болайық.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА
МӘТІНМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУ ТҮРЛЕРІУмиртаева А.А.
«Өркениет» медицина колледжінің
ағылшын тілі пәні оқытушысы

XXI ғасыр – білімділер ғасыры. Болашақтың өмірі жарқын болуына ықпал ететін, адамзатты алға жетелейтін күш тек білімде. Қай елдің болмасын өсіп-өркендеуі, өркениетті дүниеде өзіндік орын алуы, оның ұлттық білім жүйесінің деңгейіне, даму бағытына байланысты.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев 2007 жылғы Жолдауында тілдің үш тұғырлылығы туралы былай деген болатын: -Заман талабы үш тілді білуді міндеттеп отыр. Ата Заң бойынша мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Бұл тілді бәріміз білуіміз керек. Орыс тілі – ресми тіл, ағылшын тілі – компьютер тілі, бүгін үлкен сұранысқа ие болып отырған нанотехнология тілі.

Ағылшын тілін оқытуда коммуникативтік мақсатқа жетуде ауызша сөздің рөлі зор. Ауызша сөйлеу арқылы адамдар бір-бірін түсінеді, өз ойларын айтады, дәлелдейді, естіген, айтылған хабарға өз көңіл-күй қатынасын білдіреді.

Тілдің грамматикасын білу арқылы білім алушылар бір-бірімен сөйлесуді, сұрақ қоюды үйренеді.

Ауызекі сөздің жалпы міндеті –терминдердің мағынасын түсіну.

Ағылшын тілін оқытудағы басты мақсат - білім алушылардың сөздік қорын молайту, ағылшын тіліне тән дыбыстарды дұрыс оқып айта білуге, ойын ағылшынша жеткізе алатындай дәрежеде болу. Оқулықтағы мәтінді оқудың негізгі міндеттері – дұрыс түсініп, жылдам әрі мәнерлеп оқу.

Дұрыс оқу дегеніміз – әрбір әріпті, буынды, сөзді бұрмалай, анық оқу, әрбір сөзге екпінді дұрыс түсіру.

Сөздік жұмысы арнайы сабақ болып өтілмейді. Ол әрбір сабақта орын алады. Сөздік жұмысы мәтінде кездесетін түсініксіз сөздермен ұғымдарды түсіндірумен ғана шектелмейді. Әр сабақта білім алушыларға белгілі мөлшерде жаңа сөз үйретіп отыру, меңгерген сөздерімен сөз тіркесін, сөйлем құрай алуға, ағылшынша сөздерді дұрыс айта білуге дағдыландыру керек.

Шетел тілін оқытқанда кездесетін қиыншылықтардың бірі - мәтін мазмұнының баяндап беру. Оқушы тілді толық дәрежеде меңгеруі үшін, оның сол тілге деген қызығушылығын арттыру керек. Ағылшын тілі сабағында мәтінмен жұмыс жасағанда білім алушының ой өрісін, шапшаң жауап қайтару дағдысын, берілген ситуацияға эмоциясын білдіру шарт.

Қазіргі заман талабына сай, қай салада болмасын, ағылшын тілін білу өте маңызды. Ағылшын тіліндегі идиомаларды аударма білу тек көркем аударма саласындағы аудармашыға ғана қажет емес, сонымен қатар, медицина саласында да кеңінен қолданылады.

Медицинамен байланысты диалогтар, әңгімелер, мәтіндерді тыңдау шетел тілін түсініп үйрене білудің қажетті бөлігі болып табылады. Сонымен қатар лексикалық материалдар қоса аламыз. Осыған мысал

ретінде мына мәтінді алуға болады:

Your heart is a wonderful organ that works during every minute of your life.

You can help it work long and well. You can strengthen it, protect it from disease by exercises and regular regimen.

Take your pulse and in such a way you can control the work of your heart.

Our pulse is about 70 beats per minute. After heavy exercises the heart works faster and then the pulse will be faster too, perhaps 100 (one hundred) beats. After a minute or two the pulse will be normal again.

About 5 litres of blood fill our arteries, veins and capillaries. Arteries carry blood from the heart. Veins carry blood to the heart.

Blood has red blood cells, white blood cells and plasma. Today doctors can take blood pressure, listen to the heart, take blood tests and take the cardiogram of a patient's heart.

Мәтін – негізгі қарым-қатынас бірлігі, ал мәтінмен жұмыс істеу қарым- қатынас жасауға үйренудің құралы.

Мәтінмен жұмыс жасағанда мақсатым оқушыларды ойландыру, іздендіру сол арқылы өз беттерінше еңбектеніп оқуға баулу. Осы міндет тұрғысынан ағылшын тілі сабағында ойларын кемелдендіру, тілдерін дамыту, сөз байлығы молайса, ой қабілеті шынықса, білім көлемдері де артады, тереңдейді.

Мәтін – бұл бір тақырып төңірегіндегі біріккен, сабақтастық пен тұтастыққа тән, ақпаратты жеткізетін мазмұнды сөйлемдердің тізбегі.

Мәтінмен жұмыс дегеніміз – сабақта өтілетін әр түрлі жұмыстардың жиынтығынан құралады. Олар:

1. Дыбыстармен жұмыс;
2. Сөздіктермен жұмыс;
3. Сөздік қорларын жетілдіру;
4. Тіл дамыту;
5. Ережемен жұмыс;
6. Белгілі тақырыптар бойынша тірек сөздерін табу;
7. Ауызша сөйлеу білуге дағдыландыру;

Мәтінмен жұмыс істеу мынадай кезеңдерге бөлінеді:

- I. Мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс;
 - II. Мәтінмен жұмыс кезеңі;
 - III. Мәтінді оқығаннан кейінгі кезең
- Мәтінге дейінгі кезеңде мәтінге қатысты жаттығулар беріліп, әр түрлі құрылымдық тіркестерді меңгеру. Мәтінмен жұмыс кезеңінде оқыған мәтінді түсіну, мазмұндау, мәтін бойынша сұраққа жауап беру, мәтіндегі негізгі ойды табу, ал мәтін соңындағы жұмыс кезеңінде мәтіндегі сөздер, сөз тіркестерімен жұмыс жүргізіледі.

Білім алушыларға ағылшын тілін үйретуде негізгі нәрсе мәтін болғандықтан, тіл үйренушілер әрдайым

мәтінмен тығыз байланыста болады. Мәтінді меңгерудің түрлі жолдары бар:

1. Мәтінді қазақ тіліне аудару;
2. Оқыған мәтіннің мазмұнын айту;
3. Мәтінге берілген сұрақтарға жауап беру;
4. Мәтінге жоспар құру;
5. Мәтінге ат қою;
6. Мәтінде берілген жаттығуларды орындау

Мәтінмен жұмыс істер алдында ең алдымен таныс емес сөздермен жұмыс жасау керек. Жаңа сөздердің аудармаларын білім алушылар жатқа білуі қажет.

Білім алушылардың мәтінді түсіну қабілетін әр түрлі әдіс-тәсілдер қолдана отырып анықтауға болады. Мысалы: мұғалімнің сұрағына дайын жауап оқу, мәтіндегі ойды бірнеше сөйлем арқылы айту, аудиоға жазылған мәтінді оқушыларға тыңдатып, мазмұнын қазақ тілінде айтқызу. Сөздіктерді пайдалана отырып, мәтінді аудару.

Мәтінді оқығанда екі түрлі жолмен оқуға болады. Дауыстап оқу және іштей оқу. Білім алушылар дауыстап оқыту арқылы білім алушының сөйлеу элементтерін меңгергендерін байқауға болады және білім алушы-

лар бір- бірлерінің қателерін естіп түзете алады.

Іштей оқу – бұл жұмыстың мақсатында білім алушылардың шапшаң оқу дәрежесі анықталады. Мысалы: білім алушыларға іштей шапшаң оқу үшін бір мәтін беріліп, қай жерге дейін оқу керектігі белгіленеді. Белгілеген жерге келгенде оқулықтарын жауып, бітіргенін байқатады. Осылайша білім алушылардың оқу мамандықтарының мөлшерін мұғалім өзі белгілеп отырады.

Осындай жұмыс түрлерін өткізе отырып, мәтінмен жұмыс жүргізу кезінде оқушылардың ой-өрісін дамытуға, терең білім алуларына мүмкіндік туады.

Қорыта келе білім алушыларды ағылшын тілін оқытуға білім берудің мемлекеттік стандартының қойып отырған басты мақсаты – білім алушыларға ағылшын тілін меңгертумен қатар, олар ағылшын елінің тарихымен, тыныс- тіршілігімен, салт-дәстүрімен таныстыру.

Білім алушының құзырлылығы коммуникативтік оқыту технологиясы арқылы дамиды. Оның ішінде мәтінмен жұмыс арқылы танымдық қабілеттері, танымдық процестері дамып, сөздік қоры молаяды, оқытуда жағымды әрекет қалыптасады.

ДҰРЫС ТАМАҚТАНА БІЛҮДІҢ
АДАМ ДЕНСАУЛЫҒЫНА МАҢЫЗЫ

Смайлова Сәуле Әлиханқызы

И. Әбдікәрімов атындағы Қызылорда аграрлық-техникалық колледжінің
химия пәні оқытушысы

Адам тамақ үшін өмір сүрмейді, өмір сүру үшін тамақтанады. Ал, өмірдің дархан молшылығы да, қиын-қыспақ таршылығы да болуы ақиқат. Қазіргі заман- нымыз да жақсарды, еліміз де жаңарды, тұрмысымыз да түзелді. Киім көк, тамақ тоқ деген сияқты талғай білсек, жоқ зат аз.

Ал, қазіргі уақытта біздің елімізде пайдаланылатын тағамдардың калориялық қуаты мол. Халқымыздың дастархан байлығымен қатар тамақтану мәдениеті де өсе түсуде. Денсаулық сақтау жөніндегі медициналық шаралар да ойдағыдай жүзеге асырылып келеді.

Дегенмен, көпшілігіміз тағамды ғылыми тұрғыдан, организм талабына сәйкестеніп талғай алмаймыз. Қазақ халқының тағамды пайдалану мен дайындауын да ерте заманнан қалыптасқан ұлттық ерекшеліктері бар екені мәлім. Негізінен мал шаруашылығымен айналысқандығынан ет пен сүт көбірек пайдаланылған да, жеміс пен көкөніс өте сирек қолданылған.

Ал, қазіргі дәуірде әлеуметтік-экономикалық және тарихи жетістіктерге байланысты жалпы әдет-ғұрпымызға, сол сияқты тағам жөніндегі талғамымызға да біраз өзгерістер енді.

Міне, осыған байланысты тағам құрамы, оның сапасы, организмді қажетті қоректік заттармен қамтамасыз ету жөнінде білгеніміз әбден орынды. Әсіресе, тағам

құрамындағы организмге өте қажетті және оларды басқа заттармен алмастырып, орнын толтыруға болмайтын факторлар жөнінде хабардар болғанымыз жөн. Белок, углеводтар, май, витаминдер, тұздар т.б. заттар белгілі бір мөлшерде күнделікті пайдаланылатын тағам құрамында болуы қажет.

Тиімді тамақтану деп организмнің қоректік заттарға деген физиологиялық қажеттіліктерін толық қамтамасыз етуді айтады. Сапалы ас адамның дұрыс өмір салтын қалыптастыруда үлкен роль атқарады. Тиімді де сапалы тамақ – көптеген аурудан сақтандыратын, олардың алдын алатын қуатты фактор болғандықтан да адам денсаулығы мен өнімді еңбек ету қабілетін қамтамасыз етеді.

Адам тәулігіне қанша тамақ ішу керек? Бұл сауалға дұрыс жауап беру үшін ең алдымен лайықты тамақтану теориясына тоқталайық. Организмнің өсуі мен клеткаларының үнемі тұрақты түрде жаңарып тұруына қажетті тамақ, яғни қуаты мен құрылыс материалдарына деген қажеттілік адамның жасына, жұмысына, жұмысының сипатына, мекендейтін жерінің климатына лайық болуға тиіс. Сонымен бірге адам бір тәулікте ішкен тамағынан бойына қаншалықты қуат алса, соншалықты қуат шығындауы да керек. Олай етпеген жағдайда артық ішкен тамақтың зардабы көп ұзамай-

ақ біліне бастайды.

Тамақтың – тіршілік атаулыға ауадай қажет екені бәріңе белгілі. Онсыз адам баласы өмір сүре алмайды. Дұрыс тамақтанбаса, аш құрсақ болып жүрсе, денсаулығы нашарлап, қабілеттілігі төмендейді. «Өзі тоймастың, көзі тоймас» демекші, ішіп-жеген осы екен деп, тыңқиып тойып алуға тағы болмайды. Қалай болса солай тамақтанғанда, біріншіден - организмде зат алмасу процесі бұзылады. Екіншіден, дене құрылысының қалыпты жағдайы, өсіресе, тағам қорыту, жүрек-қан тамыр, жүйке жүйелерінің жұмысы нашарлап, адам ауруға шалдығады. Бұл ғылыми тұрғыдан зерттелген. Белгілі мөлшерден артық немесе кем ішіп-жеу адам түгілі тірі жәндіктің өзіне зардабын тигізеді. Әсіресе, өсіп-жетілуі тоқтамаған кішкене сәбилер мен аяғы ауыр, нәрестелі аналарға оның әсері күшті. Сондай-ақ, аз қозғалатын, білек күшін жұмсайтын еңбекпен шұғылданбайтын адамдарға мөлшерден тыс тамақтанудың зияны көп.

Егер оқушы белгілі мөлшерден тыс ішіп-жесе, толысып кетеді. Содан барып, қат диабет, атеросклероз ауруына шалдығады. Бауырдың қызметі бұзылып, басқа да аурудың түрлері пайда болуы мүмкін. Ал керісінше, аз тамақтағанда, организмнің қалыпты өсіп-жетілуі, зат алмасу процестері төмендейді. Кейбір ұл-қыздардың сабақты игере алмай, ой мен дене жұмысына деген қабілеті нашарлап, денсаулығына зиян келетіні осыдан.

Тағамтану институтының мамандары зат алмасу процесі адамдардың іс-қимылына қарай өзгеріп отыратынын анықтаған. Олардың айтуынша, осы процесс кісінің демалып жатқан сәтімен салыстырғанда, отырған кезде 12 %, орнынан тұрған кезде 20 %-ке, жүргенде 80-100 %-ке, ал жүгіргенде 400 %-ке артады екен. Астан кейін жата кетуге болмайтыны, ішкен жегенін дұрыс сіңіру үшін көбірек жүру керектігі де осыдан.

Тамақтану – өмірді, өсіп-өнуді, денсаулық пен адамның жұмысқа деген қабілетін сақтау амалы. Организм, тамақ және сыртқы орта бір-бірімен біте байланысқан. Тамақ көп құрамдас бөліктерден тұрады: белок, май, көмірсу, макро және микро элементтерден (фосфор, кальций, натрий, йод, кобальт, қалайы, және т.б.), сондай-ақ, витаминдерден, фитонцидтер мен клетчаткадан.

Ұтымды тамақтану – ол жасушалар құрамына қажетті заттармен организмді қамтамасыз етіп, қуат, қимыл және тағы басқа қажеттілік ететін, заттар алмасуын қоректі деңгейде ұстайтын тағамдарды қолдану. Ұтымды (тиімді) тамақтанудың негізгі элементтері :

1. Тәуелділік қорықаттардың ара-қатынасының үйлесімді балансын сақтау.
2. Дұрыс тамақтанудың тәртібі.
3. Энергия балансын (тепе-теңдігін) сақтау.

Тағам теориясы дегеніміз – адамның ішетін тағамдарының құрамында қоректік заттар компоненттер бар – бір-бірімен теңестірілген және жеткілікті түрде болуы. Мысалы, тағамдардың құрамында витаминдердің, органикалық қышқылдардың, аминқышқылдарының, микро және макро элементтердің мөлшері жеткілікті түрде болуы.

Тағамдардың құрылысы адамның ағзасына сәйкес келіп отыруы тиіс. Ал егер тағамдардың құрылысы бұзылса, онда адам неше түрлі дерттерге шалдығады. Оларды кейінгі кездегі жүргізілген ғылыми-зерттеу

жұмыстары толығымен дәлелдеп шықты.

Дерттің көпшілігі қант диабеті, қан қысымы жоғарылауы, жүрек аурулары, тіс ауруы, қатерлі ісік, ми соқпасы (инсульт және толып кету, семіру) дұрыс және жүйелі түрде тамақтандырудан пайда болады.

Адамның денсаулығы көбінесе оның немен және қалай тамақтануына байланысты. Дұрыс тамақтану арқылы адам өз денесіне қажетті заттарды алып отырады.

Үнемі бір түрлі тамақ ішкенде, оның сіңімділігі төмендеп, адамның аса тәбеті тартпайды. Астың құрамында өсімдіктер және жануарлар өнімі болуы қажет. Дәмдеп ішкен ас жылдам және толық қорытылады. Асқорыту сөлінің мол бөлінуіне жеміс шырындары мен көкөністер әсер етеді. Асқорыту жүйесінің жақсы жұмыс істеуі үшін әр уақытта бір мезгілде тамақтану қажет. Үнемі бір мезгілде тамақтанып отырған адамның асқорыту мүшелерінің бездерінен тамақ алдында сөл бөліне бастайды. Сондықтан ас қарынға және ішекке түсісімен ыдырап, қорытыла береді. Мезгілімен тамақтану – оның жылдам қорытылып және жақсы сіңуіне шартты жағдай. Күніне төрт мезгіл тамақтанған жөн. Ересек адамдар күніне үш мезгіл тамақтанады. Күніне төрт рет тамақтанғанда асты былай мөлшерлеу дұрыс: ертеңгі ас - 25 %, түскі ас - 15 %, кешкі ас - 20 %

Тамақты өте кешігіп ішу және құрғақ тағамдарды жиі қолдану қарынның ауруға шалдығуына әкеліп соғады. Кешкілік тамақты ұйықтаудан екі сағат бұрын ішу керек. Бұл уақыт ішінде қарындағы ас қорытылып үлгереді. Асты ішуден бұрын қолды мұқият сабындап жуады. Асты асықпай, жақсылап шайнау керек. Тамақ ішіп отырғанда кітап, газет оқып, радио тыңдап, теледидар көріп, сөйлеуге болмайды. Астың тым ыстық та, өте салқын да болмағаны жөн. Ас ішкеннен кейін ауызды сумен шайып, тістерді астың қалдығынан тазартып отыруға әдеттену керек.

Ас кенеулі және әр түрлі болуы керек. Тамақтану мерзімі асқырту жүйесі мүшелерінің қалыпты жұмысын қамтамасыз етеді.

Ішек-қарын аурулары ауру қоздыратын микробтар арқылы пайда болады. Бұл микробтар денеге қайнатылмаған су ішкенде, жуылып тазартылмаған көкөніс және жемістер, лас ыдыстар мен кір қолдан жұғады. Микробтар ішекте көбейіп, у бөледі, сөйтіп ағзаны уландырады. Адам ауруға шалдығады. Әсіресе тышқақ (дизентерия), іш сүзегі, тырысқақ өте қауіпті ішек-қарын аурулары болып табылады. Бұл аурулармен ауырғанда ішектің жұмысы бұзылып, дененің қызуы көтеріледі. Мұндайда дереу дәрігерге қаралу қажет. Өз бетімен емделу адам өміріне қатер туғызады. Бұл қауіпті ауруларды шыбындар мен тарақандар таратады. Олар тамақ қалдықтарымен қоректенетін болғандықтан, азық-түлік заттарының үстінде жорғалап жүріп, әр түрлі микробтармен және ішек құрттарының жұмыртқаларын жұқтырады. Бұл бунақденелілер өте жылдам көбейеді де жан-жаққа таралады. Олардан арылу өте қиын. Сондықтан, үйдің маңайын, қораны үнемі таза ұстау керек. Азық-түлік заттардың артығын арнаулы жәшіктерге, жабылатын шыны ыдысқа немесе жылтыр қағаздарға салып сақтаған жөн. Тамақтанған соң тамақтың қалдықтарын үстел үстінен жинап, ыдыс-аяқты тазартып жуып, шкафта сақтайды. Ас қалдығын сақтайтын шелектің бетін жақсылап жауып, күнделікті тазартып, жуып оты-

руды ұмытпау керек. Адамның ішқұрты дайын кенеулі заттармен қоректенеді де, улы заттарды өзінен бөліп шығарып, адамды уландырады. Ішқұрт ауруымен ауырған адамдар жылдам шаршап, ұмытшақ болады. Олардың басы ауырып, жүрегі айнып, құсады, қаны азаяды. Ішқұрттар кір қолдан, жуылмаған жемістен, көкөністен жұғады. Кейбір ішқұрттар шала піскен және қуырылмаған ет пен балық арқылы да адам ағзасына өтеді. Адамға көбірек жұғатыны ішексорғы, чепен. Бұлар өте сезімтал. Мысалы, ішексорғының ұрғашысы бір жылда ондаған миллион жұмыртқа салады. Аурудың таралуына шыбындар себеп болады. Ішқұртымен ауырған адам, өз ауруын басқа адамдарға жұқтырады. Сондықтан өз бетімен емделмей, дәрігерге қаралып, емделу қажет.

Ішқұртының ауруларынан сақтану үшін, жеке басыңның гигиенасын сақтай біл, ас ішер алдында және тамақ пісірерде, дәретханадан соң қолыңды жақсылап сабынмен жу, төсек орныңды және киім-кешектеріңді үнемі таза ұста. Жеміс, жидектерді жуып, суды қайнатып ішкен жөн. Тамаққа шала піскен немесе шала қуырылған ет пен балықты қолданба. Өзің тұратын бөлмені таза ұста. Сапасы төмен тамақтармен тамақтанғаннан кейін көп кешікпей аурудың пайда болуын тамақтан улану дейді. Уланудың алғашқы белгілері: адамның іші ауырады, жүрегі айнаиды, құсады, іші өтеді, адам әлсізденеді, қуаты кетеді. Уланған адамның дене қызуы көтерілуі де мүмкін. Уланған адамды жатқызып, тез арада дәрігер шақыртып, алғашқы көмек көрсетеді. Ондайда адамның қарынын жуу қажет. Науқасқа (жарты шай қасық ас содасын бір стақан жылы суға қосып) 2-3 рет жылы су ішкізу керек те, әбден құстыру қажет. Қарын

тазарған соң ыстық шай береді.

Қазақ халқы ұлттық тағамдарды дайындаудың ежелгі әдістерін осы күнге дейін пайдаланып келеді. Қыстың боранды күндерінде жылқы етінен тағамдар жасаған (жал-жая, қазы-қарта, езілген құрт қосылған көже); жаз айларында сүт, ет пен сары қымыз, ірімшік пен сықпа құрт, ыстық шай; күздің қоңыр салқын күндерінде сары май салған сүзбе көже, қуырдақ, күзге сойған малдың етінен жасалған тағамдар; жазғытұрым уыс, айран, сүт тағамдары. Бұл тағамдардың кенеулі қасиеті ағзаның айналаның ауыспалы өзгерістерімен сақтап қалуға зор мүмкіндік береді. Ұлттық тағамдардың емдік қасиеттері мемлекетіміздегі тамақтану институтының ғалымдарының еңбектерінде жан-жақты зерттеліп жазылды. Осының нәтижесінде Қазақстан Республикасында Бұрабай, Мойылды т.б. емдеу орындарында қымыз, сүт, ет тағамдары кеңінен қолданылып отырды. Ұлттық тағамдардың сіңімділігі мен қуатының адам денесіне әсері. Бұл күнде ғылымға белгілі қазақтың ұлттық тағамдарының елуден астам түрлері белгілі. Мысалы қымыздың тоғыз түрі (уыз қымыз, сары қымыз, саумал қымыз, т.б.), ал еттен қырықтан астам тағам жасалады (ет, мипалау, қуырдақ, ақлақ, т.б.). Бұған қоса тағамдардың дәмін келтіретін, ісін бұрқырап, адамның төбетін ашатын тұздықтар қаншама?! Жоғарыда жазылған тағамдардың қуаттылығы олардың құрамындағы минералды тұздардың ақуыздың, майлардың, көмірсулардың жеткілікті дәрежеде және дәруменге (А, В, С, Д, Е), т.б. бай болуында. Сөйтіп, ұлттық тағамдардың қуатты қасиеті мен асқыту мүшелерінің қызметін жақсартуда маңызы өте үлкен. Адамның денсаулығын нығайтуда ұлттық тағамдар мол әсерін тигізеді.

ОНИ ПРОДОЛЖАЮТ ИСТОРИЮ

Шакимов Сапиулла Сакенович
Преподаватель правовых дисциплин «Байконырского колледжа Космос»

В любом государстве большое внимание уделяется молодежи, потому что, за ними будущее. Так и наш Президент Нурсултан Абишевич Назарбаев под пристальным оком следит за системой образования в республике и очень обеспокоен, когда она имеет свои недостатки и в своем послании к народу Казахстана дает направление на исправление слабых сторон в ее системе.

Конечно не так просто решить этот вопрос, ведь на всех участках образования работают преподаватели с разным подходом к этому вопросу, со своей спецификой, со своим методом и способом подачи урока, да и многого того от чего зависит конечный успех образования. Любое учебное заведение славится своими кадрами, которые своим нескончаемым трудом ежедневно совершают подвиг преподавая свои знания студентам колледжа, что бы они в дальнейшем превратили полученные знания в реальную жизнь и усовершенствовали их.

В каждом коллективе имеются лидеры, свои наставники свой труженики и ведущие специалисты.

Так и в «Байконырском колледже Космос» есть преподаватели на кого можно равняться, есть у кого учиться, есть у кого можно перенимать опыт и с кем посоветоваться. И это сплоченный и крепкий коллектив, который своим скромным трудом освящает учебное заведение внося новшество, совершенствуя свой опыт работы, постоянно повышая свои знания и совершенствуя их.

О каждом из них можно написать книгу, поэму, можно часами рассказывать о них. Но я остановлюсь на некоторых из них: Хотелось бы отметить Дауленбаеву Шолпан Ануаровну, которая не смотря на молодость сумела показать себя, как грамотным и начитанным педагогом, которая постоянно работает над собою внося живительную силу в коллектив и совершенствуя свое мастерство преподавателя. Ею выпущено методическое пособие для молодых преподавателей, а именно, как совершенствовать свои знания, как готовиться к урокам, как вести себя на уроках, как налаживать контакт со студентами, как вызвать интерес к предмету, как работать со слабыми студентами, как использовать новшества на уроке и многое «КАК», без чего не обходиться молодой преподаватель в жизни. Вообще Шолпан Ануаровна интересный человек по жизни, которая имея высшее образование и сейчас продолжает учиться, повышая свой педагогический и профессиональный опыт. Ее постоянно окружают студенты, которые не только спорят с ней, но идут за советами, делаются секретами и видят в ней не только преподавателя, но и товарища и друга.

Не могу не остановиться и на Алимбаеву Нургуль Кожантаевну, которая почти не выходит из колледжа и которую можно увидеть во всех проводимых мероприятиях колледжа. Очень интересны ее уроки по экономике, которые проводятся на высоком профессиональном уровне с использованием технических и наглядных пособий, всего нового что твориться в

мире и что связано с темой изучаемого предмета.

Совсем не давно Нургуль Кожантаевна принимала участие в Республиканской Олимпиаде в городе Актубинске и заняла одно из ведущих мест и ее доклад был одним из лучших на олимпиаде и она стала членом Международной Академии наук по экологии и инженерии. Ее статьи и выступления не сходят со страниц печати, которые очень интересны и освящают жизнь коллектива и колледжа.

Отрадно отметить и методиста колледжа Турмаханову Рауа Абдихакимовну, которая своим скромным трудом вносит свет в работу колледжа, умея найти ключ к любому преподавателю и умело и грамотно подсказать и указать на его ошибки и как их исправить. Ее постоянно окружают молодые преподаватели и студенты. Она постоянно находится в кругу кипучей жизни колледжа, без которой не обходиться не одно мероприятие, ведь она душа коллектива.

Рауа Абдихакимовна так же выпустила методическое указание «Экономика организаций» для выполнения курсовых работ. На ряду с этим можно рассказать и о Жанне Самаладдиновне Абжапаровой, которая возглавляет плеяду молодых преподавателей, отдавая им свои знания и много летний опыт преподавания. Ею выпущено пособие по подготовке студентов по казахскому языку. Кроме того она разносторонний человек со своим жизненным и педагогическим опытом, которая как мать оберегает и помогает молодым преподавателям.

Конечно таких преподавателей в колледже «Космос» не мало, у которых можно научиться многому. Это Муапинова Дамиля преподаватель русского языка и литературы, Назарову Шынаркуль Ералиевну преподавателя технических дисциплин, Темирханову Сауле Темирхановну преподавателя английского языка, преподавателя истории Рзагазиевой Райхан Бахытовны и многих других, чей скромный и тернистый путь возрождает в молодых сердцах тягу к знаниям, тягу к новому и вызывает интерес к учебе, а так же совершенствованию своих знаний, видя в каждом из них личность. Кроме опытных и знающих свое дело преподавателей растет и молодое поколение среди преподавателей. Можно остановиться и на них, таких как Амангельдиева Дана Амангельдиевна преподавателя технических наук, Акмурзаеву Бахыт Сайлаубаевну преподавателя казахского языка, Абишеву Индиру Маратовну преподавателя технических наук, Сулейменову Октябрия Аскеровича преподавателя по информатике и многих других, которые глядя на старших товарищей, совершенствуют свой опыт и мастерство. За каждым из них будущее, за каждым из них стоит педагог нового поколения.

И я рад, что работаю и тружусь в таком коллективе, который не останавливается на достигнутом, а постоянно идет в перед к вершинам совершенства в педагогике, внося свою лепту и свои знания в это нужное государственное дело. И я желаю им только удачи и успехов в их ратном труде.

ҚАЗАҚ ЭТНОНИМИНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ

Тоғанова Ж. Қ. М. Мәметова атындағы Қызылорда гуманитарлық колледжі
директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары, тарих пәні оқытушысы

Тапсырма мәтіні: «Қазақ» этнонимінің шығу тарихы
Қазақ атауының мән-мағынасы туралы айтылған пікірлердің бір сыпырасы қазақ халқының арасында сақталған тарихи аңыздар мен шежіре деректерді сабақтаудан туған. Қазақ аңыздары мен шежірелері: «Қазақ», «Алаш» және «Жүз» деген атауларды бір-бірімен байланыстыра баяндайды. Қазақ арасына таралған тарихи аңызда ерте заманда Қалша Қадыр «Қазақ» атауының төркіні, қай кезде, қалай пайда болғаны жайында сан алуан пікірлер айтылып келетін. Еліміздегі зерттеушілердің бұл жөніндегі болжам - пікірлерінің бастыларын үш түрге бөлуге болады.

«Қазақ» деген атау 15 ғасырда жарыққа шыққан. Жәнібек пен Керей бастаған көшпенді тайпалар 15-ғасырдың 60-шы жылдарында Әбілхайыр ханның үстемдігіне қарсы шығып, Шығыс Дешті қыпшақтан батыс Жетісуға, Шу өзені бойына қоныс аударған. Алғаш рет осы тайпалар «қазақ» деп аталған. Мұның мағынасы: Өз ұлысынан бөлініп шыққан, қашақтар деген сөз еді. Бұл кейін келе қазақтардың атына айналғандар еді.

Ежелгі Жұңго жылнамаларындағы «үйсін», «усын» яки «асу» деген ұлыс аттары «қазақ» атауының дыбыстық баламасы дейді.

Жаң Шимаң, Хи Шиутау қатарлы зерттеушілер осы пікірді қуаттайды.

-«Қазақ» атауы «Таң патшалығы» тарихында 7-8 ғасырларда «каса», «хаса» түрінде жазылған. Бұл атаудың тарихи деректемелерде жарыққа шығуы тым ерте деп есептейді.

Берілген пікірлерді дұрыс деп қабылдай аласыз ба?

А) Тақырыпқа байланысты ақпараттарды жинап, табыңыз

Б) Жиналған ақпараттарды талқылап, қорытынды жасаңыз

В) Шешім шығарыңыз

Г) Өз қорытындыларыңызды ғалымдардың қортындылары мен салыстырыңыз.

Қосымша ақпарат көздері:

1. Қазақстан тарихы 2 том; Сырымбетұлы Бекмырза, М. Мұхаммедов «Қазақстан тарихы»; М. Ақынжанов. «Қазақтардың тегі туралы»; Қазақ совет энциклопедиясы 1 том 247 бет; Абай шығармалары 222 бет; М.Х. Дулати «Тарих – и Рашиди» 46 бет; Ш. Уәлиханов «Тандамалы шығармалары» 1 том; «Көне түркі жазба ескеріктерінің тілі», 122 бет, А, 1971; Н. Мыңжан «Қазақтың қысқаша тарихы».

Сайт материалдары: Bankreferatov.kz/ru/history; www.shambarov.ru; www.kazakhhistory.ru.post 5; www.kazdory-museum.ru.c_democrat-3; www.elim.kz; 6.ponimai.sulsmstage; shalekenov.idhost.kz

Баспасөз материалдары: Телқожа Жанұзақов «Қазақ деген сөз қайдан шыққан» «Жұлдыз»; Қазақ деген сөз қайдан шыққан. «Жұлдыз» журналы. 1984ж. Наурыз; Ә. Марғұлан «Жұлдыз» журналы 1 сан. 144 бет 1948 ж.

Түркия тарихшысы Зәки Уәлиди Тоған: «Қазақ» деп асылында бір саяси мақсатты көздеп, саяси

көтеріліс жасау нәтижесінде салт яки үй ішімен бірге өз қауымынан бөлініп шығып иенге кетіп, өкімет билігін қолына алуға орай күтіп тау-тасқа бекініп, оқшау өмір өткізген адамдарды айтқан. «Қазақ» деген ат алғашында сұлтандар да ғана тән еді, кейін оларға қарасты тайпалардың және олар құрған мемлекеттің атына айналды дейді.

Шоқан Уәлиханов: «қазақ» сөзі әскери термин ретінде қолданылып «ержүрек, батыл» деген мәнді білдіргенін баяндайды. Атақты ғалым В.В. Радлов: «қазақ» деген атауды: «тәуелсіз», еркін, ерікті адам», - деп мағыналаған. Ал, А.Н.Самойлович: қазақ сөзі әлеуметтік тұрғыда белгілі бір мәнге: «батыл, ержүрек, еркін адам», - деген мағынаға ие деп жазады. «Қазақ шежіресінің» авторы Шәкәрім Құдайбердіұлы да осы жоғарыдағы пікірлерді жақтайды: «қазақ» дегеннің мағынасы «өз алдына ел болып, еркін жүрген халық деген сөз», - деп түсіндіреді.

«Қазақ» сөзінің бірінші сыңары «қаз» дегеннің көдімгі құс атынан басқа да мағыналары бар. Қазақтың сөйлеу тілі мен әдеби тілінде сәби баланың ешқандай сүйемелсіз және демеусіз өз еркімен аяғын басып тік тұруын «қаз тұру» дейді. Өз еркімен аяқ бастап жүре бастауын «қаз басу» «қаз-қаз басу» дейді. Ат үстінде тік тұруды яки төбе басында қарауыл қарап жалғыз тұруды «қаздию» дейді. Жас баланы ең алғаш адымдап аяқ баса бастағанын көрген ата-аналары мен туыстары шаттанып: «қаз-қаз!», - деп айқалап шабыт береді. Жазба әдебиеттегі «қаз-қаз басты аяғын еңбектеген немерем», «қаз-қаз тұрып талпынасың, қуанасың, күлесің», - деген шумақтарды «қаз» сөзінің мағынасы өздігінен еркін жүріп-тұруға талпыну екені айқын. Бұл «қаз» еркін жүріп-тұруға талпыну екені айқын. Бұл «қаз» еркін әрекеттің алғашқы қимылы. «Қаз» түбірінен туған «қаздың қағу», «қаздаңдау», «қаздаңдат» етістіктері аяқты тік-тік басып өз еркімен жүре жөнелу, емін еркін әрекет жасау мағынасын білдіреді. Мысалы: «Гүлнәр ... аяғын қаздаңдап басып, есікке жөнелді» «Қаздаңдап көрі саусағым, шекті бойлап ойнаған». Ал «қаз қалпы» деген тіркестегі «қаз»-өзгеріссіз, алғашқы нағыз бейнесі деген орында жұмсалады. Бұлардың құс атындағы қазбен қатысы жоқ.

Сібір халықтарының ескі тілінде «қазақ» деген сөз «мықты», «берік», «жойқын», «алып» деген мағынада екен. Сонда «қазақ оғлұм» дегеннің мағынасы «алып ұлым», «батыр балам», - деген сөз болады. Бұл «қазақ» сөзінің көп айтылып келе жатқан «ержүрек еріктілер», «батыл адамдар» деген мағынасына сай келеді.

Тапсырманың мақсаты: Шығармашыл тұлға қалыптастыру, оқушылардың ақыл-ой, практикалық дағдыларын қалыптастыруға кең мүмкіндік ашылады. Өмірімен байланыс тығыз іске асырылады. Олардың бойында ізденгіштік, шығармашылдық, танымдық қабілетін дамыту, шығармашыл буынды қалыптастыру. Оқушыларды тарихи оқиғаларға өз бетінше баға беріп қорытынды жасауға дағдыландыру.

ИММУНОГЕНЕТИКА. НАСЛЕДОВАНИЕ ГРУПП КРОВИ (РАЗРАБОТКА ФАКУЛЬТАТИВНОГО УРОКА)

Умарова Зайра Алимбаевна
Кызылординская область, Кармакшинский район, аул III-интернационалист,
средняя школа №108, преподаватель биологии и химии

Цель урока: дать понятие о иммуногенетике, о группах крови человека и причинах групповых различий, о наследовании групп крови у человека.

Задачи:

•ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ:

познакомить учащихся с понятием иммуногенетика, множественного аллелизма на примере групп наследования крови и принципом решения задач на множественный аллелизм;

расширить знания учащихся о группах крови человека о Rh-факторе.

•ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ:

пропагандирование донорства как гуманной акции спасения жизни людей.

•РАЗВИВАЮЩИЕ ЗАДАЧИ:

развитие интереса к предмету через получение новых знаний, умения решения генетических задач, через работу с научно-популярной литературой.

Методы и приемы: технология критического мышления, организация учебного процесса с использованием возможностей ИКТ, прием «Ассоциация», «Допиши фразу», «Кластер», «Покопаемся в памяти», «Синквейн», методы: мозговой штурм.

Оборудование:мультимедийная презентация, компьютер, проектор, раздаточные карточки с задачами на наследование групп крови.

Ход урока.

I.Организационный момент

II.Изучение новой темы

Слово учителя: Сегодняшний урок я хочу начать с эпиграфа: «Чтобы познать невидимое, смотри внимательно на видимое» (древняя мудрость).

Сегодня мы поговорим об иммуногенетике и наследовании групп крови.

Методы: прием «Ассоциации»,

Кровь- это...

Прием «Допиши фразу»:

«У меня(?).... группа крови. У моей мамы(?).... группа крови. У папы ...(?)....группа крови».

Анализ соцопроса (проводиться на месте, а результат вывешивается на доске)

Всего- 9 человек, из них:

Знают свою группу крови	Не знают свою группу крови	Знают группу крови своих родителей

Термин «группа крови» у всех на слуху. Ребята, что вы знаете о группах крови и что вы хотите узнать? Я предлагаю вам заполнить таблицу (раздаточный материал)

Я знаю, что...	Хочу узнать...

Мозговой штурм «Значение знаний о группах крови»:

Ребята, ответьте на вопрос: для чего надо знать свою группу крови? Приведите, как можно больше предположений.

Иммуногенетика - комплексная научная дисциплина, сочетающая методы иммунологии, молекулярной биологии и генетики для изучения наследственных факторов иммунитета, внутривидового разнообразия и наследования тканевых антигенов, генетических и популяционных аспектов взаимоотношений макро- и микроорганизма и тканевой несовместимости. Началом иммуногенетике положили работы немецких ученых П. Эрлиха и Ю. Моргенрота, обнаруживших в начале 20 в. группы крови у коз, и открытие К. Ландштейнером групп крови у человека. Термин «Иммуногенетика» предложен американским ученым М. Ирвингом в 1930.

История открытия групп крови

Сообщение учащегося. С давних времен люди пытались применить переливание крови. Считалось, что переливание крови отважных и добрых людей делает других великодушными и храбрыми. Папа Римский Иннокентий 8, удрученный старостью, приказал влить себе кровь от троих юношей. Результат был печален. Умерли и юноши и папа.

Первое удачное переливание крови от человека к человеку произвели в 1819 г. в Лондоне. Спустя 13 лет успешное переливание крови проводят и в России. В 1832 году 20 апреля в больницу привозят истекающую кровью роженицу. Молодой акушер Андрей Мартынович Вольф решает на неслыханное. Он делает то, чему научился за границей и что до него никто в страхе не делал. Вольф уговаривает стать донором мужа женщины, который одновременно и не доверяет доктору, и надеется. Берет у мужчины кровь и переливает роженице. И получилось! Женщина спасена.

Однако последующие четыре попытки окончились смертью больных. В 1873 г. подсчитали, что всего на земном шаре было произведено 247 переливаний, из них 176 окончились смертью.

Слово учителя. Таким образом, переливание крови пытались применить издавна, но иногда оно сопровождалось успехом, а иногда приводило к гибели тех, кому переливали кровь. Как это объяснить?

Открытие группы крови (модуль ОМС - информационный)

В 1901 г. немецкий ученый Карл Ландштейнер открыл три группы крови, а затем чешский ученый Я. Янский открыл еще четвертую группу крови. Таким образом, все население земного шара имеет 4 разные группы крови.

География групп крови
у жителей Центральной Европы I группа крови встречается в 33,5%, II группа – 37,5%, III группа – 21%, IV группа – 8%.
У 90% коренных жителей Америки встречается I

группа крови.

Более 20% населения Центральной Азии имеют III группу крови.

На чем основаны групповые различия?

- Вспомните, что такое эритроциты крови?

Используя таблицу групповых различий ответьте на вопрос, какие антигены присутствуют у людей разной группы крови?

Таблица групповых различий

	Агглютиногены	Агглютинины
Группа крови	Белки эритроцитов	Белки плазмы
I	00	a и b
II	A	b
III	B	a
IV	AB	00

Учитель. Кроме того, в плазме крови также содержатся особые белковые молекулы - антитела к тем антигенам, которые отсутствуют на эритроцитах. Их называют агглютинины (склеивающие) и обозначают a и b. Какие антитела присутствуют у людей разной группы крови?

Оказалось, что стоит встретиться агглютиногену A с агглютинином a, как произойдет склеивание эритроцитов – агглютинация

- Как вы думаете, чем опасно склеивание эритроцитов?

- Можно ли кровь II гр. перелить людям с III гр.? с I гр.? с IV гр.?

Индивидуальная работа у ПК - составление мини-проекта.

Используя таблицу групповых различий, сделайте схему совместимости групп крови при переливании (кровь, какой группы, куда можно вливать).

Работа на ПК

Защита работ на интерактивной доске

образец

I

IIII

IV

Используя полученную схему, найдите соответствие между терминами и определением к ним:– индивидуальная работа на интерактивной доске.

•Донор 1)человек, получающий кровь
•Реципиент 2) человек, с VI группой крови
•Универсальный донор 3) человек, дающий кровь
•Универсальный реципиент. 4) человек, с I группой крови

Понятие резус- факторе.

Учитель. Вместе с группой крови в медицинской практике обязательно проводят определение резус- фактора. Что же такое резус- фактор?

Сообщение учащегося(модуль ОМС - информ.)
Резус – фактор был открыт в 1940 г. Учеными К. Ландштейнером и И.Винером в крови обезьян макак – резусов, откуда и получила своё название. Резус – фактор является антигеном и расположен на эритроцитах. Было установлено, что 85% населения имеет резус – фактор, т. е. являются резус положительными (Rh+). У 15% этого фактора нет, они резус – отрица-

тельные (Rh-).

Учитель. А как же определяют группу крови в лаборатории? Видеоролик

Физкультминутка.

Значение знаний о группах крови

Для чего надо знать свою группу крови?

Учитель: если бы ум человека не проник в генетическую тайну свойств крови и тканей, миллионы жизней погибли бы в больницах и на войне, от невозможности осуществления переливания крови.

Знание групп крови имеет общеизвестное судебно-медицинское значение:

а) определение группы крови преступника, пятен крови на месте преступления и вещах

б) определение отцовства.

Формирование проблемы: «В суде слушается дело по взысканию алиментов. Мать имеет I группу крови, дети – II, III. Может ли быть отцом детей мужчина с IV группой крови?»

Чтобы ответить на этот вопрос, необходимо знать, как же наследуются группы крови?

Наследование групп крови у человека

Учитель. Наследование групп крови несёт характер множественного аллелизма.

Множественный аллелизм (генетический полиморфизм) - это когда за развитие одного признака отвечают несколько аллельных генов.

Наследование групп крови определяется действием трех аллельных генов, обозначаемых A, B, O.

Комбинируясь по два, эти гены дают шесть генотипов: AA, OO, AB, AO, BB, BO.

Ген O – рецессивный. Гены A и B доминируют над геном O, но друг друга не подавляют.

Генотип OO - I группа

Генотип AA, AO - II группа

Генотип BB, BO - III группа

Генотип AB - IV группа

Решение задачи на интерактивной доске учащимся

Таким образом, у родителей с 1 и 4 группой крови могут родиться дети только с 2 и 3 группами крови. Занесём эти данные в таблицу

Таблица «НАСЛЕДОВАНИЕ ГРУПП КРОВИ У ЧЕЛОВЕКА»

Группы крови родителей		Группы крови детей			
ЖЕНЩИНА	МУЖЧИНА	I (OO)	II(AA, AO)	III(BB, BO)	IV (AB)
I	I				
I	II				
I	III				
I	IV				
II	II				
II	III				
II	IV				
III	III				
III	IV				
IV	IV				

Решение интерактивной задачи учащимся(модуль ОМС - практический) Мать имеет III группу крови, отец - IV группу крови. Какие группы крови можно ожидать у детей в такой семье? (занесение результатов в таблицу)

Задание: закончите заполнение этой таблицы

Самостоятельная работа (заполнение таблицы на интерактивной доске учащимися)
Вывод. Ребята, что можете сказать о наследовании групп крови?

III. Закрепление изученного
Сейчас я предлагаю закрепить изученный материал, выполнив Интернет – тестирование.

IV. Домашнее задание: сообщение на тему: Питание по группе крови

V. Обобщение

В заключение урока я предлагаю ещё раз вспомнить тему урока и вывести ПОПС – формулу. Вспомним, что означает ПОПС:

П – позиция
О – обоснование
П – пример
С – следствие
Слово учителя.

Французский писатель 19 века Э.Золя сказал: «Великая поэзия нашего века - это наука с удивительным расцветом своих открытий...». Сегодня на уроке мы показали, что благодаря великим открытиям науки мы можем проникнуть в самые сокровенные таинства природы.

VI. Итог урока

ҚҰСТАР (АШЫҚ САБАҚ)

Г. Көлімбетова
Қармақшы ауданы, Төретам кенті №269 орта мектептің
биология пәнінің мұғалімі

Сабақтың мақсаты: Оқушылардың құстар, олардың тіршілік жағдайлары туралы білімдерін кеңейту. Оқушыларды өз бетімен жұмыс жасауға, пәнге деген қызығушылығын ояту, сөйлеу шеберлігін жетілдіру. Табиғатты сүйе білуге, ондағы аң құстарды қорғауға тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: дәстүрлі сабақ
Сабақтың типі: жаңа білімді меңгерту
Әдісі: топтық, сұрақ-жауап
Көрнекілігі: мультимедиа, құстардың суреттері, бейнекөрініс

Сабақтың барысы:
I Ұйымдастыру кезеңі
Психологиялық дайындық
Сәлем, достар, аман ба?
Мынау бейбіт заманда.

Ойға толып санамыз,
Бестік болсын бағамыз.
Баласындай бір үйдің,
Тату болсын арамыз.

II Үй тапсырмасын сұрау
Жануарлар, сүтқоректілер
I-топ: Жануарлар туралы әңгімелеу

II-топ: Төрт түлік туралы әңгімелеу
III-топ: Жабайы аңдар туралы әңгімелеу
IV-топ: Сүтқоректілер туралы әңгімелеу

III Үй тапсырмасын бекіту
А) «Өз үйлерін тап» ойыны

Ә) Есіңде болсын!

Үй қояны, асыранды аңдар, қолда өсірілетін

құстар, т.б. үй хайуанаттары деп аталады.
Б) Мен не түсіндім?

> Табиғат нешеге бөлінеді?
> Тірі табиғатқа нелер жатады?

IV Жаңа сабақ
Жаңа тақырып «Құстар». Құстар туралы түсінік беру.

ҚҰСТАР:
Отырықшы құстар; Жыртқыш құстар; Орман-тоғай құстары; Үй құстары; Жыл құстар.

Оқулықпен жұмыс
Сергіту сәті
Әр топқа мәтін бойынша сұрақ беру
I-топ: Жыртқыш құстарды ата
II-топ: Орман-тоғай құстарын ата
III-топ: Жыл құстары дегенді қалай түсінесіңдер?
IV-топ: Отырықшы құстарды ата

Сергіту сәті
«Кім құстарды көп біледі?» ойыны
«Сен білесің бе?» қызықты мәлімет
Y. Бекіту

ҚҰСТАР:
Көлдің көркі; Дос; Пайдалы; Қорғаушы; Әдемі.
YI. Қорытынды

Сұрақ-жауап: Сендер құстарға қалай қамқор боласыңдар?

YII. Үйге тапсырма беру
Мәтінді оқу, құстардың суретін салу.
Құстар туралы мәлімет жинау

YIII. Бағалау

АТА ЗАҢ ЖӘНЕ ҚР КОНСТИТУЦИЯСЫ

Асанова Жанар Нұрлыбекқызы
Қызылорда көпсалалы колледжінің құқықтану пәнінің оқытушысы

«Әділ заң- аспан тірегі»
Ж. Баласағұн

Сабақтың мақсаттары:
Білімділігі: Жалпы заң білімі саласынан мағлұмат бере отырып, заң біліміне деген қызығушылығын туғызу;

Ата заңның өмірлік қажеттілігін оқушыларға түсіндіру.

Дамытушылық: Логикалық ойлау, есте сақтау қабілеттерін, сұрақтарға тез жауап беру дағдысын дамыту, өз пікірін еркін жеткізуге дағдыландыру. Заң сыйлаған азаматты қалыптастыру.

Тәрбиелік мақсаты: Саяси саналылыққа, құқықтық мәдениетке, патриотизмге тәрбиелеу. Студенттерге конституция баптарына талдау жасата отырып, оларды құқықтық сауаттылыққа тәрбиелеу.

Міндеті: Білім мен біліктердің саналы түрде және өздігінен меңгерілуін, орнықтылығын, оқушылардың оларды өмірлік тәжірибеде қолдана білуін және танымдық әрекеттерді басшылыққа ала білуін қамтамасыз ету;

Студенттің бүкіл өмірін тәрбиелік үдеріске айналдыру, келеңсіз іс- әрекеттерден, жат қылықтан аулақ болуға үйрету.

Күтілетін нәтиже: Белгіленген мақсаттарға сәйкес студенттің келесі сапалар қалыптасады:

– Рухани- адамгершілігі дамыған, бәсекеге қабілетті тұлға;

–Еңбекте, оқуда өзін- өзі жетілдіруге ұмтылатын, өзінің өмірі мен ісіне жауапты қарайтын тұлға;

–Өз Отанының мәдениетін, тарихын білетін, қоғамда белсенді азамат қалыптастыру

Сабақтың типі: Жаңа білімді меңгерту
Сабақтың түрі: Аралас сабақ (таблица, әңгімелеу арқылы)

Сабақтың әдісі: Сұрақ-жауап, тірек-сызбамен түсіндіру, интерактивті тақтамен жұмыс.

Көрнекілік: Тәуке ханның «Жеті жарғысы», ҚР Конституциясы, баспа материалдары

Сабақ барысы:
I Ұйымдастыру кезеңі: студенттердің

Студенттермен сәлемдесу, қатысуын, сабаққа әзірліктерін тексеру.

II Үй тапсырмасын сұрау:

Оқушы білімін тексеру

Кім көп біледі?

1.Құқық дегеніміз не?
2.Құқықтың салаларын ата.

3.Құқықтық мемлекет дегеніміз не?
4.Заңдарды жүзеге асырушы, заңдардың орында-луына мүдделі кім? (мемлекет пен оның органдары)

5.Заң шығару кімнің қызметі (парламенттің)

6.Азаматтардың заңдарды мүлтіксіз орындауы үшін не істеу керек? (өз құқығын, бостандықтарын, міндеттерін, заңды білу керек)

2) «Миға шабуыл» әдісі
Студенттер «құқық» сөзінің бас әріптерінен сөз

құрау керек. Бір минут уақыт беріледі.

Қ – азақ

Ұ – ұлты

Қ – айырымдылықты

Ы – мырашылықты

Қ – олдайды

Жаңа сабақ жоспары

I 1. Дала заңдары

2. Қазақ хандығы тұсындағы заңдар

3. Алаш жарғысы

II 1. Ата – Заң, Конституция мемлекеттің негізгі заңы.

III 1. ҚР Конституциясының мазмұны

IV Қорытынды

Жаңа сабақты түсіндіру.

Қоғам әрқашан тәртіпке негізделіп, арқа сүйеп қалыптасып, тіршілік етеді. Қоғамда тәртіп болмаса, ол құлдырайды, яғни келешегі болмайды. Мұны адамдар ежелден ақ жақсы түсінген. Сондықтан да қоғамда тәртіп орнатудың жолдарын қарастырған.

Қазақтың әдет-ғұрып заңында әділдік идеясы көрнекті түрде айшықталған. Қазақ қоғамының көшпелі кезеңдегі заңдары әдет-ғұрыппен тығыз байланысты. Мұнда әділдік идеясы туралы ой-пікірлер мен жинақталған зерденің сақтаушысы билер болған.

XVI ғасырда қазақ хандарының заңдары

Қасым ханның қасқа жолы

Есім ханның ескі жолы

Тәуке ханның жеті жарғысы

Міне, осы заңдар жинағы бұл қазіргі тәуелсіз қазақ елінің заңдарының бастамасы болып отыр. Заңдардың алғашқы элементтерін дала заңдарынан көруге болады. Халқымыздың құқық, билік, сот ісі жөніндегі заңы 1855 жылы Семейдің Қара мола съезінде данышпан атамиз Абайдың қатысуымен жасалған ереже болып табылады. 73 баптан тұратын бұл ереженің ұлттық заң жүйелерін жасаудағы қызметі орны бөлек және құнды.

Айтылған қасиетті сөздер ел арасында көңінен таарап, конституция баптарындай бағыт беріп отырған.

Алаш жарғысын есімізге түсірейік.

Алаш партиясы 10 баптан тұрады:

Негізгі құқық; Бостандық; Мемлекет қалпы; Жер мәселесі; Білім саласы; Жұмысшылар; Салық; Ел қорғау; Билік пен сот; Дін ісі.

III 1. Өркениетті қоғам конституциялық заңдылыққа бағына отырып дамиды.

Конституция қоғамдық және мемлекеттік құрылыс негіздерін, мемлекеттік органдар жүйесін реттейтін олардың түзілу реттілігімен қызметін, азаматтардың құқықтары мен міндеттерін айқындайтын мемлекеттің негізгі заңы. 1991 жылы

16 – желтоқсанда Қазақстан өзінің тәуелсіздігі туралы конституциялық заңын қабылдағаннан кейін, қазақ елінің конституциясы қажет болды. Осыдан кейін, 1993 жылы 28 қаңтарда Конституция қабылданды. Бұл заңды президенттік басқаруды нығайту үшін қайта қарауға тура келді. 1995 жылы 30 тамызда бүкіл халықтық Референдум арқылы Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясы қабылданды.

Конституциялық құқықтың маңызды мәселелері:

1. Қоғам мен мемлекет құрылысының негіздерін реттейді.

2. Мемлекеттік билік пен жергілікті өзін-өзі басқару ісін жүзеге асырудың тәртібін іске асырады.

3. Адам және азамат құқығын, бостандығы мен міндеттерін реттейді.

Қазақстан Республикасында азаматтарға мемлекеттік оқу орындарында тегін орта білім алуға кепілдік берілген. Азаматтардың бұл құқығын кім қамтамасыз етеді? Әрине осыны жүзеге асыруға құқылы мемлекеттік органдар.

Біздің елімізде әркім Қазақстан Республикасының Конституциясын және заңнамаларын сақтауға, басқа тұлғалардың құқықтарымен еркіндіктерін, ар-ожданымен абыройын қастерлеуге міндетті.

Конституциялық құқыққа тән тәсілдер:

1. Міндеттеу әдісі

2. Тыйым салу әдісі

3. Ерік беру әдісі

4. Мойындау әдісі.

Конституциялық құқық әдсінің маңыздылығы сол, ол арқылы қоғам мен мемлекеттің қалыпты тіршілігі қамтамасыз етіледі, халық билігіне, жеке адамның құқықтары мен бостандығына кепілдік беріледі. Конституция тек конституциялық құқықтың ғана қайнар көзі емес, сонымен қатар басқа құқық салаларының да қайнар көзі болып табылады.

Конституция:

1. Ең жоғарғы заң

2. Жоғары заңдық күші бар

3. Конституциялық құқықтың қайнар көзі

4. Мемлекеттің ең басты нормативті актісі

IV Білімді бекіту:

Біз бүгін қандай тақырыпта сөз қозғадық. Нені ойға тоқып үйренуге тиіспіз? Интерактивті тақтамен жұмыс. Бүгінгі сабақтан алған білімдерін өткен сабақтармен байланыстырып, тест сұрақтары бойынша студенттердің өзін-өзі бағалау.

Үйге тапсырма беру.

Конституцияның баптарын оқып, талдап келу. А. Құнанбаевтың қара сөздерінде заңға байланысты, айтылған сөздерін қарау.

СЫРДАРІЯ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ЖАНҚОЖА НҰРМҰХАМЕДҰЛЫ БАСҚАРҒАН КӨТЕРІЛІСІ (АШЫҚ САБАҚ 45 МИНУТ)

Нұрғалиева Нұрғұл Сағидоллақызы
Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің
іс қағаздары және мұрағаттау пәнінің оқытушысы

Сабақтың мақсаты: Оқушыларға Жанқожа Нұрмұхамедұлы бастаған Сыр қазақтарының көтерілісінің тарихи маңызын жайлы білімдерін үшөлшемдік әдіс арқылы толықтыру;

а) білімділік: Жанқожа батырдың халқы үшін жасаған қызметін және ол бастаған көтерілістің тарихи маңызын бағалауды игерту;

ә) дамытушылық: Оқушылардың өз бетінше білімді меңгеру дағдысын қалыптастыру, ойлау қабілетін дамыту, шығармашылық белсенділігін арттыру, ізденімпаздыққа баулу;

б) тәрбиелік: батыр рухын құрметтеуге, туған жерін сүйуге, және өлке тарихына деген сүйіспеншілігін арттыруға үйрету;

Сабақтың түрі: оқушылардың өздігінен дайындалу сабағы;

Сабақтың типі: аралас сабақ;

Сабақтың әдісі: жазбаша, ауызша, сұрақ-жауап, топпен жұмыс.

Пәнаралық байланыс: қазақ тілі, қазақ әдебиеті,

орыс тілі, география, дүниежүзі тарихы, компьютерлік технология.

Сабақтың көрнекілігі: интербелсенді тақта, тірек-сызба кестесі, Жанқожа батырдың портреті, кітап көрмесі, ашық журнал үлгісі, жұмыс дәптері.

Сабақтың барысы:

I-кезең. 5 минут.

а) Ұйымдастырушылық кезең. Сәлемдесу, оқушыларды түгелдеу, назарларын сабаққа аудару.

б) Үй тапсырмасын сұрау.
1837-1847 жылдардағы Кенесары Қасымұлы басшылығымен болған ұлт-азаттық көтеріліс.

«Эрудит» ойыны.

1. Кенесары Қасымұлы қай ханның ұрпағы? Ж: Абылай ханның.

2. Кенесары Қасымұлы қай жылы туылған? Ж: 1802 ж.

3. Кенесары тарихи тұлға ретінде бағаланып, ол Ж: «Қазақ Шәмілі» атанды

4. Кенесары қай жылы, қай жерде қайтыс бол-

ды? Ж: 1847 жылы Қырғызда

5. Кенесарының әкесі Қасым қай жылы қайтыс болған? Ж: 1840 жылы

6. Кенесарының соғыс қимылдары 1838 жылдың көктемінде ... приказын қоршауға алып, өртеуден ба-сталды? Ақмола приказын

7. 1841 жылы қазақтың үш жүзінің ықпалды билері, сұлтандары Кенесары Қасымовты қазақ жерінің етіп сайлады. Ж: ханы

8. Кенесарының негізгі күштері Екатерина станица-сына қай жылы шабуыл жасады? Ж: 1844 жылы та-мызда

9. 1846 жылы Кенесары Балқаш көлінің жағалауындағы түбегін басып алды. Ж: Камал.

10. Көтерілістің жеңілу себебін атаңыз? Ж: Қырғыздардың қолынан Кенесарының қаза болуы

II-кезең. 25 минут.

Жаңа сабақ: Сырдария қазақтарының Жанқожа Нұрмұхамедұлы басқарған көтерілісі.

а) Өз бетімен жаңа тақырыпты меңгеру (7 минут).

«Данышпан үкілер» техникасы. Оқушылар 3 топқа бөлінген, төмендегі жоспар бойынша әр топқа мәтін беріледі. Мәтін бойынша тапсырма беріледі.

1. Жанқожа Нұрмұхамедұлы – қолбасшы, батыр. (мәтіннен сізге жаңалық болған ақпаратты жазыңыз, маңызды қорытынды шығарыңдар)

2. Хиуа хандығына қарсы шапқыншылығы. (мәтіннен сізге таныс және таныс емес ақпараттарды жазыңыз, ерекше көңіл бөлуге болатын ойлармен бөлісіңдер)

3. Патша үкіметіне қарсы шапқыншылығы. (мәтіннің негізгі ойын бір сөйлеммен білдіріңіз, жазыңыз, ерек-ше көңіл бөлуге болатын ойларды табыңдар)

ә) Жұмыс нәтижесін мұғаліммен бірігіп талқылау (7 минут).

«Жанқожа Нұрмұхамедұлына – 240 жыл!» Слайд арқылы сабақ түсіндіру.

б) Алған жаңа теориялық білімді практика жүзінде бекіту (10 мин.)

1) «Білімдарлар» тәсілі. Ең алдымен ойынның басында «білгірлер» анықталады, олар өздеріне топ құрады. Ойынға қатысушылар топтары бойын-ша тарта басына отырады. Бір топ тақта жанында қалады. Басқа топтардың өкілдері оларға оқылған тақырыптары бойынша сұрақтар қояды. Топтың сұрақты өз ішінде талдауы 20 секунд қана жүреді де, бір оқушы жауап береді (кезекпен). Жеңімпаз топ дұрыс жауаптар мөлшерімен анықталады.

2) «Стоп кадр» әдісі.

«Наркескен» тарихи трилогиясынан үзінді.

... Жүзбасылар тараған соң батыр Ақтан, Төремұрат жырау, Дәрменқұл ахун төртеуі қоста оңаша қалды. Ахун бұрынғы әдетінше басын төмен тұқыртып, шоқша сақалын қайта-қайта сипап, анда-санда көзінің қиығымен батыр мен жырауға қарап қояды. Жанқожа сәлден кейін, парсы болатының тәсілімен жасалған наркескенін қынабынан суырып, оның жалтылдаған жүзіне қайта-қайта қарап отырған Төремұратқа бұрылды.

–Төремұратжан, ертең сенің ерлігіңнен гөрі басқа тірлігің қажет болып қалады-ау, осы...

Ертеңгі шайқасты ойлап, бейқам отырған ақын жалт қарады.

–Ол не, батыр аға?

Дәрменқұл да еңсесін көтеріп алды.

–Төремұратжан, таңертең қамалға алғашқы жаяу

баратын топтың арасында өзіңнің де болатыныңды білесің ғой?

–Білем, батыр аға. Сосын да қылышымды қайрағалы отырмын.

–Қылышыңды қайрасаң қайрап ал. Бірақ сенің одан да он есе күшті қаруың бар емес пе?

Ақын батырға таңырқай қарады.

–

мәтінді аяқта.

III-кезең (кері байланыс)- технология бойынша нәтижеге бағытталған бөлім (12 минут + 3 минут қорытынды шығаруға арналады). 15 минут.

Деңгейлік тапсырмалар 1 деңгей

1. Көтерілістің себептері:

.....

2. Көтеріліс аймағы:

.....

3. Хиуа, Қоқандықтардың Сыр бойына салған бекіністері:

.....

4. Патша өкіметінің Сыр өңіріне салған бекіністері:

.....

5. Жанқожа басқарған көтерілісті зерттеген орыс зерттеушісі:

.....

6. Жанқожа батыр қайда жерленген:

.....

1 деңгей тапсырмасы аяқталды!

2-деңгей.

№1

Генерал-майор Фитингоф бастаған жазалаушы отрядының құрамы:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

_____ жою үшін арнаулы
жазалау отрядын жіберді. Бұл отряд _____
Жанқара көліне жақын жердегі Қызылқұмда
орналасқан Жанқожа ауылын кенеттен қоршап алып,
сол жерде 80 жастағы Жанқожа батырды мерт қылды.
Оның ауылы тоналды. Отряд 130 _____, 115
_____, 216 _____ және 2234 _____
айдап әкетті.

No2

Кестені толтыр!

Нұрмұхамедұлы басқарған көтерілісі. Аяқталмаған

деңгейлік тапсырманы үйде аяқтау.

Жаңа тақырып: 1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс.
(конспект жазып келу)

Оқиға	
атауы	
Қоқандықтарға қарсы күресінің себебі	
Қамтылған жері	
Патша өкіметіне қарсы күресінің себептері	
Жазалаушы отрядтары	
Жеңілу себептері	
Тарихи маңызы	

САҚТАРДЫҢ ШАРУАШЫЛЫҒЫ МЕН МӘДЕНИЕТІ

Назарова Сабира Султангазиевна
Қызылорда көпсалалы колледжінің оқытушысы

I. Сабақтың мақсаты:

-Білімділік:

сақтардың тарихы, мекендеген орны, шаруашылығы, тұрмысы, мәдениеті мен өнері, елі үшін тәуелсіздік жолында күрестері жайында алған білімдерін толықтыру;

-Дамытушылық:

оқушының ой-өрісін, ойлау, сөйлеу қабілетін ашатын сұрақтар қою, сұрақ-жауап әдісі бойынша сабақтың тақырыбына сай білімін толықтыру;

-Тәрбиелік:

оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру, оқушыларды өз елінің тарихи құндылықтарын құрметтеуге үйрету елін, жерін сүйетін отансүйгіш, дарынды ұрпақ тәрбиелеу.

II.Сабақтың түрі: білім, білік дағдыларын қалыптастыратын интеллектуалды ойын сабағы.

III. Сабақтың әдісі: Insert, түсіндіру, талқылау, сұрақ-жауап, баяндау және т.б.

IV.Сабақтың көрнекілігі:

1. Қазақстан картасы;
2. Слайдтар;
 - Сақтардың зергерлік бұйымдары;
 - Сақ қоғамындағы тұлғалар;
 - Алтын адам
3. Түрлі ойындар:
 - «Сәйкесін тап»
 - «Адасқан сандар»
4. Сөзжұмбақ
5. Схемалық карта
6. Тірек-сызбалар

Ү.Сабақтың барысы:

1. Оқушыларды ұйымдастыру.
1. Сабақтың мақсатымен таныстыру
2. Оқушыларды сабаққа тарту, әрі ызығушылығын ояту мақсатында сөзжұмбақты пайдалану.

Сөзжұмбақ

Сұрақтары:

[illegible]

1. Сақтардың атақты, жаужүрек патшайымымын ата.
2. Шошақ бөрік киіп жүретін сақтар.
3. «Жеңіс деген осы! Ата жұртымызды жаулап алмақ болған қанқұйлы жауды жалғыз өзіміз шөлге қамап, дымын құртып тұрмыз», - деген сөздердің авторы, жаужүрек сақ кім еді?
4. Сақтардан бізге жеткен баға жетпес мұралардың бірі, алғаш рет Есік қорғанынан табылған археологиялық ескерткішті ата.
5. Б.з.б. 518 жылы сақтарға қарсы жорықты бастаған парсы патшасы?
6. Б.з.б. I мың жылдықтың орта шенінде Орта Азия мен Қазақстан жерінде сақ деп аталатын бірнеше тайпалардың қуатты жауынгер одақтары болғандығы туралы мәлімет кімнің еңбегінде кездеседі?

«Алтын адам» жайлы білетін мәліметтерді бос кестеге толтыр

Алтын адам	
Алтайдың алтын адамы	
Үшінші алтын адам	

«Сәйкесін тап» ойыны

[illegible]

«Адаскан сандар» ойыны

Б.з.б. 570-520 жж	Кир басқарған парсы әскерлері сақтар жеріне басып кірді
Б.з.б. 4 ғ.	Сақтардың билеушісі Томирис болды
1998-1999 жж.	Марафон шайқасында парсы әскерінің құрамында гректерге қарсы сақ жауынгерлері соғысты
Б.з.б. 530 ж.	Гректер сақ жеріне қауіп төндірді (А. Македонскийдің басшылығымен)
Б.з.б. 490 ж	З. Самашев (археолог - ғалым) жүргізген зерттеу жұмыстары нәтижесінде сақ дәуіріне жататын Берел қорымынан ғаламат олжа табылды

Сақтардың шаруашылығы мен кәсібі

Сақтардың шаруашылығы мен кәсібі
Егін шаруашылығы
Зергерлік бұйымдар жасау
Балық шаруашылығы
Темір өндіру және өңдеу

Сақтар

Жауынгерлер

Малшылар
мен егіншілер

Абыздар

Ақ түсті киім

Қызыл және
сары-қызыл киім

Сары мен көк
түсті киім

Схемалық картаның үш данасы үш қатарға таратылады. Кеспе қағаздарды ретімен қатарға орналастырады.

ДОСТЫҚ (ТРЕНИНГ САБАҚ)

Кәлімбетова Г.
Қармақшы ауданы, Төретам кенті, №269 орта мектептің
өзін-өзі тану пәнінің оқытушысы

Мақсаты: Оқушылардың арасында жағымды қарым-қатынас орнату, бір-бірін сыйлауға, адал дос болуға және қоршаған ортамен дос болуға үйрету, коммуникативті өрісті дамыту.

Міндеті: 1. Адам қарым -қатынасындағы достық ұғымы туралы түсінік беру;

2. Оқушылардың арасында достық сезімдерін дамытуға ықпал ету.

3. Оқушыларды сыйластыққа, әдептілікке, шынайылыққа, адалдыққа тәрбиелеу.

БАРЫСЫ:

I. Сәлемдесу.

II. Шаттық шеңбері.

- Балалар, бәріміз шаттық шеңберіне жиналайық. Енді бір-бірімізге бүгінгі күніміздің тамаша өтуіне арнап жақсы тілектер айтайық.

(Оқушылар «Досыммен бірге» ойыны арқылы бір-біріне бүгінгі күннің көңілді өтуіне арнаған тілектерін айтады.)

Хор: Дос болайық бәріміз

Өрқашан дос, біргеміз,
Ажырамас іргеміз.
Ілгері жүріңдер.
Достық жырын біліңдер,
Ту ғып ұстап бірлікті,
Еңбекті сүйіңдер!

Қайырмасы:

Дос болайық, бәріміз,
Жарасып тұр өніміз.
Тыныштықты сақтаймыз,
Атсын күліп таңымыз.

Қайырмасы:

Қайраттанып қарышта,
Озып шыққан жарыста.
Батыл бас, жас ұлан!
Самға биік, алысқа,
Жұлдыздарға, ғарышқа,
Бойда күш тасыған.

Қайырмасы:

ойланайық, пікірлесейік.

- Енді, балалар, мына өлеңді тыңдап көрелік.
Дос көп еді жүретін сыр ақтарып,
Жандарынан тұратын шуақ тамып.
Домбырамның үні де естіледі,
Достарымның сырлары сияқтанып.
Дос жүрегі қашанда аңсағаным,
Соларменен қосылып ән саламын.
Ақ пейілді аңсаған достарымды,

Қуанышпен күлімдеп қарсы аламын.
Көңіл – дария, толқыған асылдарым,
Сендер менің жылдарым,ғасырларым.
Тіршіліктің тұздығы – достық екен,
Достарымнан ештеңе жасырмадым.
Шын достықтың оттары жалындайды,
Дос қамалдар ешқашан алынбайды.
Дос көңілдер есепке бағынбайды,
Дос жүректер өсекке бағынбайды.
Күн шығады дүниені нұрландырып,
Достар әні өшпейтін бір мәңгілік.
Дос көңілі сияқты шашырайды.
Күннің өзі көктегі тұрған күліп.

Тапсырма:

1. Достық дегенді қалай түсінесіңдер?
2. Шын досты қалай білуге болады?
3. «Досы көпті жау алмайды»,- деген сөзді түсіндіріңдер?
4. Достары көп болу үшін адам қандай болуы қажет?

Ойын: «Болады – болмайды»

Дос болуға . . .
Қас болуға . . .
Адал дос болуға . . .
Амал дос болуға . . .
Сараң дос болуға . . .
Шыншыл дос болуға . . .
Күншіл дос болуға . . .

ДОС:

1. Адал
2. Білімді
3. Көмектеседі
4. Мейірімді
5. Қайырымды
6. Шыншыл
7. Ұқыпты
8. Қамқоршы
9. Жанашыр

IV. Мәтінмен жұмыс. Жаман жолдас (ертегі)
V. «Достық. Бірлік» үйін салу.

- Балалар, біздің адал достарымыз әлде де көп болу үшін, үлкен үй салуымыз керек. Сол үлкен үйді бәріміз бірге салып көрейік.

Мақал-мәтелдер

1. Досы жоқпен сырлас,
Досы көппен сыйлас.
 2. Досың мың болса да – аз,
Дұшпаның біреу болса да – көп.
 3. Дос басқа қарайды,
Дұшпан аяққа қарайды.
 4. Өрге жүзген өнегелі ісіңмен,
Адал дос тап тең құрбыңның ішінен.
- VI. Тыныштық сәті «Табиғатқа саяхат»

Орнымызда еркін жайғасып, досымызбен бірге табиғат аясына саяхатқа шығамыз. Енді, балалар, көзімізді ашып, досымызды табиғаттың қандай иесіне теңестіресіңдер? (Сурет арқылы бейнелеу)

VII. Дәйек сөз.

- Енді балалар, бүгінгі тақырыбымызға сай мына дәйек сөзді жаттап, дәптерімізге жазып алайық.
«Айнымас досы бар адам – ең бақытты адам»

VIII. Жағдаяттан шығу.

Ақылбек пен Асылбек төртінші сыныпта оқиды. Екеуі бала кезден дос. Ақылбек сабақтан келген соң, түскі тамағын ішіп, үйдегі жұмыстарын бітіріп, ертеңгі сабағын оқып болған соң далаға ойнауға шықты. Футбол алаңына барса, Асылбек те ойнап жүр екен. Олар ұзақ футбол ойнап, үйге кеш қайтты. Асылбек:

- Мен ертең сабаққа бармаймын, үй тапсырмасын орындамадым. Мені ағайға ауырып қалды дей салшы, - деп өз өтінішін Ақылбекке айтты...

Қантардың қара суығы. Мұхит екі шелекті қолына алып, өзеннен су алып келіп, қорадағы қойларды суаруға бет алды. Шелегін суға толтырып, қораға кіре берісте Мұхиттың аяғы тайып, құлап түсті. Су үстіне төгілді. Орынан әрең қозғалып, үйге кірді...

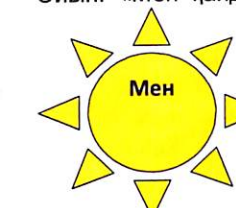
Мұхиттың тобығы шығып ауруханада көп жатты.

Тапсырма: Бағанадағы сөздерден адал достыққа тән қасиеттерді тауып айтыңдар.

Қуаныш Күлкі

Өзара сыйластық Оқу
Шыншылдық Сұлулық
Сүйіспеншілік Түсіністік
Мейірімділік Қамқорлық
Кешірімділік Адалдық
Жауапкершілік Әдептілік

Ойын: «Мен қандай баламын»

Қорытындылау:

Тапсырма: «Досыңмен кездескенде сөзді неден бастайсың»

Жүректен жүрекке

«Біз өмірдің гүліміз» әні

Зеңгір көктен,
Нұрын төккен,
Ортақ біздің күніміз.
Жайнап өскен,
Жайдары өскен
Біз өмірдің гүліміз.

Бал достыққа,
Жолдастыққа
Шақырады өніміз.
Тыныштықта,
Нұр құшақта,
Бақыттымыз бәріміз.

Бір-біріне тілек тілеу.

УГОЛОВНОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ И НАКАЗАНИЕ (ОТКРЫТЫЙ УРОК)

Шакимов Сапиулла Сакенович

Преподаватель правовых дисциплин «Байконырского колледжа Космос»

Вами были освоены также основные принципы, функции и структура уголовного права.

В ходе изучения мы с вами освоили гражданское, административное и уголовное право, а также их разграничение.

Сегодня перед вами стоит следующая цель:

- Разграничить гражданское право, административное право и уголовное право;

Тип урока:

- Развитие умений и навыков учащихся, проверка знаний и логического мышления во внештатных ситуациях.

Проблемно – поисковая ситуация: Многие из вас уже знакомы с административным, гражданским и уголовным правом. Попробуйте найти связь и логичность понятий:

ПРАВО:

1. ЗАКОН
2. НОРМА
3. ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
4. СВОБОДА

- Какая связь между законом и нормативным актом?

- Кто может ограничить вашу свободу?

- Как вы считаете нужно ли один и тот же закон принимать ко всем одинаково?

- Какая разница существует в принятии закона к отдельным личностям и на чем она основана?

- Как поступить, если закон противоречит вашим желаниям?

- Кого защищает закон и на чьей стороне закон? (Слабых, неимущих или сильных, или богатых)

- Почему на сегодняшний день преступность не уменьшается и с чем это связано?

- А как вы понимаете понятие «свобода и ответственность»?

(Какая разница между ними и какая связь?)

- Как вы понимаете понятие «верховенство закона»?

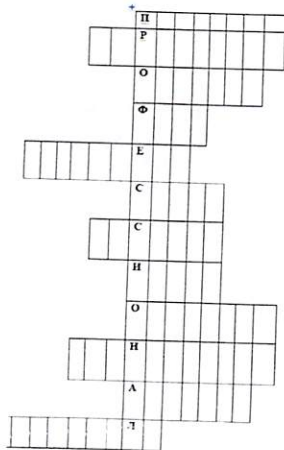
- Можете ли вы сказать, что РК является демократическим, либеральным, правовым государством?

Перед учащимися поставлены задачи:

- Повторить и систематизировать знания учащихся по пройденной теме.
- Вооружить себя правовыми знаниями с целью применения их на практике.

На этом повторения и систематизация упорных знаний по теме: «Уголовное право - преступление и наказание». Такая форма работы позволяет вызвать интерес и качественно оценить знания пройденного материала.

Далее проводилась практическая работа с целью умения решать сложившиеся ситуации. В данной связи использовал диалог, то есть вопросы, которые были направлены на развитие выявления причинно - следственные связи возникновения преступности, и меры профилактики, что способствовало реализации развивающей цели урока. С целью развития творческих способностей, навыков учащихся дано задание по оформлению кроссворда:

(Прокурор, переводчик, оценщик, факт, хранитель, судья, эксперт, истец, ответчик, дознаватель, адвокат, свидетель)

На уроке также проводилась дополнительная работа с источниками информации, на которые учащиеся давали свои оценки о роли связи преступления и наказания. (Какие причины вызывают пойти на преступления?, с чем это связано. Почему в последнее время увеличилось число преступлений и пути решения проблемы преступности - ваше мнение).

Причины преступности (объективные и субъективные)

- влияние социальной среды, в которой живет, учиться и общается
- не благополучная среда
- экономическое благосостояние общества
- отсутствие социальной защищенности семей и средств существования

- влияние наркотиков, алкоголя и других психотропных средств
- правосознание несовершеннолетних, бескультирность

- алчность, зависть, месть, озлобленность
- влияние СМИ (порнография, из сцены насилия на экранах телевидения)
- разница в доходах (бедные и богатые)
- социальные проблемы (нищета, голод детей, бездомность, ощущение бесперспективности существования)

- недостаточное государственное финансирование образования
- сокращение издания научных и научно- популярных книг

Пути решения проблемы с преступностью (возможно ли снижение преступности)

- Улучшение работы правоохранительных органов, современное обеспечение
- информационная пропаганда в СМИ по ЗОЖ
- правовое образование, разъяснение об ответственности несовершеннолетних
- увеличение сети центров занятости не только с детьми и подростками, но и молодежью
- средства для поддержки многодетных и не полных семей

Трудоустройство подростков

Кроме того на очевидных примерах было показано различие тяжести преступления. Не остались в стороне и вопросы правового воспитания учащихся, что также является основой педагогической концепции любого преподавателя.

В завершении практического занятия, выполнения которого было дано на дом:

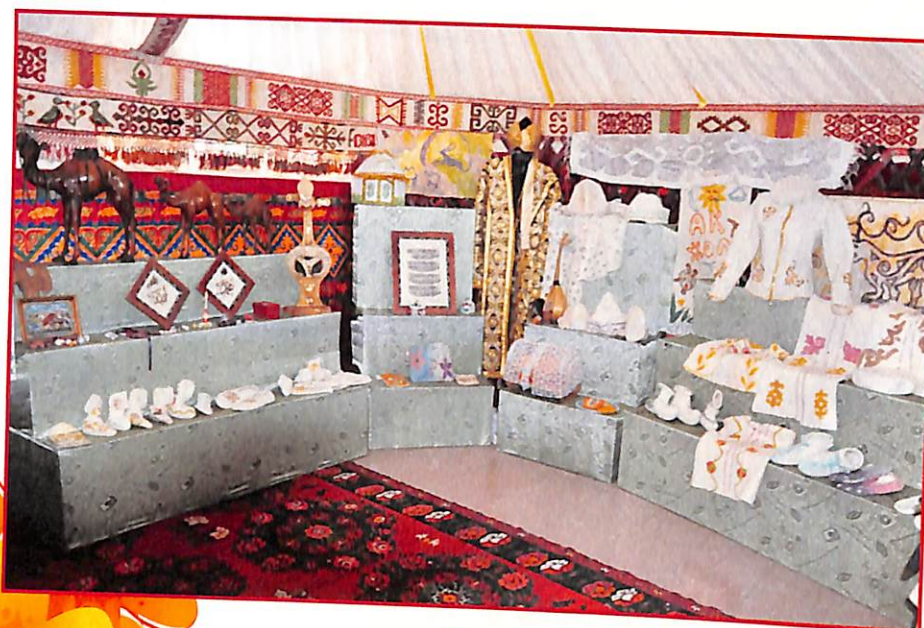
- Использовать не только лекции, литературу, но и дополнительные источники пополнения своего уровня знаний.
- Самостоятельно каждому учащемуся составить таблицу по уголовному праву.
- Какие проблемные вопросы по теме вам остались непонятными и на что бы вы хотели обратить свое внимание.

В ходе проведенного открытого урока прослеживался личный подход каждого учащегося, его взгляд и мировоззрение и личное понятие. Цель - это самими учащимися повысить свой уровень правовых знаний путем практической направленности, в том числе и через межпредметные связи.

На открытом уроке использовалась интерактивная доска, показ видео - роликов, таблицы что позволило усилить интерес занятия.

Подведение итогов урока, выявления лучших учащихся, указание на слабые и сильные стороны, выставление оценок.

КӨСЕМШЕ
(ҚАЙТАЛАУ САБАҒЫ)Сарсенбаева Нұрғұл
№189 орта мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі

Мақсаты:

Білімділік: Оқушылардың көсемшеден алған білімдерін саралап әр түрлі әдіс-тәсілдер арқылы білімдерін толықтырып, бекіту;

Дамытушылық: Оқушылардың ойлау, сөйлеу, есту, қабылдау қасиеттерін, зейінін, ақылын, дүниетанымын дамыту;

Тәрбиелік: Оқушыларды адамгершілікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа, Отансүйгіштікке тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: пысықтау сабағы

Сабақтың типі: дәстүрлі емес

Көрнекілігі: сызбалар, сұрақтар, қанатты сөз жазылған плакаттар

Әдіс-тәсілі: қайталау, жаттығу, байқау, кітаппен жұмыс істеу, сұрақ, грамматикалық талдау, өз бетімен іздену, Венн-диаграммасы, топтастыру

Бөлімі	Бөлінген сағат	Сабақтың мақсаты мен түрлері	Уақыты
Кіріспе бөлімі	1	1. Модульдің құрылымымен, мақсатымен, міндетін таныстыру. 2. Жаңа тарауды тірек сызбалар арқылы түсіндіру. 3. Оқулықпен, дәптермен жұмыс. 4. Қорытынды. Үйге тапсырма	5 мин 15 мин 20 мин 5 мин
Сөйлесу бөлімі	2	Оқу материалын меңгерту 1. «Мерзімінде жатқа оқу» (Меңгерту ойыны) 2. Қорытынды. Үйге тапсырма	40 мин 5 мин
	3	Білімді дамыту 1. «Жылдам оқу» (Дамыту ойыны) 2. Жеке жұмыс (Дөңгелек тапсырма) 3. Үйге тапсырма	20 мин 20 мин 5 мин
	4	Білім, білік іскерлік дағдысын дамыту. 1. Терме диктант 2. Шығармашылық жұмыс	25 мин 20 мин
	5	Білім мен іскерлік дағдысын бекіту 1. «Білім биржасы» (Бекіту ойыны) 2. Қорытынды. Үйге тапсырма	40 мин 5 мин
Қорытынды бөлімі	6	Білім мен іскерлік дағдысын тексеру 1. Тест 2. Диктант	15 мин 30 мин
	7	1. Қатемен жұмыс 2. Сынақ 3. Қорытынды	15 мин 20 мин 10 мин

Пәнаралық байланыс: әдебиет, тарих, этнопедагогика

Барысы:

Ұйымдастыру. - Сәлеметсіздер ме, оқушылар?
- Бүгінгі сабағымыз пысықтау сабағы, яғни, көсемшеден өткенді қайталау.

Үй жұмысын сұрау, бекіту.

I топ «Көсемше» тақырыбына ертегі құрастыру;

II топ Белгілі бірыңғай әріптерден көсемшесі бар сөздер құрастыру;

III топ Құрамында көсемшесі бар ақындар өлеңдерін жазып келу,

IV топ Құрамында көсемшесі бар мақал-мәтел жазып келу

«Білім биржасы» ойыны

Түстерге байланысты оқушыларға ауызша сұрақтар қою.

III деңгей

1. Көсемше дегеніміз не?
2. Көсемше мезгіл, мақсат, себеп, амалын білдіріп қандай сөз табында болады?
3. Көсемшеге жалғанбайтын жалғауларды атаңыз?

II деңгей

1. Көсемше жұрнақтарын атаңыз?
2. Көсемше сөйлемдегі қызметіне қарай қандай сөйлем мүшелерінің қызметін атқарады?
3. Көсемше қандай жалғауды қабылдайды, мысал келтіріңіз?

I деңгей

1. Құрамында көсемшелер кездесетін ақын өлеңдерінен үзінді оқып беріңіз?
2. Көсемше мен есімшені салыстырыңыз?

Көсемше	Есімше
---------	--------

3. Сөйлемдегі көсемше қандай сөйлем мүшесінің қызметін атқарып тұр?

Қатарласқан бойымызбен жүріп келеміз.

1. Тапсырма.
Берілген етістіктерден көсемше жасаңдар
Даму, қалану, таныту, бейнелеу, жату, тұру, болу.
Үлгі: даму – дамып – дамығалы
2. Тапсырма.

Жақшадағы етістіктерді көсемшеге айналдырып жазыңдар.

Мен саған (бару) жатырмын. Самат маған (айту) отыр. Ләззәт хат (жазып) отыр. Сені (көрмеу) көп болды. Бала кереуетте (ұйықтау) жатыр. Мен мына кітапты (оқу) отырмын. Меруерт әжесіне көйлек (алу) жатыр. Мұғалім бізбен (сөйлесу) келеді.

Тапсырма.

3. Көп нүктенің орнына тиісті көсемше жұрнақтарын қойып жазыңдар.

Сәбит жүгір... кел... жатыр.
Болат, сен қайда кет... бар... жатырсың
Мен ертең киноға бар... отырмын.
Інім Алматыда оқы... келді.
Мен кітапты оқы... бітірдім.
Ол кино көр... келді.
Мен саған кел... едім, сен кет... қалыпсың.
асан сабаққа дайындалм... келді.
Шешемнің уақыты болма... жатыр.
Мақалдың тиісті сөздерін орналастырыңыз.
Дұшпан ... айтады,
Дос ... айтады.
Досы көпті жау ...
Ақылы көпті дау ...
Асқар тау алыстан ...
Сын түзелмей, мін ...
Ат ... деген жерін үш басар,

Ер ... деген дәмін үш татар.
Ақылды адам ... біледі,
Ақсұңқар қаққызбай ...
Адамды түсіне ... таныма, ісіне ... таны.

Тест

- Негізгі қимыл, амалды және негізгі қимылды айқындайтын, қосымша қимылды білдіретін етістіктің түрі: ()
- Көсемше неше түрлі мәнде жұмсалады?
а) 1 б) 2 в) 4
- Көсемше сөйлемде қызметіне қарай баяндауыш, пысықтауыш қызметінде жұмсалады
а) иә б) жоқ (иә, жоқ)
- Сәйкестендір
1.) Сабақ оқыды. (иә, жоқ)
баяндауыш а) I жақ,
2.) Жетістігін мақтанып айтыпты. б)
Құрамында көсемше жоқ в)
3.) Мен жүргелі отырмын. с)
Пысықтауыш қызметі
4.) Оқушылар бірін-бірі бағалайды. д)
Көсемше жұрнағы: -й
5. Реттік

- Ол 2) келеді 3) бүгін ()
- Сызбаны толтыр

Көсемше қызметіне қарай	

- Шығармашылық тест
Өлең құрастыру
- Сөйлемді толықтыр.
Ентіккен бетінде ... сөйлеп кетті.
- Туынды етістік арқылы жасалған көсемшеге мысал келтіріңіз?
- Дос ... айтады.
а) күлдіріп б) жылатып с) сендіріп
Түстердің белгісі қарай бағалау.
- Үйге тапсырма: Үйде көсемше қатыстырылған ұлт, халық туралы қанатты сөз жазып келу.
Бағалау.
42-39 "5"
38-35 "4"
34-31 "3"

БАСКЕТБОЛ. ТАКТИКАЛЫҚ ДАЙЫНДЫҚ

Мұратбаев Ғани Амандықұлы
Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің
спорттық ойындар және оны оқыту әдістемесі пәнінің оқытушысы

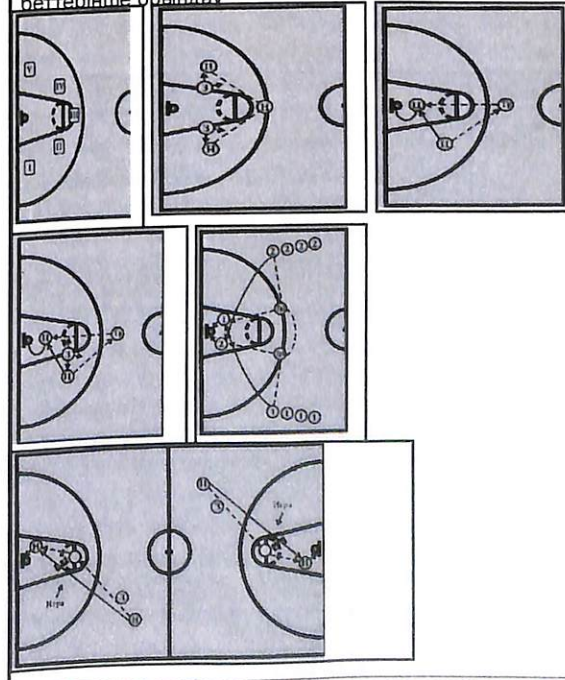
- Сабақтың мақсаты:
- Ойынның түрлі әдістері бойынша ойыншының ойлау мен іс-әрекетті ұштасырып тактикалық әдістерді ұйымдастыру жолдары жөнінде түсініктеме беру;
 - Түсіндірулер, сұрақ -жауап, арнайы жаттығулар, әдістерді қайталану және ойын арқылы сабақ мақсатын дамыту;
 - Жолдастық қарым -қатынастық тәрбие негіздері
- Сабақтың түрі: аралас сабақ
Оқыту әдістері: түсіндіру және іс-тәжірибелік жаттығулар әдістері
Керекті құралдар: Баскетбол доптары, секундомер, ысқырық, слайд көрсеткіші.
Сабақтың өтетін жері: Спорт зал
Сабақтың барысы:
Ұйымдастыру бөлімі – 3І Оқушылармен сәлемдесу. Топ жетекшісінің мәлімдемесі. Оқушыларды түгелдеу. Спорттық киімдеріне бақылау жасау. Оқушылардың сабаққа керекті құрал – жабдықтарын реттеп алуы.
Үй тапсырмасын сұрау – 10 – 12 минут.
Қорғану әдістері жөнінде сұрақ – жауап:
1. Концентрантты қорғану дегеніміз не? (Сақиналы тордың жанында жүргізіледі)

- Ортада дәлдікпен назар аудару арқылы қорғану әдістері жөнінде не білеміз? (алаңның жарты аймағында, 1 – 1,5 м аралықта ойын өрнегі құрастырылады)
 - «Прессинг». Шабуылдық және қорғаныстық ойын әдісінің бірдей жүруі қандай кезде болады? (алаңның барлық аймақтарында, барлық бағыт бойынша қорғану әрекеті)
 - Жеке қорғану әдістері жөнінде не білеміз? (ойыншы өзінің бар мүмкіндігін толық пайдаланып іске асыра білуі)
 - Концентрантты және дәлдік ортадағы жеке қорғану жөнінде не білеміз? (сақинаға жақын жерде жеке ойыншының өз мүмкіндігін барынша іске асыруы)
- Негізгі бөлім – 20І Сабақтың тақырыбы мен мақсатын жеткізу.
- Тактикалық дайындық – жаттығу процессіндегі ең күрделі бөлім. Ең жоғарғы икемділік дағдысы бойынша іске асырылады.
- Икемділік – кез келген жағдайда қозғалыс әрекетін өзгертіп үлгеру қабілеттілікке байланысты. Қандай жаттығу түрлері болмасын координациялық қозғалыс түрлерін икемділікті қалыптастыру арқылы орындау керек.

Тактикалық дайындық жүйесін дамыту үшін жаттығушылардың барлық мүмкіндіктері мен қабілеттіліктерін есепке ала отырып таңдау жасай білу керек. Сонымен қатар жаттығуларды жәй түрден күрделі түрге ауыстырып отыру керек. Күрделі қимыл - әдістер бірнеше рет қайталау арқылы жүзеге асады.

Тактикалық дайындықтың негізгі тапсырмалары:

- 3аңдылыққа сәйкес баскетболдың қыр-сырын теориялық тұрғыда меңгеру.
- Тактикалық ойлауды терең тығыздықпен, икемділікпен жүзеге асыру жолдарын меңгеру.
- Топтық және командалық допты игеру әдістері бойынша тактикалық негіздерді басшылыққа алу.

Уақыты	Сабақтың өтілу мазмұны	Уақыты, мөлшері	Әдістемелік нұсқаулар
Кіріспе бөлім – 10І.	I. Жалпы сапқа тұру. Қайыпсіздік ережелері мен тәжірибелік сабақ негізін қысқаша түсіндіру. II. Жалпы қыздырыну жаттығулары а) Жәй жүрістегі жаттығулар 1. Аяқ ұшымен 2. Өкшемен 3. Табан сыртымен 4. Табан ішімен 5. Өр қадамға оңға және солға бұрылып жүру 6. Өр қадамға алға иілу 7. Жартылай отырып 8. Толық отырып 9. Оңға – солға секіре алға жылжу ә) Жеңіл жүгірістегі жаттығулар: 1. Аяқ ұшымен жеңіл жүгіріс 2. Тізені көтере 3. Аяқты қайшылап оң және сол жақпен 4. Биікке секіре алға және артқа иілу 5. Биікке секіре белді бұраңдату 6. Қарама – қарсы бағытқа жүгіру 7. Қарама қарсы кері бағытқа шапшаң бұрыла жүгіру 8. Біртіндеп жәй жүріске көшу Ағзаны қалпына келтіру жаттығулары	3І 3І 2І 30ІІ 10 - 15 м. 10 - 15 м. 10 - 15 м. 10 - 15 м. 10 - 12 м. 2 – 3 р. 1І 30ІІ 11І 2І 3І 4І 2І	Сапта тұзу әрі тік тұру керек.. Ара қашықтықты қатаң сақтау керек Қол жоғары, кеуде тік Қол белде, кеуде тік Табанның ішкі және сыртқы қырын жоғары бағыттау керек Сол аяқ алға кеудені солға барынша бұрамыз және керісін. Тізені бүкпей алдыңғы аяққа Қол алда, кеуде тік толық оынд. Қол тізде жүрелеп отырып жүру Аяқ ұшынан жеңіл секіру арқылы Ара қашықтық 60 – 70 см. Өкшені жерге тигізбей. Кеуде сәл алға. Тізені жоғары. Аяқты кезектестіре айқастыру Ысқырық арқылы барынша биікке секіре орындау керек. «Жылан тәрізді» бастауыштан қалмай ара қашықтықты сақтай дыбыстағыш арқылы орындау
Негізгі бөлім – 25І.	I. Арнайы дамыту жаттығулары 1. Допты айдау: жоғарғы тұрыста, ортаңғы тұрыста, төменгі тұрыста. 2. Допты торға тастау: орнында және қозғалыста 3. Допты беру: иық тұсынан, кеуде тұсынан, еден арқылы 4. Допты шапшаң қабылдау: орнында, қозғалыста, күтпеген сәтте	14І 4І 30ІІ 4І 30ІІ 4І 30ІІ 4І 30ІІ	Қолды кере баяу дем алу, түсіре д/шығару. Өркім өз беттерінше орындауларына болады. Мұғалімнің тапсырмасын берілген пәрмен бойынша толық орындап отыру керек. Тіке және ирек сызық бойы Тіке, оң және сол жақ бағыттан Өріптесіңмен кезектесу арқылы орындалады Орнында, қозғалыста жәй және шапшаң түрде өз беттерінше орындау
Негізгі бөлім – 25І.	II. Баскетбол ойыны арқылы әдіс – тәсілдерді түсіндіру және игерту. Тактикалық әдістер түрлері: 1. Топтық тактикалық әдістер. Бұнда ойынның үш жүйесі қамтылады: «жеке», «аймақтық» және «аралас» 2. Жеке іс – қимыл. Бұнда қарсыластың қимылына байланысты кез келген жерде жеке шешім қабылдау іс әрекеті. 3. Аймақтық іс – қимыл. Бұнда белгілі бір аймақты қорғау үшін немесе шабуылдағы топтық іс - әрекет (жұмылу) 4. Аралас іс – қимыл. Бұнда екі қорғаныстық жауапкершілікті бірдей атқарады. Қарсыласы өріптесінің қимылын қоса есептеу арқылы шабуылға шығады немесе қорғанысқа көшеді	4І 30ІІ 4І 30ІІ 4І 30ІІ 4І 30ІІ	

3.Қаралған нұсқаны команда мүшелері топтасып

Жаңа тақырыпты пысықтау – 5 минут. Сұрақтар қою. Тактикалық дайындық негіздерін арттыру жолдары жөнінде оқушылардың жалпы пікірін тыңдау.

басында болған қуаныш пен күдікті, қорқынышты шынайы бере білуінде. Сонымен қатар Ақан аңшылықты тек құмарлық емес, өнер деп ұғады. Қай өнер болса да адам мен оның тіршілігі, күн көрісі үшін қажет. Сондықтан да ол:

Оқудан соңғы өнер – мылтық деген,

Халайық, құлақ қойсаң тілге нанып,- дейді.

Қазақ әдебиетіндегі саясатшылық тақырыпқа жазылған шығармалардың ең шоқтығы биігі – Абайдың «Қан сонарда бүркітші шығады аңға» өлеңі десек, Ақанның «Мылтық пен мергеншілік» өлеңі де ақынның суреткерлігімен, аңшының қимыл-қозғалысын, психологиясын бере білуінің шындығымен соған жақын келіп қалады.

Абай өз өлеңін:

Мұны оқыса, жігіттер, аңшы оқысын,

Біле алмассың құс салып, дәм татпасаң,- деп аяқтаса, Ақан да;

Атпағандар түсінбес құр айтқанға,

Көңілінде мергендердің бәрі де анық,- деп қорқытады.

«Құлагер»

Осындай жастықтың көңіл-күйімен еркін жүріп, серілік өмір кешкен Ақан отыздан аса бере-ақ қабат-қабат қайғыға ұшырайды. Феодалдық ескі салтпен тартысып жүріп қосылған сүйген жары Ұрқия қайтыс болады. Қыран құсы Қараторғай бір түнде өліп қалады. Оның артынан қасқырға салған құшаланы жеп, құмай тазысы Базаралы өледі. Сөйтіп, жүргенде ол 1876 жылы атақты жүйрік аты Құлагерден айырылады. Осы жылы Керей паң Нұрмағамбет деген үлкен бай, беделді кісі Ереймен бойында әкесі Сағынайға ас береді, сол асқа Ақан Құлагерді бәйгеге қоспақ боп, алып барады. Бәйгеге үш жүзден аса ат қосылады. Бәрінің алдында келе жатқан Құлагерді бұрыннан Ақанмен өштесіп жүрген Батыраш, Қотыраш деген байлар соққыға жығып өлтіреді. Ақан сері үшін Құлагер өлімі тіпті ауыр қайғыға айналады. Баласымен екеуі туған жері Қоскөлде, қамысты қопаны мекендеп, оңаша өмір сүреді. Елсіз даланы, тау-тасты күңгірентіп, ән салады, өлең айтады. Құлагерін жоқтап, бірнеше өлең мен әндер шығарады. Солардың ішіндегі ең көп тарағаны – «Құлагер» әні. Мұны Ақан өлген Құлагердің басында отырып айтқан.

Лирикалық ән – «Құлагер», екінші жағынан, психологиялық сыры да мол өлең. Онда болған оқиғаға ақынның көзқарасын көрсетуден гөрі, оның жан-дүниесіндегі тебіреністі, күйзелісті суреттеу басым көрінеді. Атын жанындай жақсы көретін ол зорлықшыл қиянатқа қарсы іштей назаланады. Өлеңнің әрбір сөзі Құлагердің жоқтауындай естіледі.

Құлпырған күлте жібек құйрығың-ай,

Суырылып топтан озған жүйрігім-ай,

немесе:

Шынымен өлгенің бе, Құлагерім,

Салбырап сапты аяқтай төменгі ернің- деген жолдар осыны көрсетеді. Немесе:

Алдыңғы ат баран емес, қылаң еді,

Сол жерде тұра алмадым денем шошып,-

деген жолдар Ақанның сол сәттегі көңіл-күйін айқын байқатса керек.

Әрине, бұлар-әлі қайғы емес, қауіп, қорқыныштың белгілері. Ал Құлагердің мерт болғанын анық білу Ақанға төбеден жай түскендей қатты әсер етеді. Ақын сол мезеттегі күйінішін ең шарықтау шегіне жеткізіп:

Құлагер мерт болды деп естігенде,
Жұлдым да сақалымды, ойбайладым,- деп суреттейді.

Енді ол атын іздеп табады. Көріседі, жылайды. Әуелде күйіп-піссе, кейін сезімді ақылға жеңгізіп, амалсыз төзеді, болашаққа үмітпен қарайды.

Құлагер әкең – тұлпар, шешең – сұңқар,

Соғып ең дөненінде сегіз арқар.

Сен өлсең, орның басар Кербесті бар,

Болады, құдай қосса, о да тұлпар,- деп, өзін-өзі жұбатады.

Сөйтіп, Құлагер өлеңнің бір құнды ерекшелігі ақынның өзі басында болған психологиялық өзгерістерді көркемдікпен шынайы суреттеуінде, онда ат портретін де, жүйріктің қасиетін де бейнелер жарқын сөздер көп.

«Салбырап сапты аяқтай төменгі ернің...»

«Бота тірсек, қыз сағақ, сандал керім...»

«Құлпырған күлте жібек құйрығың-ай...»

«Ор болып қалушы еді шапқан жерің...»

Осындай суреттеулер арқылы Құлагердің шын жүйрікке тән мүсінін де, шапқандағы қимылын да ақын толық көзге елестетеді.

Талай жарыста ер намысын, ел абыройын көтеріп жүрген атының өлімін Ақан Атығай, Қарауыл елдерінің қайғысындай қабылдайды.

Ор болып қалушы еді шапқан жерің,

Сүйсініп тұрушы еді қосқан елің,

Атығай, Қарауылға олжа салған,

Бота тірсек, қыз сағақ сандал керім...

«Құлагер» өлеңін оқығанда, не әнін тыңдағанда оқыған, тыңдаған елдің Ақанмен бірге күйінетіні, ақынды, жүйрік атты аяп, оны өлтірген зұлымдыққа лағынет айтатыны даусыз. Ақынның азалы үні, қасірет-қайғысы баршаға ортақ сезіледі. Сөйтіп, «Құлагер» жалғыз ат қайғысын жырлаған өлең емес, озбыр зұлымдықты, замана қатігездігін әшкерелеген уытты шығарма.

«Бара-бар крестьянға тең болмадық»

Егде тартып, жасы ұлғайған шағында Ақанның өз басының қайғысына ел қайғысы қосылады. Ақын елі ата-қоныс жерлері – Қоскөл, Сарыкөлден айырылады. Ол жерлерді патша үкіметі тартып алып, қазақ даласына көшірілген орыс шаруаларын қоныстандырады. Орыс кулактары қазақтарды қорлап, олардың намысын таптайды. Әуелде мұны патша білмейді, оның еркінен тыс істеліп отырған іс деп ұққан Ақан өлең шығарып, шағым жазады. Патша үкіметі қазақтың отырғандығын, бұл күйінде қазақ халқы басқалармен тең емес екендігін айта келіп, ақын үкімет алды-болмадық» («Пәленнің басы патшаның өзінде екен») дейтін өлеңінде ақын:

Бара-бар крестьянға тең болмадық,

Тартылып қай жағаға ем болмадық?

Малымыз, жерімізден пайда тиіп,

Қалайша патшамызға дем болмадық.

Орыс, ноғай, сарт-сауан саудагерге,

Қалайша малмен, жермен тең болмадық?!

Өлеңнің аяғында Ақан бұл мәселені патшаның өзі тексеріп, құрылтай жиналысында талқылауын ұсынады. Кейін бұл істер патшаның өз қолымен жасалып отырғанын көрген, оның қайырымсыздығына

көзі жеткен ақын басқа заң, басқа үкімет іздемекші де болады.

Бостаншылық берсе егер басымызға,

Патшамыз мархабат қып ырзаласып,

Бетімізбен біз де өлмес күнін көріп,

Тыныштық жай іздер ек арып-ашып,- дейді.

Өзінше бұ да қарсылықтың бір түрі. Әрине, әлсіздіктен, лажсыздықтан туған қарсылық. Бұл осы кездегі жағдайдың ауырлығынан туған ақын ойынның дағдарысы еді. Осындай күйде ол «Заман туралы» өлеңінде:

Болғанда мұндай күйде заманымыз,

Жай жатып сахарада қамаламыз.

Болыс, би ет пен шайға мәз болуда,

Қайткенде тура жолды таба аламыз?

Үйренген халықпыз ғой шегіншекке,

Кәсіпсіз сахарада еріншекке.

Байлар жүр малша күйсеп, малын бағып,

Ұйқымен өмірі өтіп тектен-текке,- деп жазды. Бұл – айналасына ойлы көзбен қараған ақынның түйген жайлары. Ол кәсіпсіздікті, «малша күйсеп» жүрген байларды, «ет пен шайға мәз болып» жүрген болыс-билерді сынға алады. Ел тағдырына олардың жауапты екенін айтады.

«Заман адамы»

Заман ағысы мен қоғамдық өзгерістердің сыры, жайын ойлана келіп, Ақан бір кез заман адамының сипатын беруге ауысады. Оның «Заман адамы» атты ұзақ толғауы өз дәуірінің ұнамсыз мінездерін бойына ұжыған ел басшылары – болыс билер, байлар мен ауылнайларды бейнелейді. Солардың әрекет-тіршілігін, мінез-құлықтағы өзгерістерін айта отырып, ақын оларды мінеп, сынайды. Сыртынан жылтыраған, бірақ іші надан адамдар типін ол:

Жұпар мен гүл майының иісін білмес,

Зұлматтың тұмауымен біткен мұрны.

Іші зұлмат болған соң керегі жоқ,

Қаншама болса дағы жүзі нұрлы,- деп суреттейді.

Ел әкімдері мен байлардың ұнамсыз қылықтарын сынағанда Ақан олардың кедейлерімен қарым-қатынасын өлшем етіп алады. Кедейді қанап, ақысын жеушілерді айыптайды.

Қайтсем пайда қыламын деп нашардан,

Осы күнгі жақсылар құрар айла.

Жарты ақысын сіңіріп о деп, бұ деп,

Нашарлар қызмет қылып жүрсе байға.

Көңілінен шықпасаң, күнің қараң,

Байдың ісі барабар найзағайға.

Бәрі баймен бағалас, сөзі бір боп,

Би болыс, бара алмаймыз ауылнайға.

Сөйтіп, өзінің заман адамы туралы ойын ақын нашардың ақысын жеп жүрген би, болыс, ауылнайлардың бұл істе бірігіп кететін мінезін көрсетумен түйіндейді. Бұл – Ақанның ел әкімдерінің халыққа жасайтын қиянатын көре білгенін, оған сын көзімен қарағанын байқатады.

Ендігі бай әуелі нашарды жер,

Нашар көрсе, антұрған сөйлейді кер.

Бір нашар ақша қарыз сұрап барса,

Берейін, қызметке маған жүр дер.

Ауысып бір нәрсесі жүрген болса,

Сұрағанда шығарар маңдайдан тер.

Қолда жоғын білген соң тым жабысар:

«Қызмет қыл, я болмаса малыңды бер»

Басын сатып ала алмай бір кірген соң,

Осыменен қор боп жүр нешелер ер.

Ақанның «ендігі бай» деп отырғаны – жаңа заманның саудаға құныққан, елмен қарым-қатынасын есепке құрған байы. Оны ақын «қайыры жоқ, көк қарын жаңа бай» деп атайды. Қазақ даласына капиталистік өзгерістердің кіре бастауымен байланысты шаруасын соған ыңғайлап құрған, сауданы кәсіп ете бастаған байлар мен олардың жұмсауындағы адамдардың мінез-құлқындағы жаңалықтарды да ақын тап басып айтады.

Ақша ұстап, сауда қылар ырымдай ғып,

Бай жұмсап жүрсе дағы құлындай қып.

Базарға барған сайын пайда бер деп,

Тапсырар ұстаушының құнындай қып.

Жаңа байлардың осындай жебір типіне Ақан өткен заманның байларын қарсы қояды. Оларды әділ, қайырымды еді деп суреттейді.

Би-болыс, байлардан түңіле отырып, Ақан жаңалық іздейді, жастарға сенім артады. Өмірді жөндейтін де, ел үшін күресетін де жастар деп ұғады. Осы өлеңінің бір жерінде ақын қазақтың осындай ауыр халге неліктен ұшырағанын айта келіп, жастарды өнерге, ғылымға шақырады.

Жігіттер, өнер үйрен заманында,

Денсаулық, өлің келген аманында.

Жайылып сахарада жатамыз деп,

Мінекей қалдық дұшпан табанында,- дейді.

Ақын артта қалудың және бір себебі – еріншектік, жалқаулық екенін айтады да, жастарды содан сақтандырады.

Заман адамының нақты бір типін Ақан «Жүсіп төреге» деген өлеңінде шебер жасайды. Онда ақын Жүсіптің ғайбат айтуға ұсталғанын, екі жүзділігін бетіне бастады.

Жүсіп-ау, төрелік жоқ баяғыдай,

Дөрежең қара қазақ аяғындай.

Досыңды дұшпан көріп ғайбаттайсың,

Мінезің өзезілдің таяғындай.

Өлең уытты ажуаға, өткір сынға толы. Онан күні өткен төренің бүгін дәрежесі төмендеп, өзі жұрт сыртынан сөз айтар ғайбатшыға айналғанын көреміз.

«Жақсының өзі өлсе де, сөзі өлмейді»

Егде тартқан шағында шығарған біраз өлеңін Ақан жастарға үлгі, ғибрат боларлық сөздер айтуға арнайды. Мұндай өлеңдерінің негізгі желісі етіп ақын көбінесе жақсылық пен жамандықты алады. Жақсы, жаман құбылысты салыстыра отырып, жас ұрпақты жаманнан жирендіру, жақсыға үгіттеу мақсатын қояды. Өмірде көргені мен түйгені көп ақынның өз тәжірибесі де қосылып, жастарға өнеге ретінде ұсынылады.

«Асыл мен жасық» өлеңінде Ақан пайдалы, пайдасыз ұғымдарды қатар алып әңгімелейді.

Аққаудың астығы жоқ шайнағанмен,

Құр тілдің пайдасы жоқ сайрағанмен,- деген жолдарда ол өнімсіз іспен шұғылданатын берекесіздікті сынайды. Ой-пікір байлығымен қоса өлеңде тапқыр тіркестер де мол. Жігіттің жақсы қасиетке ие болуы қажеттігін ол:

Жігіттің көз тоқтаттық қандайына,

Шешеннің тәңір берген таңдайына,

Батырдың қайрат берген жүрегіне,

Малдың ырыс берген маңдайына,- деп

тұжырымдайды.

«Жақсы мен жаман» өлеңінде Ақан осы ойын тереңдете түседі. Онда айтылар өсиет өмір

құбылыстарын суреттей отырып, қорыту арқылы түйінделеді. Ақын жақсы жігітке айтар үлгісін жарқырата көрсетіп, жаманнан бездіріп жіберерліктей таусыла сөйлейді.

Жақсының өзі өлсе де, сөзі өлмейді,

Жаманнан үлгі болар сөз қалмайды,- дейді ол.

Ақан қысылшаң шақта ел бастайтын жақсы ұлдарды армандайды. «Жұрт алдында тысырайған», мақтан сүйгіш, қуыс кеуделерді жаман адам қатарына қосады.

Ер пайдасы тиеді сасқан жерде,

Ер жаңылып етегін басқан жерде,

Жаманға жазатайым ісің түссе,

Жабысып қалады екен аспан жерге,

Жамандар көре алмаған қылады өсек,

Лайық заманында асқан ерге.

Билер көп жұрт алдында тысырайған,

Жол табар көсем қайда қысқан жерде.

Бұл жерде Ақан «Жақсы» деп ұнамды адамдардың типін, «Жаман» деп халыққа пайдасы тимейтін ұнамсыз бейнелерді алып отыр. Ақын адамдарды жаратылысынан «жақсы», «жаман» деп бөлуге бармайды, оның жақсы-жаман қасиетін ол еліне сіңірген еңбегімен өлшейді. Сондықтан өмір, тіршілік сырын терең білетін Ақан ұнамсыз бейнелерді «қу ілмейтін құладыңға», «жөнге жүрмейтін шошқаға», «қайрасан да, өтпейтін жасық темірге теңейді». Ал ұнамды, ер жігіттерді «дүбір шықса шыдамайтын шын тұлпарға», «жерде жатса да, шірімес алтынға» балап, былайша бейнелейді.

Жігіттің шешендігін дауда сына,

Мақтаған қыран құсты ауда сына.

Қарын тоқта әркім-ақ үйде батыр,

Жігітті батырсынған жауда сына,- дейді.

Достықты берік ұста, қиянатшыл болма, кішіпейіл бол, адамгершілігің болсын, дұшпанға берілме, өз басың үшін досты, жолдасты сатып кетпе, жауыңнан қорықпайтын ер бол, мансап, мал қуып, ердің, елдің намысына опасыздық жасама, іші-сыртың бірдей жақсы болсын, ғылым, өнер үйрен деген өсиеттері жастарға арнаған ұстаз ақынның ғибрат сөздері болып табылады.

«Сұм заман өткір жанды қор қып баққан»

Ақан өмірінің соңғы кезін оңашалау жағдайында өткізген. Серілік өмірден ада болған, жастық армандарының көбіне қолы жетпеген, жер-суынан айрылған, ел басшылары мен пиғыл-ниеті бұзыла бастаған пысықтардан жәбір көрген ол қасына жалғыз мылқау баласы Ыбанды алып, Қоскөл жағасында оңаша өмір кешкен. Сөйтіп жүріп ол 1913 жылы 70 жасында қайтыс болған. Ақан сері – өз дәуіріндегі қазақ поэзиясында, өнерінде айрықша орны бар ақын. Оның есімі ең алдымен жұртшылыққа өзінің әсем әндерімен, өлеңдерімен тарады. Одан қалған «Сырғақты», «Сырымбет», «Балқадиша», «Көкжентет», «Маңмаңкер», «Құлагер», т.б. тамаша әндер қазақ ән өнерінің інжу-маржандары қатарына кіреді. Біржан, Мұхит әндерімен бірге ол халқымыздың өнерге деген ықыласын, сезімін тәрбиелеп келеді. Әншілігімен қоса, Ақан үлкен лирик ақын болды. Жасынан сұлулықты сүйіп, әсемдікті ардақтаған сері ақын жастық өмірдің сан алуан қызығын лирикалық өлеңдеріне де, ән ретінде жасалған өлеңдеріне де арқау еткен. Махаббат бостандығын көксеген сиқырлы, сырлы өлеңдер жастардың сезімін қозғап, олар жастық шақтың жүрек толқынын, жан күйін Ақан сөзі арқылы толғады.

Ақанның өмір жолы да қызықты, әрі ерекше. Ол өмірінің көбін серілікпен өткізді. Өз қасына өнерпаз жастарды жинап, даланы жырға бөлеп, халқына өмір үшін күрестің сырын шертті, ойын-сауық, той-думаннның көркі болды. Өмірінің соңғы кезінде өз ортасынан аулақтап, жалғыздықпен мұңдасты. Мұндай мінезді бұрын көзі көріп, құлағы естімеген ел оны жат қылық санады. Ақан жөнінде өсектер тарады. Сөйтіп, Ақан өмірі жұмбақ болып қалды. Ал, шындығында, бұл қылық өзінің қатыгез заманына мойынсұнбай өткен төкаппар ақынның бейнесін танытады. Ол жасынан-ақ тағдырдың ноқтасына бас сұқпай бұлқынып, еркін өмір сүрді. Дүние, мал жинамай, опасыз дүниені серілікпен, қызықпен өткізуді аңсады. Оның жолына алдамшы өмірдің қақпаны жиі құрылып тұрды. Жарлары – Бати-ма мен Ұрқияның өлімі, Құлагердің мерт болуы, оған мініп шауып жүрген інісінің қазасы, алғыр құсы мен итінен айрылу – бәрі оны жалғыздыққа тіреді. Сонда да ол тағдырына, заман қатыгездігіне бас иемей, оңаша табиғат аясында өмір кешіп, дүниеден өтті. Тіршіліктің ұсақ-түйегіне алданбай, бойын тік ұстап кетті. Ілияс Жансүгіровтің:

Тұсында сері болсын, пері болсын,

Ұнайды өмірімен Ақан маған,- дейтіні де осыдан еді. Ақын өмірі – өнер адамының, жалпы адамның рухани тазалығының үлгісі, өнердің тіршілік тартысынан жоғары тұрғанының белгісі. Замандастары Ақанның әдемі, таза киініп жүретінін, кір төсекке жатпай, кір ыдыстан ас ішпей, ел аралап жүргенде, көбінесе, далада, табиғат аясында, жазда өзен бойында, ағаш ішінде, қыста тұлыбын киіп, шөп үйген маяға барып ұйықтайтынын айтады. Ол асты да таңдап, талғап ішкен. Ақанның мұрасын кезінде Сәкен Сейфуллин де, Мағжан Жұмабаев та, Ілияс Жансүгіров те зерттеп, оны ардақ тұтқан. Ілияс атақты «Құлагер» поэма-сында Ақан туралы:

Таба алмай тыныштықты туған елде,

Кете алмай біржолата бөтен жерге,

Тартқанда жалғыздықтан жаны қорлық,

Төсеген талай ерлер оққа кеуде.

Жақсы боп елден өлім талай ерге,

Аз ба екен оққа ұшқандар дуэльдерде?

Өлімді жан қорлықтан жақсы көрген

Не дейміз Лермонтов пен Пушкиндерге?

Өмірде бастырмастан көңілін өрге,

Кім еді, ел талантын тыққан жерге?

Қыз емес, қара күш пен қаңқу сөздер

Ертерек ер жүрегін көмген көрге.

Өмірде солардайын қорлық тартқан,

Сұм заман өткір жанды қор қоп баққан.

Жаралап ер жүрегін жау қанжары,

Ысқырып жылан-өмір жанын шаққан.

Лермонтов болмағанмен, біздің Ақан

Кісі ме еді ақындықтан құр алақан?

Ортасын олқы көрген бұл да дара,

Имеген иттерге бас сері, дарқан,- деп жазды. Бұдан

біз ақынның Ақанды өлтіруші қара күштің сырын, «иттерге бас иемей» кеткен қайсар талант бейнесін танимыз.

Ғабит Мүсірепов өзінің «Ақан сері-Ақтоқты» трагедиясында Ақан өмірін оның ескішіл күштерге қарсы күресе арқылы суреттейді. Мұнда да өр мінезді, ән мен жырдың дүкені Ақанның халық жағындағы тең емес күресте мерт болғаны көрсетіледі.

Қорыта айтқанда, Ақан – өз кезіндегі әнші-ақындар

тобының аса көрнекті өкілі. Өзіне тұстас әлеуметтік өмірдің көп мәселелерін шығармашылығына арқау етіп, өлеңімен де, әнімен де таратқан ол өзінің ерлік

өмірімен де туған халқының сүйікті ұлдарының бірі боп қалды.

ЭКОНОМИКА БІЛГІШТЕРІ (ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ САЙЫС)

Тілеуова Айгүл

Қызылорда қаласы, № 140 қазақ орта мектебі, экономика пәнінің мұғалімі

Сабақтың мақсаты:
а) Оқушылардың экономика жайлы таным-түсінігін кеңейту, шығармашылық жұмыс жасауға баулу;

ә) Оқушылардың ой-өрісін, қиялын, тіл байлығын молайту;

б) Жеке тұлғаны қалыптастыру, экономика пәніне қызығушылығын арттыру.

Сабақтың түрі: сайыс.

Сабақтың типі: сыныптан тыс сабақ.

Көрнекілігі: слайд, сайыстың тақырыбы, ойын жабдықтары, плакаттар, маркерлер, желім, т.б.

Сабақтың барысы:

I.Ұйымдастыру кезеңі.

II.Кіріспе.

III.Сайыс.

IV.Қорытынды.

Құрметті қонақтар, оқушылар, біздің сайысқа қош келдіңіздер! Бүгін сіздер 7-ші сыныптар арасында құралған топтардың білімдерінің тереңдігі, ойларының кеңдігі, ізденімпаздығы, тіпті тілінің шешендігі жағынан ең үздік деген топты «Экономика білгіштері» деп таңдап алатын боласыздар!

Бүгінгі сайысымыз «JA» қоғамдық қорының ақша бірлігімен джайвпен бағаланатын болады.Дұрыс жауаптар үшін ең бірінші топ 4 джв алады, екінші топ-2 джв, үшінші топ-2 джв, ал төртінші топ-1 джв.

Қазынамыз, яғни джайвтар, мына сандықта.Төрелік жасап, джайвтарды сендерге бөліп беретін, сайысқа келген қонақтарымыз.

Төрелік ететін әділ қазылар алқасымен таныс болайық:

Әділ қазылар алқасының төрайымы:

Мүшелері:

Ал енді, сайысымыздың бағдарламасына

тоқталайық:

1. «Фирмалық эмблема»

2. «Супер жарнама агенті»

3. «Эрудит»

4. «Жорға»

5. «Домино»

6. «Жеті жұрттың тілін біл»

7. «Біз үнемдіміз»

8. Қорытынды

1-кезең «Фирмалық эмблема».

Әр фирмалардың, компаниялардың өзінің қайталанбас эмблемасы бар. Осы эмблема арқылы оларды бүкіл Дүние жүзі біледі.Мысалы:Адидас, Салмандер, Найк және т.б.

Бұл кезеңде топтар өздерінің атымен, эмблемасымен, т.б. символикасымен таныстырып өтеді.

2-кезең «Супер жарнама агенті»

Конверттің ішінде тауардың аты жазырылған. Қатысушылар бір тауардың аты жазылған қағазды алады және сол тауарға жарнама жасауы керек. Сайыскерлеріміз жарнаманы қызықты түрде көрсетуі тиіс.

3-кезең «Эрудит». Бұл кезеңде оқушылар конверттегі карточкаларды мына тізбекпен жинауы керек: Мемлекет-Астана-Валюта. Тапсырма барлығына бірдей.

4-кезең «Жорға». Бұл кезеңде оқушыларымыздың экономика сабағынан алған білімдерін сараптаймыз. Әр топтың басшысы шығады. Әр үміткерге 10 сұрақтан қойылады, ең көп сұраққа жауап берген жеңімпаз атанады.

5-кезең «Домино». Келесі сайысымыздың шарты мынадай: барлық төрт конвертте бірдей тапсырма. Қырқылған әріптермен буындарды жинап, экономикалық сөздерді құрау керек. Қай топ бес минут ішінде ең көп сөз құраса, сол топ жеңімпаз атанады.

6-кезең «Жеті жұрттың тілін біл».

«Экономика білгіштері» басқа елдермен халықаралық саудаға шыққанда, бірнеше тілді меңгеруі керек. Мұнда сайыскерлер қойылған жұмбақтардың шешуін тауып, әрі сол заттың қазақша, орысша, ағылшынша атауын табуы керек. Кім бірінші болып қолын көтерсе, сол топ бірінші жауап береді. Жауабы дұрыс болмаса, басқа топқа мүмкіндік беріледі.

7-кезең «Біз үнемдіміз».

«Экономика білгіштері» тек білімдерімен ғана емес, сан түрлі қырларыменен де көрінуі тиіс. Бұл кезеңде ресурстарымызды үнемдеп, қалған жарамсыз материалдардан сән үлгісін дайындау қажет.

8-кезең Қорытынды.

Сөз әділ қазылар алқасына беріледі.

Таңбаларды джайвтарды санау.

Марапаттау рәсімі.

БІЛІМ БЕРУДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІАқбердиева Дана Қасымбекқызы
Қызылорда көпсалалы гуманитарлық-техникалық колледжінің оқытушысы

XXI ғасыр – әлемдегі қайта құрулар экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдарламалар қоғамның ашықтығы олардың жедел ақпараттануы қарқынды дамуы білім беруге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгергені көрсетеді, сонымен қатар, қазіргі кезеңде мемлекеттің тұрақты дамуы мен қауіпсіздігін қамтамасыз етуде, әлемдік нарықтағы, әлемдік қоғамдастықтың орнын анықтап, халықтың өмір сүру сапасы мен деңгейін анықтауда негізгі көрсеткіш болып табылады.

Білім берудегі жаңалықтарды жіктеу барысында инновацияның адам қызметінің ең маңызды түрлерінің бірі екендігін ескерген жөн. Бұл қызметті қатаң шектеуге және бөлшектеуге болмайды. Білім берудің барлық құрамдас бөліктері мен аспектілеріне жаңалық енгізу қиын, тіпті мүмкін емес болғанымен, оларды бір құрамдас бөлікке біріктіру одан сайын қиынға соғады. Сондықтан, білім беру мазмұнындағы жаңалықтар міндетті түрде ұйыммен және тиісінше, жұмыс істеу әдістемесімен өзара ықпалдасып отырады.

Қазіргі уақытқа дейін ғылыми әдебиеттерде инновациялық үдерісті мынадай кезеңдерге бөледі. Идеяның немесе инновация тұжырымдамасының пайда болу кезеңі, мұны шартты түрде, іргелі де қолданбалы ғылыми зерттеулердің нәтижесі болып табылатын жаңалықтың ашылу кезеңі деп те атайды. Ойлап табу кезеңі, яғни қандай да бір нысанға, материалдық немесе рухани өнім-үлгіге айналған жаңалықты құру немесе ашу кезеңі. Жаңалықты енгізу кезеңі, мұнда ойлап табылған жаңалық іс-жүзінде қолданысқа еніп, қайта өңделеді және жаңалықтан тұрақты нәтиже алынады. Бұдан кейін жаңалық өз бетінше өмір сүре бастайды да, инновациялық үдеріс жаңалыққа деген алғырлық қалыптасқан жағдайда келесі кезеңге аяқ басады. Жаңалықты пайдалану кезінде мынадай кезеңдер орын алады: Жаңалықты тарату кезеңі, мұнда жаңалық кеңінен қолданысқа енгізіліп, жаңа салаларға кіреді. Нақты бір салада жаңалықтың үстемдік ету кезеңі, мұнда жаңалық бұрынғы жаңашылдық қасиеттерін жоғалта бастайды да оны едәуір тиімді жаңалықпен ұтымды алмастыру үдерісі қарастырылады. Жаңалықтың қолданылу аясын қысқарту кезеңі, мұнда жаңалық жаңа өніммен алмастырылады.

Инновациялық білім беру үдерісінің мән-маңызы, біздің пікірімізше, оның инновацияны бастау, жаңа өнімдер мен мәмілелерді дайындау, оларды нарықта сату және одан әрі қолданысқа енгізу жөніндегі мақсатты іс-әрекеттер тізбегін қамтитындығынан көрінеді.

Инновациялық білім беру үдерістерін басқаруды кәсіби қалыптастырудың тиімділігін бағалау критерийлеріне инновациялық білім беру үдерісінің шынайылығы, жүзеге асырылғыштығы (ресурстық қамтамасыз етілу деңгейі), басқарылғыштығы,

инновациялық деңгейі, гуманитарлығы, өңделгендігі және таралу мүмкіндігі жатады.

Еліміздегі жоғары оқу орындарында білім мен ғылымдағы ең алуан түрлі және болашағы зор қазіргі заманғы білім беру технологиялары ендірілуде. Оқытудың кредиттік жүйесін, қашықтан оқыту формасын енгізуді, маман даярлаудың көпсалалы құрылымына көшуді, оқу үдерісінде қазіргі заманғы білім беру технологиялары мен сабақ берудің озық әдістерін қолдануды атап айтуға болады.

Философиялық және педагогикалық әдебиеттерде инновациялық процестерді зерттеу барысында кейбір ғалымдар жаңалықтың жүйелілік, әрекеттік тұжырымдамасын ұсына отырып, жаңалықты енгізуді әртүрлі деңгейде (жалпы ғылымилық, жалпы әдіснамалық) талдаудың қажеттілігіне ерекше көңіл аударады.

Ғылым мен техниканың жедел дамыған, ақпараттық мәліметтер ағыны күшейген заманда ақыл-ой мүмкіндігін қалыптастырып, адамның қабілетін, талантын дамыту оқу орнының басты міндеті болып отыр. Ал, бүгінгі білім кеңістігіндегі ауадай қажет жаңару мұғалімнің қажымас ізденімпаздығы мен шығармашылығының жемісімен келмек. Сондықтан да, әрбір білім алушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Өйткені мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру инновациялық технологияны ендіруді міндеттейді.

Инновациялық педагогикалық іс-әрекет белгілі оқытудың, тәрбие беру мен дамытудың стереотипіне қарама-қайшы, ол белгілі межеден шығып, жеке шығармашыл, өз бағытымен жұмыс істей алатын мұғалім қалыптастыруға бағытталады.

Педагогикалық жаңалықтарды жасау, игеру қолдауды біріктіретін инновациялық процестер білім беруді жаңарта алатыны сөзсіз. Сондықтан да, инновациялық процестерді игеру, жасау, қолдану мәселелерін талдау және жүзеге асыру білім беру жүйесінің әр түрлі баспалдақтарында кеңінен қолдануда.

Мұғалімдер мен практикалық қызметкерлердің педагогикалық жаңа білімге деген қажеттіліктің күшеюінен келесі тенденция туындайды. Педагогикалық жаңалықтарға объективті баға бере алатындай, инновацияларды игере алатындай педагогикалық қауымның құрамын және құрылысын жаңарту жүзеге асып жатыр.

Келесі үрдіс - жаңалықтарды практикаға енгізу кезеңімен байланысты. Жаңаны қолданудың жалпылама сипаты өседі. Бұны педагог - новаторлардың іс-тәжірибелерін таратудан көруге болады.

Тенденциялар мен қайшылықтар инновациялық

заңдылықтар туралы мәселені қарастыруды талап етеді. Зерттеушілердің айтуы бойынша, білім беру жүйесінде инновациялық процестерді сипаттайтын жалпы заңдылықтардың бірі – педагогикалық инновациялық ортаны қайырымсыз дестабилизациялау заңы. Бұл заңдылықтың мәні мынада: қандай болмасын білім беру жүйесіндегі инновациялық процесс жүзеге асу барысында инновациялық әлеуметтік ортаға, педагогикалық дедуктивтік өзгеріс әкеледі.

Келесі заңдылықты инновациялық процестің түпкілікті жемісті жүзеге асуы деп атауға болады. Басқаша айтқанда, қандай болмасын инновациялық процесс ерте ме, кеш пе әйтеуір ең соңында сапалы түрде болсын, болмасын жүзеге асуы қажет. Алғашында енгізуге, игеруге үмітсіз жаңалықтар ең соңында өздеріне жол ашып, жүзеге асып жатыр.

Сонымен, инновация мәселесі педагогикада педагогикалық еңбектің өнімділігін сапалы өзгертетін оқыту мен тәрбиелеудің жаңа үлгілері мен әдістерін құру процесіне ықпал жасайды. Көпшілік ғалымдардың айтуы бойынша мұндай нәтижеге жетуі үшін педагогтың инновациялық іс-әрекеті келесі талаптарға сай болуға тиісті:

-өзінің жеке қасиеттерін есепке ала отырып, басқалардың инновациялық тәжірибесін өзгерту, жетілдіру, қабылдау қабілетіне;

-жаңа ғылыми идеялар мен басқалардың тәжірибесімен хабардар бола отырып, өз жұмысын ұғыну қажеттілігіне;

-жаңа ғылыми зерттеулер, олардың әдістемелік жүзеге асуын үздіксіз тәжірибеге енгізуі;

-педагогикалық инновацияның жаңа әдістерімен тәсілдерін өз бетінше жасау;

-педагогикалық кертартпалықпен, артта қалушылықты болдырмау.

Инновациялық технологияны пайдалану педагогикалық іс-әрекетте әлеуметтік-экономикалық жағдай тудырған басқа білім беру сфераларынан белгілі бір стандарттың межесінен ауытқу мен балама жүйе енгізу шараларын атқарады. Инновациялық іс-әрекет жаңалықтарды ойлап шығару, зерттеу, қолданысқа дайындау, іс жүзінде пайдалану сияқты процестермен сипатталады.

Бүгінгі күнгі оқу орындарының басты міндеті – бәсекеге қабілетті білікті мамандарды дайындау екендігі даусыз. Заман талабы өзгерген сайын оқу орындарына қоғам тарапынан қойылатын талап та өзгереді. Сол талаптардың маңыздыларының бірі педагогика үдерісінде инновациялық іс-әрекет жүргізу қажеттілігі. Инновациялық процесс түсінігі, ол барлық динамикалық процестерді қамтып, жаңалық аймағында процессуалдық аспектілердің, барлық жаңалықтардың өзгеруіне байланысты.

Қоғамның жедел жаңаруы үшін білім саласының, әсіресе қоғам үшін болашақ мамандарды даярлайтын жоғары кәсіби білім беру жүйесі жедел жаңаруы керек. Бұл мәселеге келгенде, Қазақстанның үлгерді. Білім жүйесі сәтті реформаны жүзеге асырып үлгерді. Бүгінгі білім саласына енгізілген үш сатылы білім беру, кредиттік жүйе, білім саласына мемлекет қана емес, жалпы қоғамның араласуы – инновациялық реформалардың бастапқы жемісі. Бүгінгі таңда әлемдік бәсекеге қабілетті кәсіби даярлығы жоғары, өз білімін ұдайы жетілдіріп отыратын, шығармашыл, ізденімпаз, инновациялық даярлығы қалыптасқан

ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізе алатын маман даярлау басымдықтар биігіне көтерілді. Жаһандану жағдайында білім берудің мақсаты мен мәнінің өзгеруі «білім беру технологиясы», «педагогикалық технологиялар», «инновациялық технологиялар» деп аталатын жаңа ұғымдардың пайда болуына ықпал етті.

Кез-келген елдің экономикалық қуат, халқының өмір сүру деңгейінің жоғарылығы, дүниежүзілік қауымдастықтағы орны мен салмағы сол елдің технологиялық даму деңгейімен анықталады. Жалпы қоғам дамуы мен жаңа технологияны енгізу сапалығы осы елдегі білім беру ісінің жолға қойылғандығы мен осы саланы ақпараттандыру деңгейіне келіп тіреледі. Экономикалық күшті дамыған елдердің тәжірибесі экономика, ғылым мен мәдениеттің қарқынды дамуының негізгі кілті екендігін көрсетіп отыр. Ендеше қазіргі заманның ақпараттық технологиясын меңгеру міндетіміз. Оқыту технологиясы –

бұл оқытудың тиімділігін арттыру мақсаты мен білім беру үрдісін зерттеу негізінде оқу үрдісін жүзеге асыру және бағалау, бағдарламалаудың жүйелі тәсілі.

Жаңашылдық – білім беру саласының алдында тұрған жаңа міндеттерді сәтті орындаудың негізгі шарттарының бірі болып саналады. Ол оқу-тәрбие жұмыстарының тиімділігі мен өнімділігін арттыруға септігін тигізеді. Білім беру саласына жаңалықтар енгізбестен бұрын, қоғамдық еңбектің басқа салаларына сәтті түрде жаңалықтар енгізу қиынға соғады.

Өзгерістер өмірдің диалектикасы ретінде тек қана біздің заманға, біздің қоғамға және біздің өмірге тән құбылыс емес. Олар мәңгі адами қозғалыстың, яғни адамның жақсы өмір сүруіне, жаңа заман талабына сай шарттарға қол жеткізуіне деген күресі мен талпынысының көрінісіне айнала отырып, жалпы өмірдің диалектикасын бейнелейді. Жуырда ғана мұндай өзгерістер өте баяу жүзеге асатын, алайда соңғы жылдардағы ғылым мен техниканың өзара тығыз байланысты дамуының нәтижесінде олар да қарқындылығын күшейте бастады.

Бүгінгі күні әртүрлі елдер үшін білім беру мен тәлім-тәрбиені дамыту бағытында ортақ қиыншылықтардың туындағанына қарамастан, олар бір-бірінен білім беру мәселелерін шешу жолдары, әдістері және мақсаттары тұрғысынан елеулі дәрежеде ерекшеленіп отырғандығы байқалады. Мұндай айырмашылықтар адамның ролі мен оны жетілдірудің маңызын (мінез-құлқының маңызын, жеке тұлғаны дамытудағы тәрбиенің ролін), осыдан барып қоғамның жеке-леген мәселелерін шешудегі, оның қажеттіліктерін қанағаттандырудағы және жалпы қоғамды дамытудағы білім беру жүйесінің міндеттерін әртүрлі түсінуден келіп шығады. Осыған байланысты, әртүрлі қоғамдық-саяси жүйелерімен ерекшеленетін елдерде білім беру саласына жаңалықтар әртүрлі мақсаттармен, әртүрлі тәсілдермен және әртүрлі атаулармен енгізіледі де, олардан әртүрлі нәтижелер күтіледі. Әртүрлі елдердегі бірдей жаңалықтар әртүрлі қызметтерге ие болып, оларды қолдану нәтижелері де түрліше бағаланады.

Қоғамның барлық салаларында инновациялық технологиялардың тереңінен енгізудің қолданыс аймағы уақыт өткен сайын артып келеді. Осындай шарттардың барлығы оқу орындарында оқыту мазмұнына сапа және деңгей бойынша қойылатын талаптарға ықпалын тигізуде.

**Ә.БӨКЕЙХАНОВТЫҢ «ҚАЗАҚ» ГАЗЕТІНЕ ЖАРИЯЛАНҒАН
ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ДЕРЕКТАНУ САЛАСЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ**

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің тарих пәнінің оқытушысы

XX ғасырдың басындағы Қазақстанның тарихын зерттеуде деректануда өзіндік ізін қалдырған Ә.Бөкейхановтың еңбектерінде сақталған деректердің шынайылығы жоғары дәрежеде екені даусыз. Қазақ даласындағы «Қазақ» газетінің де тарихи дерек көзі ретінде алар орны ерекше екендігіне, оның ғылымға берер мағлұматтарының құндылығының жоғары екендігіне бүгінгі күні бәріміздің де көзіміз жеткен.

XX ғасырдың басындағы демократияшыл қазақ зиялыларының бүкіл азаттық қозғалысы сияқты, бұл газеттің де жетекші бағытын белгілеуде қазақ халқының бостандығы жолындағы аса көрнекті күрескер, саясатшы, экономист, тарихшы, этнограф, әдебиеттанушы, статистик-социолог, көсемсөзші, энциклопедиялық тұрғыдағы ғұлама Ә.Бөкейханов еді.

«Ақиқат» журналы мен «Қазақ» газеті өзі өмір сүрген бес жыл ішінде талай күрделі құбылыстардың, қоғамдық сілкіністердің куәсі болды. Бір ғана қолдың саусағымен санауға болатын жылдар ішінде бір емес бірнеше ұрпақтың ғұмырына жетерліктей оқиғаларды басынан өткерді. Тарих үшін қас-қағым деп те айтуға келмейтін уақыт аралығында бірнеше ғасырға татырлық өзгерістерді басынан кешірді.

Атап айтсақ, «Қазақ» екі жойқын соғыстың (І дүниежүзілік және азамат соғыстары), 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілістің, екі қоғамдық-саяси төңкерістің (ақпан және қазан), төрт саяси биліктің (Патша өкіметі, Уақытша өкімет, Алаш Орда өкіметі, Кеңес үкіметі) куәсі болды»-деп жазды Қ.Атабевтың еңбегінде «Қазақ» тек аласұрған заманның, аласапыран оқиғалардың сырттан қараған қауыпқа қағылаушысы ғана болып қойған жоқ. Ол сол бұырқанған оқиғалардың бел ортасында жүрді. Қайнаған құбылыстар барысын суретке түсіргендей өз беттерінде бейнеледі. Олар туралы мәліметтерді тасқа басып өз беттерінде қаттады. Сөйтіп «Қазақ» қазақ өмірінің аса бір күрделі кезеңінің шежіресіне, баға жетпес дерек көзіне айналғандығын еңбектерінде көрсетеді.

«Қазақ» газетін дүниеге келтірген және оның тұрақты автоларының қатарында Алаш қозғалысының халық таныған жетекшілері Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов, Міржақып Дулатов сияқты қайраткерлер болды. Осы азаматтар мен олардың сенімді серіктері «Қазақ» газетін жалпыұлттық басылым дәрежесіне көтерді», - деп түсіндірді.

Біртұтас болып біріккен ғажайып үштік -
Ө.Бөкейханов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов қалың қазақ
елінің мүддесін білдіріп, оның шамшырағы болған
ғасырдың ұлттық газетін құра білді.

«Қазақ» сияқты, қазақ баспасөзі тарихында әлі бірде бір басылым көтеріліп көрмеген биікке көтерілген, сөздің шын мағынасында, жалпыұлттық сипатқа ие болған газет шығару үшін үлкен дайындық, көптеген адамдардың бірігіп еңбек етуі қажет болды. Ол туралы тарихшы, ғалым М.Қойгелдиев: «Ә.Бөкейханов және А.Байтұрсынов бастаған белсенді топтың

жалпұылттық газет шығару ісін 1905 жылдан бастап қолға ала бастады»-деп, олардың нақты атқарған істеріне тоқтай келе: «Егер қорыта айтсақ, «Қазақ» газеті, белгілі бір дәрежеде, сол кезеңдегі ұлт-азаттық қозғалысының ең белсенді қайраткері А.Байтұрсынов және М.Дулатовтың үлкен еңбегінің ортақ жемісі еді»- деген пікір айтқан.

«Қазақ» газеті ХХ ғасырдың басындағы азаттық қозғалысының стратегиясын анықтап берді. Ө.Бөкейханов былай деп атап өтті: «Жуық арада далада, бәлкім, қазақ арасында белең алып келе жатқан екі саяси бағытқа сәйкес екі саяси партия деп аталуы мүмкін және де қазақтарды басқа мұсылман халықтарымен біріктіру оның мұраты болып табылады. Басқа бір батыстық бағыт қырғыз даласының болашағы-осы сөздің кең мағынасында-батыс мәдениетін саналы түрде іс жүзіне асыруда деп біледі».

«Қазақ» газеті екінші бағыттың ой-пиғылын көрсетті. Ол тұжырымдамалық проблемаларды көрсеткен кезде соны негізге ала отырып жазды. Ең алдымен Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов қазақ халқының өркениет, түрік дүниесі тарихында алатын орнын анықтап берді. Біртұтас болып біріккен ғажайып үштік-А. Байтұрсынов, М. Дулатов, Ә. Бөкейханов қалың қазақ елінің мүддесін білдіріп, оның шамшырағы болған ғасырдың ұлттық газетін құра білді. Олар «Қазақ» газетінің төңірегіне қазақ демократиялық зиялыларының бүкіл бетке ұстарларын, соның ішінде Шәкерім Құдайбердиев, Мағжан Жұмабаев, Ғұмар Қарашев, Сұлтанмахмұт Торйғыров, Жүсіпбек Аймауытов, Бейімбет Майлин, Жақып Ақбаев, Халел Досмұхамедов, Сәбит Дөнентаев, Мұстафа Шоқай, Мұхамеджан Тынышбаев және басқа да көптеген адамдар сияқты көрнекті қайраткерлерді топтастыра алды. Дегенмен де, негізгі идеялық-теориялық салмақты А.Байтұрсынов, М.Дулатов, Ә.Бөкейханов көтерді. Зерттеуші Қ.Атабаевтың деректері көрсетіп отырғандай, «Қазақ» газетінің беттерінде жарияланған, бүгінгі күні қолда бар және «Қазақ» ба-сылымы жинағында келтірілген материалдардың жар-тысынан астамын солар жазған. Тек А.Бөкейхановтың өзі «Қазақ» үшін 200-дей мақала жазыпты. Бағдарламалық мақала (1908-1917 жж.)

Бағдарламалық мақалада (авторы А.Байтұрсынов) газет «Ұлттың көзі, құлағы және тілі» деп аталған. Редактордың пікірінше, газет адамдардың мүдделеріне қызмет етуге, білімді таратушы, халықтың қорғаушысы, оның рухани тәлімгері болуға тиіс. Сонымен, А.Байтұрсынов нағыз жалпыхалықтық басылым құруды ойлады және оны жүзеге асырды. Газетті оның негізін қалаушы.

Газеттің бірінші нөмірінде басылған бағдарламалық

мақаласында А.Байтұрсынов отаршылдық режим жағдайларындағы ұлттың тағдыры туралы мәселені ашық қойды. Ол былай деп жазды: «Өзіміздің өзіндік ерекшелігімізді сақтап қалыуымыз үшін біздің бар күш пен құралды жұмсап, оқу-ағартуға және ортақ мәдениетке ұмтылуымыз қажет; бұл үшін біз әдебиетті ана тілінде дамытумен айналысуды бірінші борыш деуге міндеттеміз. Өз тілінде сөйлейтін және өз әдебиеті бар халықтың ғана дербес өмірге үміттенуге құқылы екенін ешқашан ұмытпау керек».

«Қазақ» газеті ХХ ғасырдың басындағы азаттық қозғалысының стратегиясын анықтап берді. Ө.Бөкейханов былай деп атап өтті: «Жуық арада далада, бөлкім, қазақ арасында белең алып келе жатқан екі саяси бағытқа сәйкес екі саяси партия деп аталуы мүмкін және де қазақтарды басқа мұсылман халықтарымен біріктіру оның мұраты болып табылады. Басқа бір батыстық бағыт қырғыз даласының болашағы-осы сөздің кең мағынасында-батыс мәдениетін саналы түрде іс жүзіне асыруда деп біледі».

«Қазақ» газеті екінші бағыттың ой-пиғылын көрсетті. Ол тұжырымдамалық проблемаларды көрсеткен кезде соны негізге ала отырып жазды. Ең алдымен Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов қазақ халқының өркеніте, түрік дүниесі тарихында алатын орнын анықтап берді. Халықты топтастыру, Революцияның мәдениетін және демократиялық Республика құрамындағы қазақ ұлттық мемлекеттігін қайта құру проблемалары газет қызметінің өзегіне айналды. «Шаруашылықтағы өзгерістер» деген сериялы мақалаларында А. Байтұрсынов қазақ халқының эволюциясын және мәдениет тарихын көрсетті.

«Қазақ» газетінің беттерінде аграрлық проблеманың бiлгерлерi Ә.Бөкейханов бастаған көрнекті отаршылдықтың мәнін, қазақ шаруаларының құнарлы жерлерін алып қою арқылы қоныс аудару қоры құрылуының, шаруалардың жерсіз қалуы үрдісінің мәнін ашып көрсетті. «Қазақ» газеті Ә.Бөкейхановтың жер мәселесі жөніндегі тұжырымдамасын қорғады, мал онда егіншілікпен ұштастырылған көшпелі мал шаруашылығын, қауымдық жер пайдалану негізінде жер алқаптарының тұтастығын, олардың құнарлығын сақтау көзделген еді. Жер үлесінің, агро-жағдайында отырықшылыққа көшу, егіншілік, агро-номия тәжірибесі, диқанның күнделікті титықтататын еңбегінің қанына сіңген етенелігі болмаған жағдайда орыс деревнясы үлгісіндегі ауылдар құру қазақ шаруаларына мал шаруашылығы кәсібінен біржола айырылу, Башқұрстан мен Костанай уезінде болғанындай,

мұқтаждықтан жерді қоныс аударушыларға сату қатерін төндірер еді.

«Қазақ» газеті мұсылман діні мәселесі бойынша ғылыми негізделген тактика ұстанды. Ол қазақ халқының артта қалған бөлігінің діншіл екеніне, Алланы және оның «жердегі өкілдері» молдаларды шын жүректен қадірлейтініне көңіл бөлді. Газет редакциясы «мұсылмандар одағының қадеттік бағдар ұстанатынын ескерді. Ө.Бөкейханов пен басқа да авторлар 1905-1907 жылдардағы революциядан кейін бүкіл Ресейде орын алған қуатты мұсылман қозғалысымен есептесіп отырды. Қозғалыстың қайтапқа жататынына қарамастан, елдегі 20 миллион халық түрінде тірегі болды. Мұсылмандардың бірінші съезінің қарарында мұсылмандардың прогресшіл бөлігі «озық қоғамның мұраттарына» қосылатыны және «орыс халқымен бірдей тең (саяси, азаматтық, діни) құқықтарды» пайдаланғысы келетіні атап өтілді.

Бірқатар мұсылмандар съездерінің жұмысына қатысқан Ө.Бөкейханов бір-біріне жалғасты бірнеше мақалалар жазып, онда «Қазақ» оқырмандарына адамгершілік проблемаларын және оларды Ресей жағдайында шешу жолдарын ұғынықты етіп түсіндірді. «Қазақ» газеті діни қызбалықты қоздырған жоқ, керісінше, империя құрамындағы түрлі ұлттардың дінге сенушілерін топтасуға шақырды. Газет көзі ашық халықтардың француз революциясы мен өзге де буржуазиялық революциялар рухындағы теңдік, жеке адамға ешкімнің тиіспеушілігі, дін ұстану еркіндігі жөніндегі мұраттарын ескерді. «Қазақ» газеті бұхаралық, хиуалық, қазандық молдаларды, олардың озбырлығын, патриархаттық-рулық соқыр сенімдердің тірегіне айналған әдет пен шариғат догмаларын әшкереледі, татарландырудың, арабтандырудың қазақ тілі дамуына, оның рухани келбетіне теріс ықпалын ашып көрсетті. «Қазақ» газеті дінді мектеп пен мемлекеттен бөлуді жақтап, діни экстремизмге қарсы шықты, сонымен бірге жыныс, дін ұстану, ұлт айырмашылығына қарамастан, барлық ресейліктердің заң алдында тең екенін жариялап, жеке адамның бас бостандығы мен оның еркіндігіне қол сұқпауды қорғады.

Сонымен, қорыта айтқанда, халқымыздың біртуар ұлы, Алаш зиялыларының арасындағы биік тұлғалардың, Алаш қозғалысы көсемдерінің бірі – Әлихан Бөкейхановтың ұлт мүддесі үшін еткен еңбектерінің үлкен бір бөлігін қазақ баспасөзі, атап айтқанда, «Қазақ» газетінде жарияланған мақалалары кұрайды.

КУРСТЫҚ ЖОБАЛАРДЫ ЖӘНЕ КУРСТЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ЖҮРГІЗУ

Баймұратов Сакен Сагитович
Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің оқытушысы

Оқу бағдарламаларының талаптары бойынша техникалық мамандықтардың барлығында курстық жобалар және курстық жұмыстар орындалуы қарастырылған. Курстық жобаларды және курстық жұмыстарды орындау белгілі бір ережелерге сәйкес жүргізіледі.

Курстық жобалардың негізгі мақсаттары арнайы пәндердің белгілі бір курс көлемінің теориялық оқуларын меңгергеннен кейін, күрделі есептеулер жүргізу арқылы жұмыстар орындау болып табылады. Курстық жұмыстар орындалған кезде үкіметтің тиісті өндірістер бойынша қаралған шешімдерін жетекшілікке алу қажет.

Курстық жобаларды есептеулердің негізі белгілі тақырыпқа берілген жоба тапсырмасы болып табылады.

Курстық жоба түсініктеме жазбаларынан және графикалық жұмыстарды орындаудан тұрады. Курстық жұмыста графикалық жұмыстарды орындау қарастырылмауы мүмкін.

Түсініктеме жазба берілген тапсырма бойынша жобаның тақырыбын толық қамтып, барлық қажетті есептеулерді, кестелерді, диаграммаларды және тағы да басқа керекті материалдарды қамтуы қажет.

Курстық жоба немесе курстық жұмыс келесі структуралық элементтерден тұрады:

- титулдік парақ
- тапсырма
- кіріспе
- негізгі бөлім
- еңбек қорғау, қауіпсіздік және экологиялық мәселелер
- қолданылған әдебиеттер тізімі
- қорытынды

Курстық жобаның мазмұны

Курстық жоба теориялық және тәжірибелік курс оқулары аяқталғасын орындалады. Жобаларды жасағанда өндірістік технологияларды жетілдіру, комплексті автоматтандыру және механикаландыру, еңбек қорғау және өндірістік экология мәселелеріне өте зор көңіл бөлінуі керек.

Түсініктеме жазба берілген тапсырма бойынша жобаның тақырыбын толық қамтып, барлық қажетті есептеулерді, кестелерді, диаграммаларды және тағы да басқа керекті материалдарды қамтуы қажет.

Титулдік парақ

Титулдік парақ түсініктеме жазбаларының бірінші беті болып саналынады.

Титулдік парақ А4 форматты қағазға жазылып, курстық жобаның жалпы беттерінің есебіне кіреді, бірақ оған нөмір қойылмайды.

Тапсырма

Тапсырма әрбір студентке тақырыпқа байланысты циклдық әдістемелік комиссияда қаралып және бекітілгеннен кейін арнайы пән мұғалімі әрбір студентке жеке өзі береді.

Мазмұны

Жобаның мазмұны бөлімдердің, кіші бөлімдердің, пункттердің тақырыптарының нөмірлерінің орналасуын көрсетеді. Тақырыптардың орналасуы тек қана олардың басталатын беттерінің нөмірлерімен көрсетіледі.

Кіріспе

Кіріспеде курстық жобада қаралып жатқан мәселелердің қазіргі таңдағы мән-жайы, қажеттілігі, жобаның мақсаты, теміржол көлігінің перспективалық дамуы туралы мәселелер қаралуы қажет.

Негізгі бөлім

Негізгі бөлім келесі мәселелерді қамтуы керек:

- жобаның сипатын және мазмұнын;
- есептеулердің принциптерін және әдістерін;
- белгілі аяқталған қорытындыларды;
- құрастырылған элементтердің структурасын конструкциясын;

- технологиялық процесстердің технологиясын.

Қорыта келгенде курстық жобаны орындаушы жоғарыда айтылған мәселелерді шешуде өзінің білімін көрсете білуі керек.

Қолданылған оқулықтар тізімі

Тізім жобаны жасау барысында қолданылған оқулықтар, анықтамалар туралы мәліметтерді қамтуы тиіс. Қолданылған оқулықтар белгілі ретпен толтырылады. Реттік номерлері, автордың аты-жөні, оқулықтың аталуы, шыққан жылы.

Мысалы:

1) З.С. Бекжанов, Теміржолтану негіздері. «Тамыр», Алматы 1995 жыл

2) А.М. Әбдіров, Ф.Қ. Сейфуллин «Қауіпсіздік техникасы», Астана 2007 жыл

Түсініктеме жобаларын орындаудың жалпы талаптары

Жобаның түсініктеме жазбалары қара немесе көк сиямен әріптердің биіктігі 2,5 мм ден кем емес және қатарлардың арасы 8 - 10 мм (№3, №4 «Зебра») болып қолмен ұқыпты, анық жазылуы тиіс. Жазу А4 (210x297) форматының бір бетіне көптік жалғаудың өткен шағында жазылуы тиіс.

Курстық жобаны қолмен жазғанда жалпы көлемі 20-25 беттен аспауы керек. Бір беттегі жазу оның 2/3 бөлігінен кем болмауы қажет.

Жобаның титулді беті, тапсырма алдын-ала дайындалған бланктерде толтырылады.

Титулді бет, тапсырма, жобаның жалпы көлеміне кіргенімен нөмірленбейді.

Жобаның бөлімдері жаңа беттен басталып абзац арқылы жазылуы тиіс. Олардың реттік нөмірлері араб сандарымен белгіленеді. Бөлімнің аты №5; №7 шрифты тік бас әріптермен жазылады.

Бөлімнің ішіндегі кіші бөлім екі санмен, кіші әріптермен жазылады. Бөлімнің, кіші бөлімнің аттары буынға бөлініп, жазылмайды. Мысалы: 1.1; 1.2;.....2.1;.....2.3

Түсініктеме жазбалары беттері араб сандарымен біріңғай түгел нөмірленіп шығады. Нөмір беттің оң жақ бұрышына жазылады.

Сызбалар, кестелер, формулалар

Сызбалар, кестелер ақ парақта немесе миллиметрленген қағазда тушьпен, қара пастамен орындалуы керек. Сызбалар бір ретпен нөмірленеді. Кестенің аты толық мазмұнда жазылып, нөмірленуі керек. Мысалы «Кесте 2.4. Жалақы қоры бойынша үнемдеу».

Түсініктемеде кездесетін формулалар бөлек бір қатарда жазылып, нөмірі жақшаға алынады.

Мысалы: $A = A1 + A2 + A3$ (1)

Графикалық бөлімді дайындау

Графикалық жұмыстар А1 594x841 мм форматты парақтарда орындалады. Сызбаның алып жатқан ауданы парақтың 70% кем болмауы керек. Сызбалардың масштабы мемлекеттік стандартқа сәйкес болуы керек.

ОРТА АРНАУЛЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Кемелбеков Мұрат Есенбайұлы

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің құқықтану пәнінің оқытушысы

Бүгінгі таңда қоғамымыздың даму бағытында жан-жақты дамыған, сауатты, саналы азамат тәрбиелеу мәселесі жүктеліп отыр.

Орта арнаулы оқу орындарында оқушылардың жеке тұлғасын қалыптастыру, оның рухани әлемін ердайым байыту, оқуға деген ынта-жігерін арттыру, қоғамдық өмірдегі барлық салалардағы өзгерістер адамның интеллектуалдық күш-жігерін, саналы әрекеті мен ізденімпаздығын, танымдық ой-өрісінің белсенділігі мен іс-әрекетін шығармашылық сипатта жүзеге асыруды талап етеді.

Оқытушының әрбір өтілетін сабағы қазіргі кездегі заман талабына сәйкес оқыту талаптарына сай болып келуі қажет. Демек, жастарды еңбектің қай саласында да, білім алуда да тек мәлімет жиынтығын меңгерумен шектелмей, оқушылардың өзіндік іс-әрекетін тиімді ұйымдастыра отырып, сол тұрғыда өз болмысын таныта алатын тұлға етіп даярлау қажет болып отыр.

Оқушының өзіндік жұмысы – болашақ мамандарды даярлауда және білім сапасын арттырады. Осыған орай орта арнаулы оқу орындарында әр білім алушыдан ой еңбегінің ұтымды әдістерін білу, яғни аз уақыт кетіріп қажетті ақпаратты іздеп және меңгеру, фактілер, теорияны, тұжырымдамаларды жүйелеп және жіктей білу, өз көзқарасын нақты айтып және дәлелдей білу.

Өзіндік жұмысты ұйымдастырудың мақсаты – оқушылардың пәнді жүйелі түрде меңгерту, игерілген білім, білік, дағды, түсінік пен құзыреттіліктерді бекіту, дәріс және семинар сабақтарына жан-

Кішірейту үшін 1:2; 1:2,5; 1:4; 1:5; 1:10; 1:20; 1:25; 1:40; 1:50; 1:75; 1:100; 1:200; 1:400; 1:500; 1:800; 1:1000; 1:2000.

Үлкейту үшін: 2:1; 2,5: 4:1; 5:1; 10:1; 20:1; 40:1; 50:1.

Графикалық жұмыстардың жазуларының әріптері стандартты шрифттермен жазылады. Әріптердің биіктігі 2,5; 3,5; 7; 14;20 мм. Графикалық жұмыстар 155x185 мм өлшемді бұрыштық штамппен айрықшаланады.

Түсініктеме жазбаларының парақтарының штамптарын толтыру үлгілері:

1203000. ЖД.12.ТЖ. – Теміржол көлігінде тасымалдауды ұйымдастыру және қозғалысты басқару

1202000. ОПД-9-11.ТЖ. – Тасымалдауды

ұйымдастыру және көліктегі қозғалысты басқару

1401000. СТ-11Г.ТЖ. – Үйлер мен ғимараттарды салу және пайдалану

жақты дайындалуын қамтамасыз етіп, оларды өздігімен үйрену дағдыларын қалыптастыру; алған теориялық білімдерін талдап, қорытынды мен тұжырымдар жасап, оларды практикада қолдануға үйрету. Кез келген тақырыптың ішкі мазмұнын толық ашу осы мәселеге қатысты ғылыми еңбектер мен оқулықтардағы тұжырымдар мен пікірлермен танысып, жүйелеуді, көзқарастардағы қайшылықтар мен айырмашылықтарды талдап, топтастыра білуді қажет етеді. Оқушылардың өзіндік жұмысы мақсатты түрде объектіні белгілі бір көзқарас тұрғысынан зерттеуді қамтамасыз ететін зерттеу тәсілдері мен іс-әрекеттердің жүйесі болып табылады.

Оқушының өзіндік жұмысы – бұл оқушының дидактикалық тапсырмаларды өзінше орындауға, танымдық әрекеттерге қызығушылығының қалыптасуына және нақты бір ғылым саласында білім жинақтауына бағытталған оқу әрекетінің ерекше түрі.

Өзіндік жұмыс оқушылардың шығармашылық қабілеті мен біліктілігін дамытуда олардың барысын да тиімді, әрі өнімді еңбек етуіне мол мүмкіндіктер жасады. Өзіндік жұмысты оңтайлы ұйымдастыру елеулі сәйкес. Өзіндік жұмысты оңтайлы ұйымдастыру елеулі практикалық міндет және маңызды ғылыми проблема болып табылады.

Өзіндік жұмысқа берілетін анықтамалардың әртүрлілігіне қарамастан, оларды бірнеше шағын топқа бөлуімізге болады:

- өзіндік жұмыс біліктілік пен іскерлік жиынтығы;
- өзіндік жұмысты оқушының іс-әрекет құралы;
- өзіндік жұмысты оқушының іс-әрекеті мен өз бетімен білім алуға дайындығы;

- өзіндік жұмысты оқушы өз бетімен орындайды;
- өзіндік жұмысты оқушы өзінің біліміне, іскерлігі мен сеніміне, өмірлік тәжірибесі, дүниетанымына сүйене отырып атқарады.

Педагогика-психология ғылымында, өздігінен білім алу, оқушының ақыл-ойының дамуының жоғарғы көрсеткіші деп қарастырылады.

Өзіндік жұмыстары әр түрлі әдістер арқылы іске асырылады, мысалы: жаттығу, кітаппен жұмыс істеу, бақылау, есеп шығару, эксперимент жүргізу т.б.

Оқытушы сабаққа дайындалғанда өзінің әрекеттерін ойластыруымен шектелмей, деңгейіне қарай оқушының әркетіне мән беруі тиіс.

Оқытудың мақсат міндеттеріне және пәннің мазмұнына, оқыту әдістерінің ерекшеліктеріне, студенттің даму дәрежесіне қарай өзіндік жұмыстарды бірнеше топқа бөлуге болады. Оның негізгі жиі кездесетін бір тобы – сабақ мақсатына қарай қолданылатын жұмыстың түрлері. Олар мыналар:

- жаңа білімді меңгеру;
- жаңа білімді бекіту;
- білім мен дағдыларды қайталау, бақылау және тексеру.

Оқушылардың жұмыстарының барлық топтарын оқытушы оқыту барысында жүйелі түрде әрқайсысын өзіне тиісті жерінде қолдануға міндетті және оның бір ерекшелігі – оқыту үрдісінің барлық кезеңдерінде қолдануға болады. Сондай-ақ оқушылармен жүргізілетін өзіндік жұмыстары олардың таным, іс-әрекеттерінің ерекшеліктеріне қарай әр түрлі бағытта ұйымдастыруға болады.

Уақытты тиімді пайдаланып, оқушының өз бетімен тапсырманы орындауына ұдайы жағдай жасалуы қажет. Ол үшін мынадай міндеттер орындалу керек:

- оқушыларға өзіндік жұмыстар туралы түсінік беру;
- оқушылардың өз бетімен тапсырма орындау әдістерін таныстыру.

Өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың негізгі шарттары мыналар:

1. Оқытушының нақты тапсырмалар беруі;
2. Жұмысты орындаудың және аяқтаудың дербестігінің өзара байланысы;
3. Жұмысты орындаудың және аяқтаудың уақытын белгілеу;
4. Олардың жұмысты өз еркімен және қалауымен істеуі.

Оқушының өзіндік жұмысы – кез-келген пәнді оқуға өзіндік жұмыстың орындалу әдістерінің қалыптасуына бағытталғанымен, бұл жұмыс – оқушының ғылыми, оқу кәсіби қызметін қалыптастырып, мәселелерді өзіндік шешуіне оптималды шешімдерді қабылдауға, дағдарыстық жағдайлардан шығуға арналған.

Сонымен қатар, оқушының өзіндік жұмыстарының тәрбиелік мағынасы өте зор. Өйткені, бұл жұмыс – оқушының білім алудағы жеке жұмысын ғана емес, қазіргі заманғы кәсіби маманды тұлға ретінде қалыптасуына мүмкіндік береді.

Сонымен, өзіндік жұмыс оқушылардың шығармашылық әрекеті мен ынтасын дамытуда зор әсер білдіреді, қайсарлық, табандылық, батылдыққа тәрбиелеуде және қалыптастыруда көздеген мақсатқа жетуге және жеке тұлғаны сапалық қасиеттерін жетілдіруге зор мүмкіндік береді.

1-кесте

Өзіндік жұмыс түрлері және оны орындауға қажетті

уақыт есебі

Оқушылардың өзіндік жұмысты орындауының мазмұны

2.1 Дәріс конспектісі бойынша өткен дәріс материалдарын қарастыру

Дәрістік сабақта тақырып зерттелгеннен кейін, дәрістік материалдарды қайталау арқылы алған білімді нығайту. Бұл жұмыс әр дәрістен кейін семинарлық сабаққа сапалы дайындалу мақсатында алынған ақпараттарды жүйелеу және кең ауқымда оқу құралдары және әдебиеттер көмегімен дайындалуды қажет ететін мәселелерді анықтау арқылы тәжірибелік сабақ өткенге дейін жүргізіледі.

2.2 Тәжірибелік сабаққа дайындалу және үй тапсырмасын орындау

Семинарлық сабаққа дайындалу және үй тапсырмасын орындауға арналған ұсыныстар тәжірибелік жұмыстарды орындауға арналған әдістемелік нұсқауда кеңінен қарастырылған. Сіз аталмыш нұсқауды топ басшысы арқылы немесе пән оқытушысынан электрондық түрде алуыңызға болады.

2.3 Межелік бақылауға дайындалу

Межелік бақылауға дайындалу дәріс және тәжірибелік сабақтағы қарастырылған сұрақтарды қайталау арқылы жүргізіледі.

Жоғарыда аталған студенттердің өзіндік жұмысы түрлері 2-кестеде көрсетілген графикке сәйкес орындалады.

р/с	ОӘЖ атауы	Жоспарланған уақыт, сағат
1	Дәріс конспектісі бойынша өткен дәріс материалдарын қарастыру	18
2	Тәжірибелік сабаққа дайындалу және үй тапсырмасын орындау	18
3	Дәрісханалық сабақтарға кірмеген материалды оқу	27
4	Межелік бақылауға дайындалу	27
	БАРЛЫҒЫ	90

2-кесте

Өзіндік жұмысты орындау графигі

№3 сабақ

1. Тақырыбы: Әкімшілік жазалар және оны қолдану
Осы тақырып бойынша жазалардың түрлерін талқылап презентация дайындау.

р/с	ОӘЖ түрлері	Бақылау формасы	Орындау мерзімі (апталар бойынша)	Орындағаныңыз үшін бағалар
1	Дәріс конспектісі бойынша өткен дәріс материалдарын қарастыру	гlossарий жазу	семестрдің әр аптасы	4
2	Семинарлық сабаққа дайындалу және үй тапсырмасын орындау	ауызша сұрақ-жауап	семестрдің әр аптасы	5
3	Аудиторлық сабақтарға кірмеген материалды оқу	реферат өткізу	2-16 апта,	4
4	Межелік бақылауға дайындалу	бақылау жұмысы (жазбаша)	8, 15 апта	3

2. Мақсаты: Әкімшілік жазаларға байланысты хаттамалар толтыру дағдыларын қалыптастыру

3. Тапсырма:

Әкімшілік құқық бұзушылық бойынша зерттеу жоспарын құрастыру

4. Орындау түрі: реферат жазу

5. Орындау критерилері:

1. Реферат көлемі 6-8 бет;
2. Қолданған әдебиеттер саны 4-5-тен кем болмауы керек;

3. Рефераттың құрылымы сақталуы керек;

4. Рефератты баяндағанда қолданған әдебиетті көрсету керек;

5. Рефераттың құрылымы:

- Титул беті;
- мазмұны (реферат бөлімдерінің беттерін көрсету керек);
- кіріспе (проблеманың түйіндісі, актуалдығы, мақсаты, орындау міндеттері);

ӨЗ БАҚЫТЫҢ ӨЗ ҚОЛЫҢДА

Елеусинова Раушан Тәжмағанбетқызы

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжі директорының тәрбие ісі жөніндегі орынбасары, «Өзін-өзі тану» пәнінің оқытушысы

заттар мен құбылыстар әйтеуір орындалады. Мен қатты қайғырған кезде ол қайғым өтеді деп, ал жеткен жетістігімнен басым айналар болса, бұл да өтеді деп өзімді сабама түсіремін. Мен бұл күнді күлкіге толтырып, түрлі әнмен безендіремін. Бүгінгі бақыттан бүгін рахат аламын.

Мен қоршаған әлемге күліп қараймын. Менің күлкім барлық нәрсені өз орнына келтіреді. Мен өзімнің жолым болмағанына күлемін, сонда олар жаңаша ойдың тасасында қалады; мен өзімнің жеткен жетістігімнен күлемін, сонда олардың нағыз бағасы көрінеді. Мен қатыгездікке күлемін, сонда ол жемісін бермес бұрын жойылады; мен қайырымды нәрсеге күлемін, сонда ол гүлдеп, көркейеді. Менің күлкім басқалардың күлкісін оятқанда ғана әр күнім сәтті, табысты өтетін болады.

Мен қоршаған әлемге күліп қараймын. Күлкі – табиғаттың ұлы байлықтарының бірі, сондықтан мен одан ешқашан қашпаймын. Мен күліп жүрсем және бақытты болсам ғана жетістікке жетемін. Тек сол кезде ғана өз еңбегімнің жемістерін көремін. Жетістігімнен ләззат алу үшін мен бақытты болуым керек. Мен бақытты боламын.»

Енді жайлап көздеріңізді ашуға болады.. Қане, кім тыныштық сәтінен қандай әсер алды, қандай ой келді, өзінді қалай сезіндің, бөлісейік.

III. Үй тапсырмасын тексеру. «Махаббат – өмір өзегі» тақырыбын қорытындылау негізінде оқушылар шығармашылығынан өлеңдер, эсселер оқылады, суреттер тексеріледі.

Құндылық: махаббат, сүйіспеншілік
Қасиеттері: адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру, жан-жақты рухани дамуын қалыптастыру, өзіне, өзгелерге қамқорлық жасау қажеттілігі туралы түсінігін тереңдету, өзара қарым-қатынасты бағалауға үйрету, отбасындағы адамның әлеуметтік ролдері туралы түсінігін кеңейту және тереңдету.

I. Шаттық шеңбері: оқушылар шеңбер бойына тұрып, бір-біріне есімдерін атап «...» мен бүгін сені көргеніме өте қуаныштымын!» деп айтып шығады. Оқытушы соңынан «Қымбатты оқушыларым, мен бүгін сендерді көргеніме өте қуаныштымын!» деп аяқтайды. II. Тыныштық сәті: Бойымызды тік ұстап, көзімізді жұмып, қолымыз тізеде, өзімізге ыңғайлы күйде отырамыз.

«Мен қоршаған әлемге күліп қараймын. Адамға құлу бақыты берілген. Сондықтан мен қашан болсын бұл бақытты пайдалана аламын. Енді мен күлуді әдетке айналдырамын. Мен жымиғанда мен күлуді әдетке айналдырамын. Мен қуанғанда үсті-асқорыту жүйем жақсарады, мен қуанғанда – басым жеңілденеді, мен күлгенде өмірім ұзарады – міне ұзақ жасаудың құпиясы осында.

Мен қоршаған әлемге күліп қараймын. Егер де маған кездескен адам немесе бір іс реніш әкелсе мен қалай күле аламын? Мен ол кезде ақыл-есіме толық орнағанша үш сөзді қайталай беремін. Бұрынғылар айтып кеткен бұл сөздер маған кез-келген уақытта тепе-теңдікті сақтауға, кез-келген жағдайға төтеп беруге көмектеседі: Бұл да өтіп кетеді.

Мен қоршаған әлемге күліп қараймын. Барлық

IX. Жаңа сабақ. «Өз бақытың өз қолыңда»
Пікірлесуге арналған сұрақтар:

1. Ғашықтық сезім мен махаббаттың, махаббат пен бақыттың арасында қандай өзара байланыс бар деп ойлайсыздар?

2. Махаббаттың бақытқа ұласуына қандай факторлар ықпал етеді деп білесіздер?

3. Сіз үшін «бақыт» деген не? Ассоциация әдісі бойынша жұмыс. Бақытты әр адам өзінше қабылдайды.

4. Бақыттың мәні неде деп ойлайсыз?

5. Адам өзін қандай жағдайда бақыттымын деп ойлайды?

6. «Мүмкіндіктер және кедергілер» тұлғаның өз бойындағы бақытты болуға растайтын мүмкіндіктері мен мінез-құлқындағы кемшіліктерін жоюға көмектесу:

У. Дәйексөз «Адам бақытты үшін жаралған!»
(I.Есенберлин)

Тренинг «Өзін-өзі бағалау»

Оқытушы оқушыларға көзін жұмып, өткен өмірлері, осы уақытқа дейін жеткен жетістіктері туралы ойла-нып, 5 балдық жүйеде бағалауын сұрайды. Оқушылар оқытушы белгісімен көзін ашып, оң қолын жоғары көтеріп өзіне қойған бағасын көрсетеді. Өз еркімен алдымен өздеріне «2», одан кейін «3», «4», «5» бағаларын қойған оқушылар көпшілік алдына шығып, не себепті өздеріне осындай баға қойғандарын айта-ды.

Оқытушы: Кез-келген адамнан өмірдегі ең қалаулы нәрсе не екенін сұраса, барлығы дерлік «Мен тек бақытты болғым келеді» деп жауап берер еді. Сондай-ақ біз бәріміз жер бетіне осы үшін келгенбіз. Бақыт деген не? Шынайы бақыт жабырқау мен қайғы-қасіреттің болмауында емес, қуаныш пен қанағат сезініп, өмірге масаттануда. Адам өмірде бақытты бола алады, болуы керек. Сондықтан шын бақытты болуды қатты қалап, өміршеңдік ережелерін орындап, өздеріне жоғары баға қоя біліңдер. Бақыттың мәні – парасаттылықта, әркім өз алдына мақсат қоя білуінде, ол мақсатқа жету жолында өз мінез-құлқын, іс-әрекетін ерікті түрде өзгертуінде, бағыттауында.

Осыдан кейін оқытушы оқушыларға қайтадан ойла-нып, өздерін қайта бағалауды ұсынады. Қайта бағалау кезінде алғашқы бағаларын өзгерткен оқушылар өз еріктерімен ойларын ортаға салады.

Оқытушы: Демек, I.Есенберлиннің «Адам бақытты үшін жаралған!» деген сөзімен толық келісеміз. Осы өмірге келудің өзі адамға берілген үлкен мүмкіншілік. Мүмкіншілігімізді жіберіп алмай, бақытты болу үшін еңбектенейік, білім алайық, үйренейік.

М.Мақатаевтың «Бақыт деген...» өлеңін талдау.

УІ. Шығармашылық әрекет.

№1. Тапсырма. Өлең жолдарында берілген бақыт ұғымының мәнін ашу, талдау.

...Бақыт деген
батырдың пырағында
бұқараның ұранында
өзіңнің босағанда
жағылған шырағың
да.....

Бақыт деген

досыңның табағында

(Қ.Мырзалиев)

№2. Тапсырма. М.Шахановтың «Бақыт геометрия-

сы» өлеңінде келтірілген адам бойындағы кездесетін қасиеттерді талдау. «Менің бақытты үйім» суретін салу. Отбасының бақытты да тату-тәтті ғұмыр кешуіне көмектесетін құндылықтарды әр кірпішке, фундамент-ке, шатырға жазу.

Менің бақытты үйім

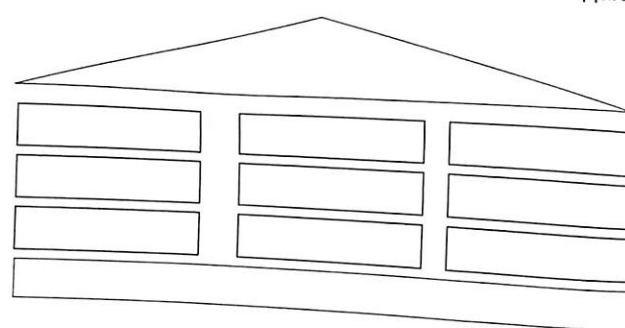
УІІ. Топпен ән айту. М.Шахановтың «Жұбайлар жыры»

УІІІ. Оқытушы сыйы. «Бақыттың құпиясы» шығыс ұлағаты

Бір саудагер өзінің ұлын ғұламаны іздеп тауып, «одан бақыттың құпиясын біліп кел» деп жұмсайды. Жас жігіт қырық күн бойы шөл даланы жүріп өтіп биік таудың басында тұрған ғажайып сарайды көреді. Сол сарайда жігіт іздеген ғұлама тұратын еді. Бала сарайға кіргенде кең бөлмеге тап келеді. Бөлменің ішінде бір-бірімен әңгімелесіп отырған адамдар тобы, оркестр тамаша әуен ойнап тұр және сол жергілікті жердің тағамдары қойылған үлкен үстел тұр. Ғұлама әртүрлі адамдармен әңгімелесуде, ал жігіт екі сағаттай кезегін күтіп тұрып қалады. Ғұлама кезегі келгенде жас жігіттің келгендегі мақсатын зейінмен тыңдап алады да «менің қазір бақыттың құпиясын ашып айтып беру-ге уақытым тар, сен тағы екі сағаттай сарайды аралап кел, бірақ саған өтініш – мына қасықтағы майды төгіп алма» дейді. Сансыз баспалдақтар арқылы сарайды аралай жүріп жігіт қасықтағы майдан көз алмайды. Екі сағаттан кейін ғұламаға қайтып келеді.

Келген бойда ғұлама сұрақтың астына алады:

- Қалай екен, сен менің асханадағы

кілемдерімді көрдің бе?

- Бағбан он жыл бойы күтіп баптап өсірген бағымды көрдің бе?

- Сен менің кітапханадағы мұқабасы жалт-жұлт еткен кітаптарымды көрдің бе?

Жігіт таң қалған кейіппен ешнәрсе көрмегенін, мақсаты – қасықтағы майды төгіп алмау болғанын айтады.

- Ендеше сарайды қайта аралап, кереметтерді көріп қайт. Адамның тұратын жерін көрмей оған сенуге болмайды, - дейді ғұлама.

Көңілі орнына түскен жігіт қасықты алып сарайды аралауға кетеді. Бұл жолы сарай қабырғаларындағы ғажап көркем туындыларға, төбеге ілінген аспа шамдарға, жерге төселген кілемдерге ерекше мән береді. Тау қоршап тұрған әсем бақты, онда үлбіреп өсіп тұрған гүлдерді көріп тамсанады. Жігіт ғұламаға келіп көргендерін тәптіштеп айтып береді, бірақ қасықтағы майдан дым қалмапты. Сонда ғұлама:

- Саған беретін жалғыз кеңесім осы: бақыттың құпиясы ол – әлемдегі барлық кереметтерді көре білу, сонымен бірге өзіңнің қасығыңдағы екі тамшы майды

ұмытпау, - деген екен.

№3 тапсырма. «Өміршеңдік сызбасы» сурет бой-ынша талдау. Тауға қалай шығуға болады? Бірден таудың шыңына шығуға бола ма?

- Адам бірінші ойланады;

- Жолын жоспарлайды;

- Іс-әрекетке көшеді;

- Қиыншылықпен өрмелеп келеді де сақтық шараларын сақтамаса құлап кеуі мүмкін;

- Кейде жалғыз өзі шыға алмай достарын, от-басын көмекке шақырады. Бірлесес әрекет етудің нәтижесінде биікке шығады.

Адам бақытты өмір сүруі үшін, еңбегі табысты бо-луы үшін не істеуі керек?

- Әр қадамын аттарда ойланса;

- Болашағын жоспарласа;

- Мамандығын дұрыс таңдаса;

- Көпшілікпен дұрыс қарым-қатынас жасаса (мінезі, өзін-өзі ұстауы);

- Сақтық шараларын үнемі есінде сақтаса (жа-ман әдеттерден аулақ болу) әрине жетістікке жетіп, тамаша өмір сүреді.

«Бақытты болу өнері» слайдын пайдалану:

Бақытты болу үшін:

- Әрқашан өз алдында мақсат және оған деген ұмтылыс болу керек;

- Әрқашан күле білу керек;

- Басқалармен қуанышты бөлісе білу керек;

- Адамдарға көмек көрсетуден рахаттана білу керек;

- Әртүрлі адамдармен тіл табыса білу керек;

- Өзіңкеш болған да жақсы;

- Қиын жағдайда сабыр сақтай білу керек;

- Кешірімді бола білу керек;

- Жүрекке жақын достар көп болу керек;

- Өзіңе деген жоғары сенімділік болу керек;

- Батыл болу керек және шешім қабылдай алу

керек;

- Әркімнің өзінің жеке басын ғана ойламауы ке-рек.

Қорытындылау: Адамзат ғасыры басталғаннан бері қаншама ұлы ғұлама, ойшылдар өмір сүрсе, олардың әрбірінің бақыт ұғымына түсінік бермегені жоқ. Сонда да бақыт ұғымы бүгінге дейін нақты анықталмаған. Өйткені ол кең ұғым. Қоғамның, өмірдің барлық салаларына қатысты. Тіпті күнделікті өмірдің болмашы сәттеріне де, адам онша мән бермейтін кеңістіктері мен уақыттарына қатысты.

IX. Үйге тапсырма. Төменде берілген тақырыптың біріне эссе жазу:

1. Үй иесі әйел, Жұбай, Ана... Бұл қасиетті ұғымдар (Осы әлеуметтік рөлдің әрайсысында мен қандай боламын? Бақытымның мәні неде?).

2. Менің тағдырым шешілді... Мен үйленемін... (Мен өзімді жұбай және әке рөлінде қалай елестетемін? Мен бақытымды таптым ба?)

3. Жаңа өмірдің тууы. (Дүниеге бала келгенде менің өмірім қалай өзгереді? Мен қандай ата-ана бо-ламын? Менің балам қандай болады? Ұрпақтарымның бақытты болуы үшін мен не жасауым керек?)

X. Соңғы тыныштық сәті

Бүгінгі сабағымызды еске түсірейік. Дәл бүгіннен бастап мен бақыттымын. Өйткені мен бүгін бақытты болудың құпияларын үйрендім. Бақыт дегеніміз – айналамызда қалыптасқан жағдайлардың нәтижесі болғандықтан отбасымда, айналамда болып жатқан жағдайларды дәл сол күйінде қабылдаймын және оған етене араласамын. Барлық адам бақытты болуға лайық. Мен бақыттымын.

ЖҰМЫС ІСТЕУДІҢ БАСТАМАСЫ
(КЕМБРИДЖ ӘДІСІМЕН)Қызылорда қаласы, № 43 Ж. Махамбетов атындағы орта мектептің информатика пән мұғалімі
Бексеитова Гүлжанар Шахжаргерқызы

Пән: Информатика	Сынып: 7 «А»	Күні:
Сабақтың тақырыбы:	Жұмыс істеудің бастамасы	
№ 2 сабақ	3-бөлімнен: Windows операциялық жүйесі	
Сабақтың мақсаты:	Windows операциялық жүйесімен таныстыру, онда жұмыс істеуді үйрету. Ойын еркін жеткізе білуге, топпен жұмыс жасауға дағдыландыру.	
Негізгі идеялар:		
Уақыт/ мин	Мұғалімнің іс-әрекеті	Оқушының іс-әрекеті
1	Оқушылармен сәлемдесу, түгелдеу.	Сәлемдесу.
2	Топтық жұмысқа ұйымдастыруға дайындау.	Оқушылар санау арқылы 3 топқа жіктеледі.
5	Үй жұмысы. «Кім тапқыр?»	Компьютерлік құрылғылар туралы құрастырған немесе жинап келген жұмбақтарын қарсы топтарға қою, шешу.
	Жаңа сабақтың мақсатын айту, түсіндіру, толық ақпарат беру.	Windows ОЖ-де жұмыс істеудің бастамасы туралы ақпаратты тыңдау.
	Оқулықта берілген тапсырмаларды орындату	Компьютерді іске қосу, жүйеге ену, жүйеден шығу және компьютерді өшіру процесін бірнеше рет қайталау
	Windows объектілерін таныстыру, қызметін түсіндіру. Тапсырма 1. Ситуацияларға тінтуір нұсқауыштарының суретін салыңдар.	Жұп болып кеңеседі, сосын топ болып бір шешімге келіп, тінтуір нұсқауышының суретін салып, компьютерде дәлелдейді.
	Тапсырма 2. «Жұлдыз» кафесінің мәзірін құру.	Оқушылар топ болып әртүрлі сызбаларды пайдаланып, мәзір құрады. Талқылайды. Не себепті олай құрғандары туралы айтады.
	Басқару элементтерінің командаларына. Бас мәзір, мәзір жолындағы мәзір мен командалар жататынын түсіндіру, көрсету. Windows жұмысын Бас мәзірден бастау керек екенін айтады. Тапсырма 3. Сәйкестендіру.	Жұмыс үстелінің элементтерін атауларының тұсына жапсыру.
	Тапсырма 4. Дәптермен жұмыс	Windows объектілері және Windows-тың басқару элементтері туралы түсінгендерін жазу. Топты бір-бірімен салыстыру, талқылау, толықтыру.
	Бағалау	Топ көшбасшысы топ мүшелерін критерий бойынша бағалайды.
	Үйге тапсырма	§3.1 оқу, компьютерде жаттығу жасау.
	Сабақтың рефлексиясы Сабақтың мақсатын түсіндің бе? Алға қойған мақсатыңа жеттің бе? Не түсініксіз болды? Не үйрендіңдер?	Алған білімдерін бағалайды, дауыстап айтады
		Стиктер

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ МАМАН ДАЯРЛАУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РОЛІҚобландиева А.Ф.
Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің
дизайн пәнінің оқытушысы

Жаңа формация мұғалімі – рухани дамыған әрі әлеуметтік тұрғыдан есейген, педагогикалық құралдың барлық түрлерін шебер меңгерген білікті маман, өзін-өзі әрдайым жетілдіруге ұмтылатын шығармашыл тұлға. Ол жоғары білімді шығармашыл тұлғаны қалыптастырып, дамыту үшін жауапты.

Н.Ә.Назарбаев

Қазіргі кезде елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алу да. Осы тұрғыда білім беру саласы қызметкерлерінің алдындағы міндеттерінің бірі- оқytудың әдіс-тәсілдерін жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру.

Қазіргі білім беру саласындағы оқytудың жаңа педагогикалық технологияларын меңгеру білікті маман болуды қалыптастырады. Жаңа педагогикалық меңгеру ұстаздың зейін- зерделік, кәсіптік деңгейінің, шығармашылық потенциалын дамытуға көмектеседі.

Еліміздің білім беру жүйесіндегі өзгерістер тың идеяға негізделген білім нәтижесі ретіндегі негізгі құзыреттілікті қалыптастыруды, оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың ұтымды жолдарын іздестіруді меңзейді. Осыған сәйкес, қазіргі кезеңде кәсіби білім беру орындарындағы білім сапасы деңгейін халықаралық дәрежеге дейін көтеру – білім беру жүйесінің өзекті мәселесі.

Қоғамның дамуы мен ғылыми прогрестің өркендеуі, өркениет пен мәдениеттің жоғарғы сатыға көтерілуінде адамзаттың білім деңгейінің маңызы зор. Осы тұрғыда Елбасы өзінің жолдауында «Ұлттық бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділігінің деңгейімен анықталады», - деп атап көрсетті.

Біз қадам басқан ХХІ ғасыр азаматы білімді, мәдениетті, жаңаны тануға деген ұмтылысы зор азамат болуы керек. Келер ұрпаққа қоғам таланы сай тәрбие мен білім беруде мұғалімнің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық

негіздерін меңгеруі – маңызды мәселе.

«Инновация» ұғымының мағынасына ғалым, профессор Н.Нұрахметов: «Инновация, инновациялық үдеріс деп отырғанымыз білім беру мекемелерінің жаңалықтарды жасау, меңгеру, қолдану және таратуға байланысты бір бөлек қызметі», - деп анықтама берген.

Ғылыми әдебиеттерде инновациялық үдерісті 6 кезеңге, ал педагогты инновациялық әрекетке дайындауды 4 кезеңге бөледі.

Қазіргі заман талабына сай қоғамның әлеуметтік-экономикалық жағынан дамуы барысында әлеуметтік сұраныс негізі жан- жақты дамыған тұлғаның белсенді әрекеті мен ғылыми саналы көзқарасын қалыптастыруды қажет етеді. Білім берудің жаңа жүйесінде әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағытталуда. Жаңаша көзқарастағы педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үдерісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты білім берудің мазмұны жаңарып жеке тұлғаның дамуына ықпал жасалуда.

ХХІ ғасыр жаңа технологиялар мен жаңа білім беру ғасыры болғандықтан қоғам саласының даму мазмұны жаңарып отыр. Осы тұрғыда мұғалім педагогикалық технологияларды талдап, сабақ барысында пайдаланса, оқушының білімі мен біліктерін жетілдіруге болады. Дегенмен, технология адамның сезімдік, ерік- күш жігерінің өмірге араласуын алмастыра алмайды. Ол ұйымдастырушы құрылым, тәсілдер мен қатынастың өзгеруі кезеңінде ғана мұғалім мен оқушының өзара әсерлесу бағытын анықтайды.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ БАҒЫТ - ӨЗІН - ӨЗІ ТАҢУ

Раймбаева Гүлфарида Бисенбайқызы
Қызылорда қаласы, «Өркениет» медицина колледжінің педагог-психологы,
«Өзін-өзі тану», психология пәнінің оқытушысы

Қай ғасырда болсын тәрбие негізгі мәселе болып саналады. Бала тәрбиесі – мемлекеттің маңызды міндеті. Өскелең ұрпақты тәрбиелеуде алға қойып отырған негізгі мақсаттардың бірі-қоғамға пайдалы, үлкенге құрмет көрсетіп, кішіге қамқор бола білетін, мемлекетіміздің болашағы үшін жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру.

Тәрбиелеу мен оқытудың үздіксіз үрдісіне жоғары адамгершілік, парасаттылыққа қол жеткізуді жүзеге асыру республика көлемінде барлық нысандағы оқу орындардың міндеті. Баланың тұлға ретінде қалыптасуы – өте күрделі процесс. Тұлға туралы шынайы ғылыми тұжырым – ол адамның қалыптасуы нақтылы әлеуметтік жағдайда іс-әрекетпен байланысты болатындығында. Тұлға дамуының және қалыптасуының ғылыми негізін психолог Д.Б.Эльконин екі бағыттың бірігуінің нәтижесі деп түсіндіреді. Олар: танымдық және жеке тұлғалық. Өскелең ұрпақты тәрбиелеуде алға қойып отырған негізгі мақсаттардың бірі – қоғамға пайдалы, мемлекетіміздің болашағы үшін жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру. Бұл міндетті жүзеге асыру үшін ұрпақ бойында парасаттылық пен адамгершілік, биік мәдени деңгейі жүйелі қалыптасу үшін «Өзін-өзі тану» пәні дүниеге келді және оны оқытып, білім мен тәрбиелік өнеге беру аса жауапты міндеттердің қатарына жатады. Жалпы адамзаттың және ұлттық рухани құндылықтарды меңгеріп, адами абзал қасиеттерге үйрету негізінде білім алушылардың құдіреттілігін қалыптастыруда өзекті де ұлағатты іс екенін көрсетіп отыр. Білім алушыларды күтілетін нәтижелерге қарай іздендіре, өзін таныта отырып білім беру бағытын ұстану, өзіндік таным жолын, шығармашыл, ізденіс жолын таңдау дұрыс болады.

Өзін-өзі тану арқылы жеке тұлға:

- жалпы адамзаттың құндылықтар мен ұлттық құндылықтар негізінде рухани-адамгершілік қасиеттер мен мінез-құлық нормаларын меңгеріп, өзінің өмір жолында басшылыққа қолдана білуге;
 - өз отбасы мүшелерімен, өзі әрекет ететін ұжымдас тұлғалармен, қоғам мүшелерімен табиғи ортамен жағымды қарым-қатынас жасап, үйлесімді әрекет етуге, адал еңбек етуге, өз мәртебесін білуге;
 - кез-келген нақты және күрделі жағдаятқа байланысты жақсы мен жаманды оң бағалап, өз ұстанымдарын сақтай отырып, пікір қорытып айта білуге;
 - өзін-өзі жетілдіруге, ақпараттық және коммуникативтік технологияларды ұтымды пайдаланып, шығармашылықпен өнімді еңбек етуге;
 - өзінің мінез-құлқын, дене бітімін және психикалық жайын басқарып, салауатты өмір сүруге, қоршаған әлемнен үйлесімді қатынас орнатуға тиіс;
- «Баланың ынтасын арттыру үшін оқытылатын нәрседе бір жаңалық болуы керек», - деген Ж.Аймауытов.

Сабақта білім алушыларға білім берумен қатар, олардың рухани-адамгершілік қасиеттерімен ақыл-ой қабілеттерін дамыту мақсаттары көзделеді.

«Өзін-өзі тану» пәні болашақ ұрпақтың бойында рухани адамгершілік қайнарын бойына сіңіріп, мінез-құлқын тәрбиелеуге, жалпы адамзаттық құндылықтарды, адамгершілік принциптерді, мұраттарды ғұмыр бойы басшылыққа алатын тұлға қалыптастыруға негізделген. Тәрбие-бұл тұлғаны қалыптастыруға мақсатты бағытталған үдеріс. Тәрбие мазмұнындағы маңызды элемент-адамның өмірлік өзін-өзі тану мәдениеті. Өмірлік, өзіндік таным – бұл кәсіптік, адамзаттық түсініктермен шектелмейтін өте кең ұғым. Ұлы ғұлама Әл-Фараби: «Адамның жан дүниесі – сыртқы ортаның сәулесі», - деген. Адамның өзіне-өзі үйлесімді болуы арқылы оның кәсіптік, адамзаттық және адамгершілік танымының қалыптасуы.

Тұлға – адамның келешек өмірінің қалыптасу жобасының келбеті. Адам тәрбие негізінде жетіліп, қалыптасады. Адам болашағын шешетін де тәрбие екендігі белгілі, ал оны жүргізу педагогикалық-психологиялық тұрғыдан шеберлікке байланысты. Бала тәрбиесі білім арқылы жетіледі. Әр баланың өзіне тән мінез-құлқы, психологиялық ерекшелігі бар. Қазіргі талап шығармашылығы қабілетті тұлға жайлы болса, ұлы педагог Ф.И.Достоевский «Өзіңнен-өзіңді ізде, өзіңе-өзің бағын, өзінді-өзің тани біл», - деген еді.

Жалпы алғанда «Өзін-өзі тану» пәні жеке тұлғаның жан-жақты дамыған ешкімге тәуелді емес, өзін-өзі бағалай, жетілдіре алатындай, өзінің бағыт-бағдары тәуелді болатындай, өз бетінше шешім қабылдай алып, өмір сүре алатындай бағыт ұстануын қамтамасыз ететіндей әрекет ету керек. Жалпы мәдениеттің негізі сол кезде қаланады, өзін-өзі тануға қызығушылығы артады, дербестілігі дамиды.

Балалар өзінің жеке қасиеттері мен мүмкіндіктерін түсіне бастайды. Баланың адамгершілік сезімдері, эмоциялары, өзара қарым-қатынастары туралы түсініктері кеңейеді. Білім алушылардың алдында тұрған міндеттердің шешімін табуға, жағдаяттарды тез арада шеше білуге өз пікірін еркін, ашық айтуға, сондай-ақ топтастарымен және оқытушыларымен жағымды қарым-қатынастар орнату қажеттігін түсінеді.

Өзін-өзі тану арқылы оқытушы әр баланың дербестігінің дамуына ықпал етуі тиіс. Педагогикалық үрдіске қатысушылардың эмоциялық қарым-қатынастары мейірімділікке, ізеттілікке, сенімділікке жетелейді. Эмоциялық біліктілікке өз сенімдерін танып білуге, өз әрекеттерін түсіндіре алуына, өзгелердің әрекеттері мен көңіл-күйлерін тани білуіне көмектеседі. Әрбір баланың әр түрлі іс-әрекеттерге түсінуіне, әр түрлі адамдармен қарым-қатынасының ұлғаюына байланысты, оның шығармашылық, парасаттылық және эмоциялық потенциясының да-

мытылуына ықпал ететін жағымды қарым-қатынасқа сұранысы қалыптасады. Білім алушылардың мұндай ерекшеліктері оқытушылардың барлық уақытта өз білім алушыларына үлгі болуы керектігін талап етеді. Оқытушы жақсылық туралы айтып қана қоймай, өзінің өмірде нағыз мейірімді болуын, еркін қарым-қатынас жасауға ықпал етуін және өз мінез-құлқын жауапкершілікпен сезінуі тиіс.

Осы тұрғыдан алғанда, Өзін-өзі танудың негізгі мақсаты, бағыты – білім алушылардың жалпы адамзаттық құндылықтарды меңгеруде өзіне жағымды қарым-қатынасының, өзін жүзеге асыруын, сондай-ақ әлеуметтік-тұлғалық мәнге іс-әрекеттерде өзін-өзі дамытуға сұранысын дамытуы. Әрбір тұлға өзін-өзі сынай, бағалай білу арқылы өзінің сыртқы бейнесінің,

ҚАЗАҚТЫҢ ФАРИЗАСЫ

Рсалиева Әйгерім Бекежанқызы
Қазалы гуманитарлық-техникалық колледжінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Фариза!

Фаризажан, Фариза-қыз,

Өмірде ақындардың бәрі жалғыз.

Шыдай-шыдай ақыры жалығармыз,

Бірімізден біріміз арылармыз.

Біздерді де жоқтайтын жан болса егер,

Шаң басқан архивтерден табылармыз.

Қазақ поэзиясының падишасы, намысын қолдан бермеген, қазақ десе жанын берген, өр мінезді, қайраты қажымаған, елін, жерін, дінін қастерлей білген қазақ – ақыны, халық жазушысы бұл дүниеден өтіп, о дүниеге аттанып кетті! Бұл ақпаратты естігенімде өз-өзіме сенерімді, сенбесімді білмедім. Өйткені ол мәңгілік жадымнан кетпейтін, өшпейтін, қартаймайтын өрілген жырымен, сөзімен қауымын жаулап алатын абзал жан еді. Фариза апамыздың жырымен өстік. Тағы да, тағы да қазақ даласының төсінде емін-еркін өскін алаш маңдайына біткен бір туар дана, қазағына дара болған ақынымыздан айырылды. Оның жырлары тамыры тереңге жайылған бәйтерек іспеттес, көз майын тауысып зерттесең де бітпейтін дастан.

Фариза Оңғарсынова 1939 жылы Атырау облысы, Новобогат ауданына қарасты Манаш ауылында туған. 1961 жылы Атырау мемлекеттік педагогикалық институтының тіл-әдебиет факультетін бітіріп, Балықшы ауданының Еркін дала, Октябрінің 40 жылдығы атындағы қазақ мектебінде ұстаздық еткен. 1966-1968 жж. Атырау облыстық «Коммунистік еңбек» партия тұрмысы бөлімінде әдеби қызметкер, 1968-1970 жж. республикалық «Лениншіл жас» газетінің Ақтөбе, Атырау, Орал облыстары бойынша меншікті тілшісі қызметін атқарған. 1970-1978 жж. республикалық «Қазақстан

өзін, өз орнын, өз қасиетін тани білуге ұмтылуы тиіс. «Мен кіммін?», «Мен қандаймын?», «Менің кемшіліктерім-жетістіктерім»-сұрақтарына жауап беру арқылы тұлға өзін-өзі бағалай білуді үйренеді. Нәтижесінде әрбір тұлға өз-өзін құрметтей отырып, өз ісіне талдау жасап, өзінің жасаған іс-әрекеттеріне жауапкершілікпен қарайды.

«Өзін-өзі тану» арқылы жеке тұлғаның бойындағы адами құндылықтар, оң қалыпты дәрежеде қалыптасуы тиіс.

Әрбір тұлға өзін-өзі тани отырып жан-жақты дамыған, рухани адамгершілігі мол, бір-біріне сүйіспеншілікпен, құрметпен қарайтын, өмір сүруге деген құштарлығы жоғары жеке тұлға болып қалыптасады.

пионері» газетінің бас редакторы, 1978 жылдан «Пионер» журналының бас редакторы болған. Алғашқы өлеңдері баспасөз беттерінде 1958 жылдан бастап шыққан. Тұңғыш өлеңдер жинағы «Сандуғаш» 1966 жылы жарық көрді.

Қайран дүние- ай! Келіп-кетер бес күндік күйбең тіршіліктен алланың пендесі бәріне үлгеру керек. Қазір адам баласының аш қасқырдай адамдам-дар арасындағы араздастық, ақша, жоқшылық, дүниеқорлық, көре алмаушылық, қатыгездік көбейген заманда, Фариза апамыздың әйелдік қасиетінің жылудың көре тұра, бүгінде Махамбеттің найзасын ұстаған, рухы мықты, отансүйгіштік, тілі өткір, бойы ұстаған, батырлық, бір тайпаны басқара на біткен батылдық, батырлық, поэзия падишасына алатын көсем, сөзге шешен поэзия падишасына айналды. Ол қазақ әдебиетіне өзіндік қолтаңбасын қалдырды. Мұқали ағамызбен жанының үндестігі, сезімі, поэзияға құштарлығы өзін үлкен алып қанатты ақ құс алысқа, үлкен шыңдарға жетеледі.

Көңілді, жайлы күнімді,
Азапты қайғы мұңымды
Өзімменен бөліскенің үшін,
Қатем мен жеңістерім үшін,
Менің мынау қиындау тағдырым болып
О, баста көріскенің үшін
Өлең, мен сені аялап өтем!, - деп толғайды.
Бүгінде Фаризаның досы, сенері, мұңдасы, берер дәрі-дауасы – поэзия.

Оның еңбегі, даралығы, ерлігі, сөзді қадір тұтқан шешендігі ұрпақ алдында еш өшпесі анық. Ақиық ақынымыздың жатқан жері жайлы, топырағы торқа болсын!

7 САНЫН ҚОСУ ЖӘНЕ АЗАЙТУ (АШЫҚ САБАҚ)

Елеусінова Р.Т.
Қызылорда облысы Қармақшы ауданы III Интернационал ауылы
№108 орта мектеп директорының бағдарлы оқыту ісі жөніндегі орынбасары

Сабақтың мақсаты:

а) білімділік: Оқушыларға 7 санын қосу және азайтудың жолдарын үйрету. Қосылғыш, азайғыш туралы ұғымдарын тереңдету;

ә) дамытушылық: Дидактикалық үлестірімелер, суреттер арқылы ойлау қабілеттерін, есептеу дағдыларын қалыптастыра отырып дамыту, логикалық есептерді шығаруға дағдыландыру.

б) тәрбиелік: Оқушыларды қазақ халқының салт-дәстүрін сақтауға, дәріптеуге тәрбиелеу.

Сабақтың көрнекілігі: дидактикалық үлестірімелер, суреттер, кесте, ойыншықтар

Сабақтың типі: жаңа материалды меңгерту

Сабақтың түрі: ізденіс, саяхат сабақ

Сабақтың әдісі: сұрақ-жауап, талдау, дидактикалық ойын, сипаттау;

Пәнаралық байланыс: дүниетану, тарих, ана тілі, алғашқы әскери дайындық, бейнелеу өнері, технология

Сабақ барысы

I Ұйымдастыру кезеңі

II Үй тапсырмасын тексеру

№4 өрнектің мәнін табу

III Өтілген материалды пысықтап, бекіту.

1. Сұрақтар бойынша

IV. Жаңа сабақ

Оқушылар, бүгін ерекше күн. Өйткені біздің сабағымызға мұғалімдер қатысып отыр. Тақтада бірнеше суреттер ілініп тұр. Назар аударсаңдар, бірнәрсе түсінгендей боласыздар.

1. Ер жігіт. Мына суретте Ер жігіттің суреті тұр. Астында – тұлпары, қолында – найзасы. Біздің жерімізді ата-бабамыз ешкімге есе бермеді, ал білімге сенген заманда ешкімге жол бермеуіміз керек. XXI ғасыр – білімділер ғасыры. Сондықтан сендерден үлкен үміт күтемін.

2. Сұлу әйел. Әйел – ана-қыз. Ананы құрметтеу – атадан келе жатқан дәстүріміз. Ананың айтқанын орындағандар ешқашан жаман болмайды.

Дидактикалық ойын. «Күн мен түн»
– Түн болды. Сағат 1000. Перизаттың ұйқысы келді. Ұйықтап жатып түс көрді. Түсінде анасы дүкеннен 10 дәптер әкелген еді, оның 4-уін Насихатқа берді. Сонда Перизатта қанша дәптер қалды?

3. – Оқу – білімді қайдан аламыз?

– Кітаптан.

– Олай болса, кітаптың 133-бетін ашып, «7 санын қосу және азайту» тақырыбын қараңдар.

№1 Бір қосылғышы 7 саны болатын қосындыларды жаз.

$$7+2=9$$

$$1+7=8$$

$$2+7=9$$

$$3+7=10$$

$$7+0=7$$

$$0+7=7$$

4. Тұлпар. Ер қанаты – ат.

– Биыл қандай жыл?

– Жылқы жылы

– Бұрынғы кезде ат – көлік, ат – арғымақ, ат – киім деп есептелген. Бәйгеге де атты қосқан. Олай болса, есеп шығарудан кім жүйрік екен?

I топ. Серғазы, Дулат

II топ. Бейбарыс, Нұрсұлтан.

Серғазы, Бейбарыстар оза шықты.

5. Қыран бүркіт.

– Қазақстан мемлекеті қандай ел?

– Тәуелсіз ел.

– Қыран бүркіт қандай рәмізімізде бейнеленген?

– Туымызда

– Қыран бүркіт алыстағыны көзі тез шалады. Кестеде берілген есептердің кім қатесін табады?

$$3+6=10$$

$$9-5=3$$

$$5+4=9$$

$$10-4=5$$

$$7+2=9$$

6. Құмай тазы

– Жеті қазынаның бірі – құмай тазы. Құмай тазы өте жүйрік. Үлестірімелі таратпаларды нашар оқитын оқушыларға таратамын. (Таңатарқызы А, Серікбайұлы С, Мыңжасар М, Олжабай Д)

$$2+2=4$$

$$3+2=5$$

$$2+7=9$$

$$5+2=7$$

7. Берен мылтық.

– Ата-бабаларымыздың ең қажетті қаруы – мылтық. Мылтықпен аң аулап, күн көрген. Сендер мылтықты тек алғашқы әскери даярлықта ғана қолданыңдар.

Тапсырма:

– Дидактикалық материалдар арқылы есеп құрастыру

$$7+3=10$$

$$7+2=9$$

$$10-3=7$$

$$9-2=7$$

V. Өтілген материалды пысықтап, бекіту. (сұрақтар бойынша)

VI. Сабақты қорытындылау.

VII. Үйге тапсырма №5

VIII. Оқушыны бағалау

ЖАНУАРЛАР ӘЛЕМІ (АШЫҚ САБАҚ)

Жұбатқанова Ақмарал
№124 орта мектеп оқытушысы

Мақсаты: Оқушылардың білімін арттыра отырып, жануарлардың көп түрлілігі туралы түсінік қалыптастыру. Жануарлардың топтарға бөліну ерекшеліктерін түсіндіре отырып, білімдерін тереңдету. Логикалық ой-өрісін дамыту барысында тапқырлыққа, танымдық қабылдауын арттыруға дағдыландыру. Табиғатты қорғауға тәрбиелеу.

Сабақтың әдісі: Сұрақ-жауап, ойын, электронды оқулық

Сабақтың типі: Жаңа ұғым беру
Көрнекілігі: Электронды оқулық, ойын, интерактивті тақта, деректі фильм

Сабақтың барысы:

Ұйымдастыру кезеңі.

Амандасу рәсімдері

Амансың ба Алтын күн!

Амансың ба Көк аспан!

Амансың ба достарым!

Сендерді көрсем қуанам!

Үй тапсырмасын тексеру «Өсімдіктердің сан алуандығы»

1. Қызыл кітапқа енген өсімдіктердің түрлері.

2. Дәрілік өсімдіктердің түрлері.

3. Бөлме өсімдіктері.

4. Дала өсімдіктері.

Тест

1. Біздің елде өсімдіктің қанша түрі өседі?

A. 4000 B. 5000 C. 6000

2. Қарағай қандай өсімдік тобына жатады?

A. Қылқан жапырақты ағаш B. Бұталар тобына

C. Шөптесін өсімдіктерге

3. Ағаш қандай ағзаға жатады?

A. Өлі B. жасанды C. тірі

4. Құрғақшылыққа төзімді өсімдік

A. Жантақ, сүттіген B. қызғалдақ C. қоңырбас

5. Бидай, сұлы, арпа

A. суыққа төзімді B. жылу сүйгіш C. жарық сүйгіш

6. Өсімдіктер нешеге бөлінеді?

A. 1 B. 2 C. 3

7. Ең ұзақ жыл өсетін ағаш?

A. Қайың B. Бетеге C. Емен

8. Қызыл кітапқа қандай өсімдіктер енеді?

A. азайып бара жатқан өсімдіктер

B. көп кездесетін өсімдіктер

C. барлық өсімдіктер

9. Өсімдік тіршілігі үшін қандай жағдайлар қажет?

A. жылу, су, мұз, жер B. Жарық, су, жер C. Жылу, су,

жарық, ауа, қорек

10. Өсімдік топтары нешеу?

A. 2 B. 3 C. 4

Тест жауабын көрсетіп, өзін-өзі тексеру.

Өсімдіктерге қажетті заттар. Сызба арқылы үй тапсырмасын бекіту.

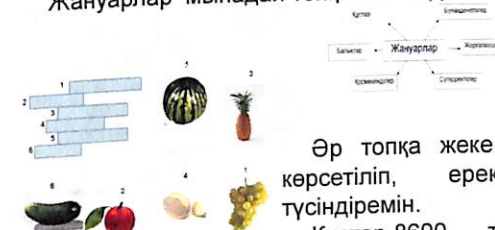
Жаңа сабақ.

Кіріспе.

Өсімдіктер сияқты жануарлар да алуан түрлі болып келеді. Жер бетінде жануарлардың түрлері өте көп. Ғалымдардың зерттеуі бойынша олардың

2 млн-дай түрі белгілі болды. «Жануар» сөзі парсының «джан-джанвар» деген сөздің екінші бөлігінен алынған. «джан-джанвар» қазақша-жануар әлемі, яғни дүние жүзіндегі тірі мақұлықтар дегенді білдіреді.

Жануарлар мынадай топқа бөлінеді:

Әр топқа жеке слайдтар көрсетіліп, ерекшеліктерін түсіндіреміз.

Құстар-8600 түрі бар.

Айырмашылығы ұшады.

Балықтар.

Балықтардың 20000 түрі бар. Олардың айырмашылығы жүзеді.

Қосмекенділер.

Қосмекенділердің 4000 түрі бар. Олардың айырмашылығы құрлықта да, суда да тіршілік етеді.

Сүтқоректілер

Сүтқоректілердің – 5000 түрі бар. Олардың айырмашылығы балаларын өз сүтімен асырайды.

Жорғалаушылар.

Жорғалаушылардың – 8000 түрі бар. Олардың айырмашылығы бауырымен жорғалайды.

Жәндіктер.

Жәндіктердің – 700 000 түрі бар.

ТАПСЫРМАЛАР:

1. Қай топқа жатады?

2. Түрі қандай?

3. Қайда мекендейді?

4. Немен қоректенеді?

Құстар мен балықтар туралы бейне фильм көрсету.

Оқулықпен жұмыс.

Мәтінді оқытып, сұрақтарға жауап аламын.

Дәптерге жануарлардың топтарын жазғызамын.

Төртбұрыштың ішіне әр топты тауып

санын ішіне жазу.

Құстар – 1

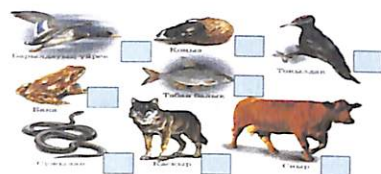
Балықтар – 2

Қосмекенділер – 3

Сүтқоректілер – 4

Жорғалаушылар – 5

Жәндіктер – 6.

Жаңа сабақты бекіту.

Ойын: «Үй жануарларын тап»
-Балалар, мен сендерге жануарлардың аттарын айтамын, «үй жануарын» естігенде қол шапалақтау керек.
Оқушылардың қонақтарға айтар тілегі.
Үйге тапсырма: Жануалар әлемі тақырыбына рефераттар мен кітапшалар жасау.
Бағалау.

САН ЕСІМДІ ҚАЙТАЛАУ (АШЫҚ САБАҚ)

Дүйсенова Қ.М.
Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, №41 М.Шоқай атындағы орта мектептің қазақ тілі және әдебиеті пәні мұғалімі

Мақсаты: Сан есімнің мағыналық, құрамдық түрлерінен және жасалу жолдары мен емлесінен алған теориялық білімдерін тиянақтайды, қорытындылайды.

Міндеттері: 1. Сан есімнен білген теориялық ұғымдарын практикада дұрыс қолдана білуге қалыптасады;

2. Сан есімнің өзіндік ерекшеліктерін тани білуге үйренеді;

3. Ауызекі сөйлеу мен жазба сауаттылығын дамыта отырып, оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу, ойлау, шығармашылық қабілеті артады

Типі: Қорытынды сабақ

Түрі: С.Т.О. сабағы

Көрнекілігі: Интерактивті тақта

Әдісі: Блум жүйесі, тірек сызба, топтастыру, терминдермен болжам жасау, тест.

Дағды	Оқушының іс-әрекеті
Білім	Тірек сызбаны толықтыр Морфология Зерттеу объектілері 1- топ. Сөз құрамы 2- топ. Сөз табы - ? 3- топ. мағынасына қарай сан есім Сан есімдерді мағыналық, құрамдық түрлерін талда 1) 7 жұрттың тілін біл, 7 түрлі білім іл. 2) Атадан алтау, анадан төртеу. Жалғыздық көрер жайым жоқ (Абай) 3) 2020 жылға қарай орта білім беруде 12 жылдық оқыту моделінің табысты жұмыс істеуі үшін Үкімет барлық қажетті шараларды қабылдауы тиіс. (Елбасы Жолдауынан) 1. Қажетінді таңдап ал -ау -інші -даған -еу -ыншы Бұл не? -тей -ға -нен -лап 2. Тілдік формуланың шешуін тап. ? + ? = ? Бес + інші = реттік сан есім Он + даған = болжалдық сан есім 3. Берілген сан есімді мағыналық түрлеріне келтір. інші (реттік) еу (жинақтық) төрттен (топтау) Берілгені төрт бес шақты (болжалдық) төрттен бір (бөлшектік)
Түсіну	Жалпы сынып бойынша « Ойлан тап » Шартты белгілермен қатесін көрсет. Дұрысы - 5 кітап берді 5 кітап берді Қатесі - 1 100 ге тарта 100 ге тарта алтыау алтау 6-сынып оқушысы 6-сынып оқушысы 8-наурыз 8-наурыз XXI-ғасыр XXI-ғасыр
Қолдану	
Талдау	

Барысы: Ұйымдастыру
Біздің мақсатымыз: Күнделікті сабаққа тиянақты дайындық!

Қызығушылығын ояту
Тірек сөздер мен адам кезеңдерін бейнелейтін сурет арқылы жұмбақ ойлау.

Таңертең төрт аяқты,

Түсте екі аяқты,
Кешке үш аяқты - жұмбағындағы зат есімнің есебін білдіретін қай сөздер?

-Сан есім

-Ендеше, бүгін сан есімді қайталаймыз. Сан есімнен өтілген тақырыптардан білгенімізді жүйелі, тиімді, дұрыс қолданайық.

2. Мағынаны тану (топтық жұмыс)

Жинақтау	Шешендік сөздерден «Қазыбек би мен Бұқар жырауды» қайталап, жаттап келу тапсырылған, 3 топ оқушылары жалғастыра айтты. Шешендік сөздердің тәрбиелік мәніне назар аударып, сөздікпен жұмыс жүргізілді.
Баға	Өсер елдің ұланымыз біз бүгін Көтеріміз білім атты мол жүгін - дей келе, оқушылардың білімділігін, ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытуда топтық жұмыс орындалады. Мен- зерттеушімін Мысалы, үш математикада Қазақ тілінде өмірде Сергіту сәтінде «Сөз мергеніне» назар аударайық. Сан Жұз Мың Жеті жығады «Білекті бірді - білімді мыңды жығады» мақалы шығады. Енді бүгінгі заман талабына сай «бір», «білім», «мың» сөздерін үш тұғырлы тілді қолдану мақсатында «Полиглот» ойынында қолданайық
	Тест 1. Қазақстан Республикасының Тіл туралы Заңы қашан қабылданды? А) 1997 б) 1991 с) 2009 2. Заңда неше тарау, неше бап бар? 3. Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі нешінші бапта? Балалардың ерекшелігін айту, мадақтау және бағалау. Үйге тапсырма: 1) Жекелеген оқушылар тобына «Ауылымның құрметті ардагерлері» ой толғау 2) Мен білетін ойындар (сан есімді қатыстыру) 3) «Ертегілер елінде» (жазбаша)

Х ДЫБЫСЫ МЕН ӘРПІ (АШЫҚ САБАҚ)

Парменова Н.
Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, №41 М.Шоқай атындағы орта мектептің қазақ тілі пәнінің оқытушысы

Сабақтың мақсаты: 1. Х х дыбысы мен әрпін, х дыбысының жазба, баспа, жазу емлесін таныстыру. Х х дыбысы арқылы берілген сөздерді дұрыс оқуға, жаза білуге үйрету.

2. Х әрпі арқылы жаңа сөзді оқып, сөз, сөйлем ойлатуға, тілдік қорын байытуға дағдыландыру. Ойын арқылы ойлауын дамыту;

3. Ұқыптылыққа, тазалыққа «халық» сөзін таныта отырып, елін, жерін, Отанын сүйуге тәрбиелеу.

Сабақ түрі: аралас сабақ
Сабақ типі: жаңа білімді меңгерту
Сабақтың әдісі: проблемалық, ойын, сұрақ-жауап, СТО.

Пәнаралық байланыс: дүниетану, математика
Көрнекілік: интерактивті тақта, Х х әрпінің баспа, жазба түрі, қима қағаздар

Сабақ барысы.
1. Ұйымдастыру білімі.

Оқушыларды түгелдеу, сабаққа әзірлеу
Үлкенге де сіз,
Кішіге де сіз.

Құрметпенен сіздерге,
Бас иеміз біз.

2. Психологиялық дайындық.

-Балалар үйде теледидардан балаларға арнап көрсетілетін нелер бар?

-Қай телеарнадан сүйікті мультфильмдеріңді көресіңдер?

-Дара, Алдар көсе т.с.с

-Жақсы, балалар бүгінгі сабағымыз ерекше болмақ.

Мен сендерге теледидар әкелдім. Оны маған сиқыршы берді. Қазір біз әр телеарналарды ашып, саяхат жасаймыз. Қазір телеарнаны қосамыз.

Тық-тық-тық

Мынау сиқырлы сандық.

Қос-Қос-Қос

Сиқырлы сандықты қос.

-Мынау қай телеарна?

Қазақстан
-Қазақстан телеарнасында

«Жүзден жүйрік» ойыны болғалы жатыр. Бұл ойынды білеміз бе? Қане, осы ойынды өзімізше ойнайық.

-Әр оқушыға әріп беремін, әріпке орай сөз жазып, дыбыстық талдау жасайды. Оқушылар еңбегі тексеріліп, әр балаға фишка беремін.

-Жақсы балалар, келесі арнаны көрейік. Мынау қай телеарна?

-Еларна.

-Еларнадан не болып жатыр екен?

Спорттық жарыс.

3. Үй тапсырмасы.

-Олай болса үйден оқып келген мәтін қалай аталады? Жарыс.

-Балаларға мәтінді тізбектеп оқытып, мәтіннің түсінігі сұралады.

Мәтінмен жұмыс.

-Мәтін тақырыбы қандай?

-Қандай спорт түрлерін білесіңдер?

-Жарысып жатқан нелер?

-Қай аң жеңеді деп ойлайсыңдар?

-Қай аң соңынан келеді?

-Ал, енді келесі арнаны қосайық. Қандай арна?

«Хабар»

-Бұнда не болып жатыр? Кім сөйлеп жатыр?

Біздің президентіміз.

-Ол таппақ оқығалы жатыр, кім елбасымыздың таппағын оқып береді?

Халқымыз – біздің анамыз,
Халқымыз – асыл панамыз!
Халыққа қызмет етеміз,
Халықтан қуат аламыз.

-Елбасымыздың өлеңінің әр жолындағы сөздерді хормен оқиық.

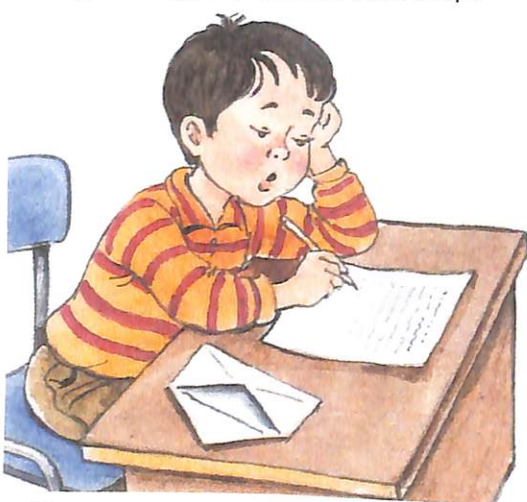
халқымыз, халыққа, халықтан. Халық деген кім? Бұл сөздер қандай әріптен басталған, біз бұл әріппен таныстық па?

-Олай болса, бүгін біз Хх әрпімен, дыбысымен танысамыз.

-Хх әрпі дауыссыз, қатаң. Қане дыбыстайықшы х х х х.....

-Мынау Х әрпінің жазба түрі.

-Ал, мына суретте бала не істеп отыр?

Хат жазып отыр.

-Хатқа не жайында жазады деп ойлайсыңдар?

-Сендер кімге хат жазар едіңдер, не жайында жазар едіңдер?

-Хатты жазып болған соң оны конвертке салып, сыртына хат алушының мекен- жайын жазып, поштаға

апарып саламыз. Хат сөзін дыбыстап, дыбыстық талдау жасайықшы.

-Оқулықтағы жаңа сөздерді хормен оқып, әр сөздің мағынасын аша отырып, сол сөзге сөйлем ойлау керек.

-Ал, мынау не? Мәтін.

-Мәтіннің тақырыбы қандай? Кітапхана.

-Мәтінді оқымас бұрын, кітапхана деген не? Онда нелер болады? Кім айтады. Мәтінді тізбектеп оқып көрейік.

4.Мәтінмен жұмыс.

-Кітапхана қайда бар екен? Онда нелер болады?

-Оған кімдер барады? Кітап беретін апайдың аты кім екен?

-Сонымен кітапханашы не істейді? Жақсы балалар біздің де мектепте кітапхана бар, кітапханашымыздың аты Гүлмира апай.

5. Сергіту сәті.

Тақ- тақ- тақ

Біз айтамыз таппақ.

Ар- ар- ар

Қыста жауады қар,

Тоқ- тоқ- тоқ,

Сыныбымда мақтаншақ жоқ.

6. Дәптермен жұмыс.

Дәптерімді ашамын,

Қолға қалам аламын,

Келбеу қойып дәптерді,

Әдемі етіп жазамын.

-Х әрпі қандай әріпке ұқсайды? Х әрпі екі элементтен тұрады. Х әрпін әуелі ауаға, кейін дәптерге жазамыз.

-Жазып болсақ Хабар арнасында «Сөз жасау» ойыны ойнағалы тұр, бізде сөз жасайық.

Ем.....хана, шебер.....хана, дәрі.....хана. т.с.с

-Енді осы аталған әр мекеменің өзінің атқаратын жұмысын айтайықшы.

Кім шапшаң?

Хакім хат ашып отыр,

Хат ашып, шатасып отыр,

Ол хатты қате ашып отыр.

-Қане осы жаңылтпашты хормен қайталап, кім жатқа айтып бере алады.

7. Қорытынды.

-Сонымен қандай әріппен таныстық?

-Қандай мәтін оқыдық? Мәтін не жайында болды?

8. Бағалау.

-Балалар бүгін сендер сабаққа жақсы қатыстыңдар, сендердей ұрпақ өсіп келе жатқанына өте қуаныштымын, және сендерді бес деп бағалаймын.

9. Үй тапсырмасы.

99-беттегі мәтінді оқып, жаңа сөздерді дәптерге көшіру.

ЖАМБЫЛ ЖАБАЕВТЫҢ «МЕНИҢ ӨМІРІМ», «АТТАНДЫРУ» ШЫҒАРМАЛАРЫ (АШЫҚ САБАҚ)

Нұрымова Нургуль Айтұрғановна
№ 23 Ж.Қызатов атындағы мектеп – лицейінің
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі

Сабақтың мақсаты:
а) білімділік: Оқушыларға жыр алыбы – Жамбыл Жабаев атамның өмірі мен шығармашылығы туралы әңгімелеп, «Аттандыру» өлеңінің мәнін ұғындыру;
ә) дамытушылық :Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттырып, поэзияға деген қызығушылықтарын ояту, ой-өрістерін дамыту;
б) тәрбиелік : Бауырмалдыққа, сүйіспеншілікке, Отанын, жерін сүюге және ата-анасын қадірлеуге, сыйлауға үйрету.

Сабақтың типі: Жаңа сабақ

Сабақ түрі:Аралас сабақ

Сабақ әдісі: Баяндау, мәнерлеп оқу, сәйкестендіру

тесті, альтернативті тест,

Интерактивті тақта.

Сабақ барысы:

I Ұйымдастыру кезеңі

Оқушыларды түгелдеу

II Үй тапсырмасын сұрау

1)Ж.Аймауытов «Әнші» әңгімесі бойынша өз беттеріңше «Ақтамақ хикаясы» тақырыбына әңгіме жазып келу;
2)Сұрақтар мен тапсырмалар бойынша жұмыс жүргізу.

Үй тапсырмасын бекіту

Альтернативті тестке жауап беру арқылы үй тапсырмасын қорытамын.
(Интерактивті тақтада тест сұрақтары мен жауаптары берілген. Дұрыс жауаптар қызыл бояумен боялып тұр, өшіру әдісі арқылы жауаптың дұрыстығын тексереміз.)

Альтернативті тест

1)Ж.Аймауытовтың әңгімелері

+а) Әнші

ә) Көксерек

+б) Күн менікі

в) Бір атаның балалары

2) «Әнші» әңгімесінің кейіпкері

а) Қарабай

ә) Сарыбай

+б) Әмірхан

+ в) Ақтамақ

3) Әнші Әмірханның қасиеттері

а) тақаппар

+ ә) қонақ жай

б) көкірек

+ в) қарапайым

4) Әмірхан үйінде кімдермен тұрады?

а)әкесімен

+ ә)қарт шешесімен

+ б)келіншегімен

в)інісімен

5)Әмірханға ән үйреткен ұстазы кім?

+ а)әкесі

ә)Ақтамақ

б)анасы

+ в)Жұмабек

Жаңа сабақ

Ж.Жабаев «Менің өмірім», «Аттандыру»

а)Интерактивті тақтаны пайдалана отыра хронологиялық кесте арқылы Ж.Жабаев өмірі мен шығармашылығына тоқталамын.

1846ж.Ақпанның 28-інде Жамбыл дүниеге келді.

Туған жері – Жамбыл, Хан тауларының баурайы.

1860ж-1861ж.Жамбыл алғаш өлеңдерін шығарып,

атақты Сүйібай ақыннан бата алған.

1870ж-1912ж.Бұл жылдары Жамбыл айтыста

да, жыраулық өнерде де биік дәрежеге көтерілді.

Ақынның оннан астам айтыстары сақталған. Әсіресе

оның Құлманбеттің Шашубаймен айтысқан айтысы

жақсы мәлім.

1891ж.Атақты әнші ақын Әсет сияқты серілермен,

шешендер кездеседі. Қырғыз еліне ақындығымен та-

шылады.

1916ж.Патшаға қарсы ұлт-азаттық қозғалыс кезінде

Жамбыл елді азаттық күреске шақырған «Патша өмірі

таралды», «Зілді бұйрық» деген өлеңдерін шығарады.

1934ж.Алматы қаласында қазақ көркемөнер

қайраткерлерінің бірінші слеті. Онда Жамбыл

мемлекеттік бас бөйгеге ие болды.

1936ж.17-23-мамыр аралығында Мәскеу қаласында

қазақ әдебиеті мен көркемөнерінің бірінші онкүндігі

өтті. Бұл онкүндікке қатысқан Жамбыл Жабаевты

Мәскеу құшақ жая қарсы алды.

1936ж.26-мамыр КСРО Орталық Атқару Комитеті

Ж. Жабаевқа Еңбек Қызыл Ту орденін беру туралы

қаулы шығарды.

1938ж.24-маусым Қазақстан Халық ақыны Жам-

был Жабаев Қазақ КСР жоғары кеңесіне депутат бо-

лып сайланды.

1941ж.Маусым Фашистік Германия КСРО

Мемлекеттік шекарасын бұзып, басқыншылық соғыс

бастады деген суық хабарды емханада жатып естіген

Жамбыл Отанды қорғап қалуға шақырған патриоттық

өлеңдерін шығарады.

1942ж.Жамбыл баласы Алғадайды майданға

шығарып саларда «Аттандыру» өлеңін жазды.

1945ж. 22-маусым жергілікті уақыт бойынша 7сағат

55минутта Жамбыл Жабаев дүниеден өтті.

Қазақ халқының ұлы ақыны Жамбыл Жабаевтың

есімімен бір облыс бірнеше аудан, көптеген ауыл-

дар, мектептер аталады. Жамбылдың өлеңдері мен

айтыс-дастандары барлық ұлт республикаларында

бірнеше рет аударылды, көптеген шет тілдерінде жарияланады.

ә)Менің өмірім

1938 жылы 24-маусым күні өткізілетін Қазақ КСР Жоғарғы советінің сайлауы қарсаңында халық өзінің ардақты ақыны Жамбыл Қазақ КСР Жоғарғы Советінің депутаттығына кандидат етіп ұсынған.

«Менің өмірім» Жамбылдың 1938 жылдың 10-маусымында сайлаушылармен кездесу жиналысында айтып берген өмірбаяны.

б)Ж.Жабаев өмірінен сыр шертетін суреттермен таныстырып шығамын.

в) «Аттандыру» өлеңі

1942 жылы Жамбыл атамның баласы Алғадай майданға аттанады. Жамбыл атам Алғадаймен бірге майданға аттанған жауынгерлерге арнап осы өлеңді айтады.

г)Сұрақ-жауап тапсырмаларын орындату

1)Өлең кімге арналады?

2)Оны қай жолдардан байқадыңдар?

3)Өлеңнің мазмұндық желісінен әкенің балаға берген батасы екендігін қалай аңғаруға болады?

4)Өлең жолдарына сүйене отырып Алғадайдың адамгершілік қасиеттерін ата?

5)Бата және оның түрлері, орындалуы туралы пікірлерін айту

ғ) «Аттандыру» өлеңінің құрылысына қарай талдау.

д)Халықтық поэзияның шағын түрлері туралы

мағлұмат беру.

1)Тұрмыс-салт жырлары жар-жар, беташар, сыңсу.

2)Мұң-шер өлеңдері қоштасу, естірту, жоқтау, бата.

е)Сәйкестендіру тесті

	Сұрақтар		Жауаптар
1	Жамбылдың ұстазы	а	Жапа
2	Жамбылдың ұлы	ә	Сүйінбай
3	Жамбылдан жеңілген атақты айтыс ақыны	б	Алғадай
4	Жамбылдың әкесі	в	Құлмамбет

Жаңа сабақты қорыту

Сонымен бүгінгі сабағымызда жүз жасаған жыр алыбы – Жамбыл Жабаев атамның өмірі мен шығармашылығы туралы және оның баласы Алғадайды шығарып салып тұрғанда айтқан «Аттандыру» өлеңінің мазмұнымен танысып, мағлұматтар алдық. Ендеше бүгінгі сабағымызды Жамбыл атамның төмендегі өсиет сөзімен қорытқым келіп тұр.

Өсиетім: шындықты, адалды сүй,
Ардақтаған халықты, адамды сүй,
Елдің тіккен іргесін игілікке
Тап бүгінгі бақытты заманды сүй.
Бағалау.

Үйге тапсырма

КОМПЬЮТЕРЛІК ВИРУСТАР ЖӘНЕ АНТИВИРУСТАР

Сансызбайқызы Кәмшат

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің
«Есептеуіш кешендерінің операциялық жүйелері және
бағдарламалық қамтамасыздандыру» пәнінің оқытушысы

Сабақтың мақсаты: Оқушыларға компьютерлік вирустар жайлы түсінік бере отырып, олардан антивирустардың көмегімен қалай қорғануға болатындығы жайлы мәлімет беру.

Міндеті:

Білімділік: Оқушыларды «Компьютерлік вирус» ұғымымен, негізгі қызметімен, түрлерімен таныстырып, жұмыс істеу ережесін меңгерту;

Дамытушылық: Компьютерлік вирустар туралы түсінік бере отырып, ой-өрісін дамыту, пәнге деген қызығушылығын арттыру;

Тәрбиелік: Оқушыларды жан-жақты болуға, компьютерлік сауаттылыққа, ізденімпаздыққа тәрбиелеу.

Сабақтың типі: Жаңа білім беру сабағы.

Сабақтың көрнекілігі: Интерактивті тақта, оқулықтар, таратпа карточкалар, тест тапсырмалары, вирусқа қарсы дискілер

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылармен сәлемдесіп, сабаққа қатысуын, дәрісхана тазалығын қадағалау (2 минут)

II. Үй тапсырмасын сұрау. (20минут)

1.Операциялық жүйе дегеніміз не? Не үшін қажет?
Жауабы: Ол адамның компьютерлік жүйемен әрекеттесуін қамтамасыздандыратын арнайы бағдарлама. Операциялық жүйе компьютерде орнатылған барлық жүйелер мен бағдарламалық жасақтамаларды басқару үшін қажет.

2.Жүйе параметрлерін баптау үшін шақырылатын терезе?

Жауабы: Жүйе параметрлерін баптауды орындау үшін басқару панелі (Панель управление) шақырылады.

3.Windows жүйесіндегі маңызы зор буфер?
Жауабы: Windows операциялық жүйесінде себет (корзина) өте маңызды роль атқарады-бұл жойылған файлдар жиналатын буфер

4.Проводник дегеніміз не?
Жауабы: Файлдар диспетчерлерінің категориясына жататын қызметші бағдарлама.

Тапсырмалар орындау.

1.Басқару панелін пайдаланып, күн мен уақытты баптау

2.Басқару панелін пайдаланып, Windows операциялық жүйесінде тілді баптау.

III. Үй тапсырмасын бекіту.(5 минут)
Оқушылар карточка бойынша сұрақтарға жауап береді.

IV. Жаңа сабақ.(30 минут)
Сонымен компьютерлік вирустар дегеніміз не? Алғаш рет «компьютерлік вирустар» деген термин XX ғасырдың 80 – ші жылдардың орта кезінде Америка Құрама Штатарында пайда болған. Бірақ

«компьютерлік вирус» терминіне айқын анықтама берілген жоқ. Сол кездердің өзінде-ақ «компьютерлік вирустар» деген ұғымды электрондық есептеуіш машиналарды қатардан шығарып, жұмысын тоқтатын қатерлі «талқандаушы» деп түсінді. Қазіргі кездің өзінде компьютерлік вирустардың 45 мыңға тарта түрі белгілі болып отыр. Компьютерлік вирустардың 1997 жылдан бастап күннен-күнге мөлшері артып барады. Сондықтан әрбір компьютермен жұмыс істейтін адам компьютерлік вирус және оның түрлері туралы білген жөн. Сонымен компьютерлік вирус дегеніміз не? Компьютерлік вирустар дегеніміз – өздігінен өз көшірмесін жасай алатын, оны әр түрлі объектілерге және компьютерлік жүйелер мен компьютерлік желілерге енгізе алатын, тағы басқа зиянды іс - әрекеттер істей алатын қабілеті бар кішігірім программа.

Өмірдегі сияқты компьютер әлемінде де көптеген кедергілер кездеседі. Программалардың ашпай қалуы, компьютердің дұрыс жұмыс істемеуі және т.б сияқты. Бұның барлығы вирустардың әсерінен болады. Вирустар дегеніміз бұл арнайы жазылған шағын көлемді программа. Олар басқа программалардың алдына, не соңына қосымша жазылады да ол программаны бүлдіруге кіріседі. Бұл вирус жұққан программалар «зақымдалған» немесе «бүлінген» деп аталады.

Вирустың пайда болу белгілері:
•Программа дұрыс жұмыс істемейді немесе жұмысын тоқтатады.

•Экранда бөгде символдар, хабарламалар шығады.
•Компьютер баяу жұмыс істейді.
•Кейбір файлдардың бұзылуы.
•Компьютер жұмысындағы жиі тұрып қалулар және жаңылысулар.

Вирустар 3 типке бөлінеді.
1. Мекендеу ортасына қарай.

2. Жұмыс логикасы мен мақсатына қарай.

3. Мақсатына қарай.

Мекендеу ортасына қарай вирустар: файлдық, жүктейтін, макровирустар.

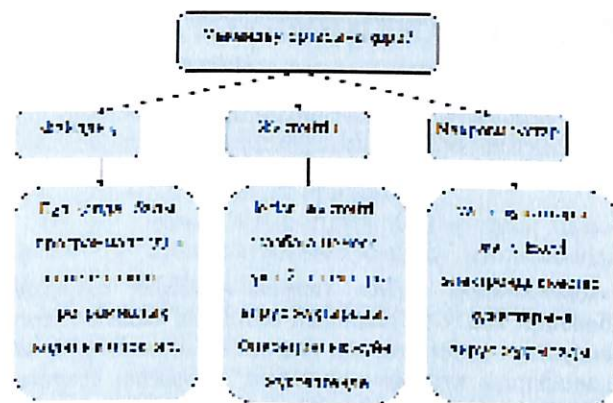
Файлдық вирустар – қолданбалы программалардың ішіне енгізілген программалық кодалық блоктар. Вирустық кода программа жүктелгенде орындалады.

Жүктейтін вирустар – негізгі жүктейтін жазбаға және жүктейтін секторға вирус жұқтырады. Яғни операциялық жүйе жүктелгенде жұқпалы тасушыдан вирус жұғады.

Макровирустар – Word құжатына және Excel электрондық кестесі құжатына вирус жұқтырады. Құжат файлын ашқанда жұғу орындалады.

Компьютерлік вирус сіздердің компьютерлеріңізге көзге көрінбей әрекет жасайды, ол қандай әрекет? Экранға назар аударып вирустар туралы бейнені тамашалайық.(3 минут)

Жұмыс логикасы мен мақсатына қарай вирустар – троян аттары, логикалық бомбалар, ұстауыш вирустар, құрттар деп аталады. Бұл вирустар қолданбалы программаларға еніп соларға рұқсат етілмеген әрекеттерді орындайды. Бұлар программалардың қателіктері мен сәйкессіздіктерін пайдаланатын вирустар.

Мақсатына қарай – насихаттаушы, мағынасыз, шантаж жасаушы, бейсауат деген вирустар бар.

«Бейсауат» (гуманды) – онша қатты зиянын тигізбейтін вирустар.

«шантаж жасаушы» - мысалы, белгілі төлемақы берсе, вирус әсері жоғалатынын анонимді түрде хабарлайтын «баяу әсер ететін бомбалар».

«насихатшы»-өзін көрсету мақсатында жасалған.

«мағынасыз»-атынан ақ түсінікті.

Компьютердің вируспен зақымдануының алдын алу үшін:

1. Резервтік көшірме жасау – ақпаратты архивтеу;
2. Ұрлық программаларды көп қолданбау (өйткені олар заңды өнім болып табылмайды);
3. Дискетаны ашпас бұрын вирусқа тексеріп отыру;
4. Антивирустық программаны дискетада сақтау керек, өйткені винчестерде болса, ол да зақымдануы мүмкін;
5. Компьютерді үнемі вирусқа қарсы тексеріп отыру керек.

Ақпаратты қорғаудың бір түрі – резервтік көшірмелерді магниттік тасуыштарда сақтау. Яғни файлдарды дискетте сақтау керек. Егер файл жадтың көлемін көп алып, дискетке сыймайтын болса не істеу керек. Мұндай жағдайларда ақпаратты бүлдірмей сығуға мүмкіндік беретін арнайы бағдарламалар қолданылады. Мұндай сығылған файлдарды тек дискетте сақтап қана қоймай, компьютерлік желіде байланыс арналары арқылы жіберуге де болады. Сондықтан барлық керекті бағдарламалар мен файлдарды D дискісіне сақтау тиімді, себебі ол пассивті диск болып табылады. C дискісі активті диск болады. Ал вирустың негізгі қасиеті C дискісіндегі бағдарламалар мен файлдарды компьютерден жойып жіберу болып табылады. Бұл мекемеге, өндіріске, оқу орындарында мәліметтердің жойылуына әкеп соғады. Сондықтан «Менің құжаттарым» бумасындағы барлық ақпараттарды D пассивті дискіде сақтаған дұрыс болады. Бұл ақпараттың 100 пайыз сақталуына мүмкіндік береді.

Вирустардан қорғану үшін қазіргі кезде антивирус программалары бар. Олар осы вирустардан қорғауға

арналған арнайы бағытты программалар. Антивирустар тек вирустарды тауып қана қоймай, оларды жояды. Антивирустардың бірнеше түрі бар.

Детектор программалар – бұлар тек бұрыннан белгілі вирус түрлерінен ғана қорғай алады, ал кейінгі вирус түрлеріне дәрменсіз болып келеді.

Доктор программалар – бұлар вирус жұққан программалар мен дискілерден вирус әсерін алып тастау арқылы емдеп, бастапқы қалпына келтіреді.

Ревизор программалар – бұлар ең алдымен программалар мен дискінің жүйелік аймағы туралы мәліметтерді есіне сақтап, оны әлсін-әлсін кейінгісімен салыстырып отырады да сәйкессіздікті анықтаса дереу программа иесіне хабарлайды.

Доктор-ревизорлар – бұл доктор программалар мен ревизор программалардың арасынан шыққан гибрид. Бұлар файлдағы өзгерістерді анықтап қана қоймай, оны автоматты түрде емдеп, бастапқы қалпына келтіреді.

Полифагтар немесе фагтар, бұлардың қызметі вирустарды табу ғана емес, оның кодасын жұқпалы программалардан жою. Өте қуатты полиграф-сканерге Данилов құрған Dr.Web программасы жатады. Бұл программа вирустарды жақсы айырып таниды. Doctor Web – қуатты полифаг – антивирус тобына жататын, 1994 ж И.А. Данилов ойлап тапқан программа. Ол қазіргі кезде 25000 вирусты, оның ішінде полиморфты вирустарды тауып, жоя алады.

Касперский зертханасы құрған Kasperski антивирусы да сенімді антивирустардың бірі ретінде әлемге аян.

Сүзгі программалар – бұлар компьютердің оперативті жадына тұрақты түрде орналасып вирустардың зиянды әрекетіне әкелетін операцияны ұстап, оны программа иесіне хабарлайды. Одан әрі шешім қабылдау әркімнің өзіне байланысты.

Norton AntiVirus. Бұл – барлық кездесетін макровирустарды тауып, оларды жоятын жалғыз антивирустік өнім. Қазіргі кезде оны әлемнің 15 млн. адамы қолданады. Norton AntiVirus дербес компьютердің қызметіне еш кедергі жасамайды және оны орнату өте жеңіл. Norton AntiVirus жаңа технологиялар мен жабдықтарды қолдана отырып, компьютерде қызмет ететін адамға вирустан қорғауға толық кепіл береді. Norton AntiVirus қай жүйе болсын, Windows, DOS, Macintosh болсын, барлығын қорғай алады.

Базаны аптасына 2 рет интернет арқылы жаңалап отыру қажет. Немесе антивирус мәзіріндегі функцияға міндетті түрде жаңарту белгі салып қою керек. Антивирус орнату үшін міндетті түрде оны кілтімен қоса лицензиялық бағдарламасын сатып алу керек.

Қазіргі кезде вирустар көбіне интернетті пайдаланған кезде компьютерге жұғады. Олардан қорғану мақсатында әр түрлі бағдарламалар шығуда. Сол бағдарламалардың бірі KZ Серт қызмет көрсету бағдарламасы. KZ Серт Қазақстандағы қауіпті инциденттерге қарсы қызмет орталығы. 2010 жылдан басап құрлды. (5 минут)

Сергіту сәті (тренинг-Мюнстерберг әдістемесі)
Өріпті мәтін ішінде сөздер бар. Жылдам оқи отырып, сол сөздердің астын сызу қажет. Тапсырманы орындауға 2 минут уақыт беріледі.
иорпгнңүбейнегкнаиәңғүңсуреттшсүкүгешплам
ониторрпокаүқмгнен
фяычвсатүспипңңңрыорртоълбэкрандюжюээхз

щшгнграфикейәң
әңіғүқәсимволхзшнгекцуйцфйпрдйюмаопрдло
ждэюббиткөрүмил
іңгіәңүңікпиксельгквлвиорынокөздқуповмъвавдо
ьддисплейдқұңтме
бейне, сурет, монитор
түс, экран, график
символ, дюйм, көру
пиксель, көз, дисплей
Анаграмма ойыны. 5 (минут)
Аз ғана уақыттың ішінде мына сөздерді дұрыс атап көрсету керек. Оқушыларға жеке-жеке таратамын.

1. РЯНОТ-ТРОЯН
2. ГТАРФА-ФАГТАР
3. РРЕВЗИО-РЕВИЗОР
4. ТРТЕКЕДО-ДЕТЕКТОР
5. ММПРРГОАА-ПРОГРАММА
6. РМААТКСРУОВИР-МАКРОВИРУСТАР

V. Жаңа білімді бекіту. (10 минут)

Сөзжұмбақты шешу.

1. Вирустардан қорғайтын программа. Антивирус
2. Вирустарды тауып қана қоймай, оның кодасын жұқпалы бағдарламадан жоятын бағдарлама. Ревизор
3. Бағдарламаларды зақымдайтын шағын бағдарлама. Вирус
4. Бағдарламалық құралдар кешеніндегі қателіктерді пайдаланатын вирустар? Ұстауыш
5. Компьютердің жедел жадында орналасқан, вирусқа қарсы бағдарлама? Сүзгі

VI. Қорытынды. Тест сұрақтарына жауап беру. (5 минут)

1. Өздігінен көбеюге қабілетті арнайы программа-лар?

- Компьютерлік бомбалар
- Компьютерлік вирустар
- Программалық вирустар
- 2. Ішінде вирус табылған программа?
- Емделетін
- Көрінбейтін
- Бүлінген

3. Мекендеу ортасына қарай вирустарды нешеге бөлуге болады?

- 5
- 3
- 2
- 4. Операциялық жүйе жүктелгенде жұқпалы тасушыдан жұғатын вирус?

- Файлдық
- Жүктейтін
- Макровирустар
- 5. Макровирустар....
- Жұғу құжат файлын ашқанда орындалады
- Операциялық жүйені жүктегенде жіберіледі
- Вирустық кода программа жүктелгенде жіберіледі
- 6. Жұмыс логикасына және мақсатына қарай?
- Логикалық бомбалар, құрттар, троян аттары,

ұстауыш вирустар
•Бейсауат, насихатшы, мағынасыз, шантаж жасаушы

- Жүктейтін, макровирустар
- 7. Қазіргі кезде шамамен неше вирус түрлері бар?
- 45 000
- 10 000
- 25 000

8. Мақсатына қарай вирустар:

- Логикалық бомбалар, құрттар, троян аттары,
- ұстауыш вирустар
- Бейсауат, насихатшы, мағынасыз, шантаж жасаушы

•Жүктейтін, макровирустар

9. Қарапайым қолданбалы программаларға еніп алып, соларға рұқсат етілмеген әрекеттерді орындайды.

- Троян аттары
- Құрттар
- Логикалық бомбалар
- 10. Программалық құралдар кешеніндегі қателіктер мен дәлсіздіктерді пайдаланатын вирустар?

- Троян аттары
- Ұстауыш-вирустар
- Логикалық бомбалар
- VI I. Үй тапсырмасы

1. Балапанов Информатикадан 30 сабақ (112-115 беттер)

Компьютерлік вирус және антивирустар.

VIII. Бағалау.
Оқушыларды сабаққа қатысу белсенділігіне және біліміне қарай бағалау.

ЖАҢА ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ҚҰҚЫҚТАНУ САБАҒЫНДА

Аралбаева А.С.

Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің
құқықтану пәнінің оқытушысы

Адамзат ғұмырының тарихи құндылығы жалпы тәрбиенің ішінде ақыл-ой тәрбиесінің ерекшелігін, оған мемлекет құрылысында маңызды мәселе деп қарау керектігіне көз жеткізген. Тәжірибені кейінгі ұрпаққа үйрету, оны тәрбиелеу қай мемлекеттің болса да басты мәселесі ретінде орындалуын тікелей қамтамасыз ететін мұғалім екендігі әмбебап аян. Ұрпақ тәрбиесінің негізгі ауыр салмағы мен жауапкершілігі мойнында тұрған мұғалім өзін мемлекеттен бөлек деп санауға қақысы жоқ.

Қазір жаңа дәуір, жаңғырған заман. Мектеп қай уақытта да ілім-білім мен тәлім-тәрбиенің анасы болып қала бермек. Қазақстан дүниенің төрт бұрышына есік ашқан, әлем халықтары түгел танып мойындаған іргелі елге айналып келеді. Елімізде жүргізілген түрлі: сот, әкімшілік құқықтық, денсаулық сақтау, мемлекеттік басқару реформаларымен бірге үздіксіз өзгерістерге түсіп, қайта құрылып жататын саланың бірі – мектеп. Әлемдік тәжірибеде мойындаған 12 жылдық білім беруге көшу идеясы, теориядан практикаға айналар уақыт та алыс емес. Еліміздің мектептерінде эксперименттен өткен мектеп түлектерінің білім деңгейін 11 жылдық жалпы білім беретін мектептер деңгейінең қаншалықты жоғары болуын уақыт көрсетеді. Кез келген жана істі бастау әлбетте қиын. Осы ретте біз дамыған өркениетті елдердің кейбірінің тәжірибесін тілге тиек етсек. Мысалы, Ұлыбританияда 5 пен 16 жас аралығында азаматтарға мемлекеттік білім беру орталықтарында және жеке білім беру орталықтарында білім алу міндетті түрде орындалу керек. Мектепте білім алу жас азаматтардан мектепке дейінгі даярлықтан басталады, яғни 5 жастан, ал 11 жастан олар орта сыныптарда білім алуға және колледждерге ауысады. Мектеп балаларға 16 жасқа дейін ғана білім береді. Бітірген жағдайда оларға жалпы білім жайлы куәлік және профессионалды біліктілігі аяқталғанда оларға төмендегідей құқық беріледі:

Олар мектептен кетуге және жұмыс істеуге, егерде олар университетке түсем деушілерге 2 жылдық оқыту курсы ұсынылады. 2 курсты бітірген соң, емтихан тапсырып, кәсіби маман иесі болады.

Ұлыбританияда мемлекеттік және жеке колледжі білім берудің мақсаты оқушының өміріне керектілігіне, сапалылығына іскерлік қабілеттерін дамытуға бағытталған. Мұндай мақсаттар Шотландияда және Солтүстік Ирландияда көзделген. Жоғары мектепте оқу жоспары 5 негізгі таңдаудан тұрады. Олар: тілдер 10 пән, жаратылыстану 5 пән, бизнес негіздері 5 пән, қолданбалы ғылым 6 пән болып табылады.

2000 жылы Германияда PISA-ның нәтижесінде 15 мемлекет аралығында Еуроодақта 15-ші яғни соңғы орынды иеленді. Ұлт өте есеңгіреген жағдайда қалды. Білім беру саласы күнде БАҚ-та талқыланды. Нәтижелер өздерін күттірмеді. 2003 жылы PISA-ның нәтижесінде Германия тізімнің ортасына енді. Қазіргі

федералдық жерлердегі білім алу моделі 12 жылдық гимназиялар болып табылады. Бұл гимназияларда 2 жақты білім алу топтары бар. 8 жылдық тек үздік оқушылар үшін, 9 жылдық басқа мектептен келген оқушылар үшін оқытылады. 2 шет тілі тек 6 сыныптан соң енгізіледі.

Білім беру жүйесінің басты міндеті жеке тұлғаның ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар негізінде қалыптасуы мен дамуы және оның кәсіби жетілуі үшін қажетті жағдайлар жасау, баланың тәрбиеленуі, білім алу және жан-жақты қалыптасуы, ана тілін, ұлттық салт-дәстүрлерді сақтау, ақпараттану, денсаулығын нығайту сияқты құқықтарын іске асыру болып табылады. Осы сияқты қасиеттерді білім алушылардың бойында қалыптастыру Қазақстан Республикасындағы үздіксіз білім беру жүйесінің маңызды міндеті ретінде қарастырылады деп көрсетілген.

Білімнің сапалылығы мен нәтижелілігін арттыруға оқудың жана технологияларының маңызы зор.

Көптеген уақыттар желісінде «технология» түсінігі педагогикалық ұғымдар қорынан тыс қалып келді. Шынайы мәні («шеберлік жөніндегі ілім») педагогикалық міндеттерге: педагогикалық процесті сипаттау, түсіндіру, болжау, жобалау сай келсе де, ол технократиялық тіл элементі ретінде қарастырылды.

Педагогикалық әдебиеттерде қандай да педагогикалық технологиялар сипатын айқындаушы көптеген терминдер ұшырасады, мысалы, оқу-үйрену, тәрбиелеу, оқыту технологиялары, білімдендіру және дәстүрлі технологиялар, бағдарламаластырылған және проблемалы оқу технологиялары, авторлық технология және т.б.

Алғашқыда педагогтар «педагогикалық технология», «оқу-оқыту технологиясы» және «тәрбиелеу технологиясы» ұғымдарының өзіндік мән-мағыналарына назар аудармай келді. Ал бүгінде педагогикалық технология оқу және тәрбие аймағындағы педагогикалық міндеттердің шешілуіне байланысты орындалатын педагог іс-әрекеттерінің бірізді жүйесі ретінде танылуда. Осыдан «педагогикалық технология» мәні «оқу технологиясы», «тәрбие технологиясы» ұғымдары мәндерімен салыстырғанда тереңдеу де ауқымдылау екені көрінеді.

Педагогикалық технология – бұл педагогикалық әрекеттер табысына кепіл болардай қатқыл ғылыми жоба. Әрі сол жобаның дәл жаңғырып іске асуы.

Педагогикалық технология кешенді, бірігімді процесс. Ол өз құрамына адамдарды, идеяларды, құрал-жабдықтарды, сонымен бірге жоспарлау, қамсыздандыру, бағалау және білім меңгерудің барша қырлары жөніндегі проблемалар шешімін басқаруды қамтиды. Педагогикалық технологилар көп түрлі болуына қарамастан, олардың іске асуының екі ғана жолы бар. Біріншісі – теориялық негізде орындалуы (В.Б.Беспалько, В.В.Данилов, В.К.Дьяченко және т.б.), екіншісі – тәжірибемен жүзеге келуі (Е.Н.Ильин, С.Н.Лысенкова, В.Ф.Шатапов және т.б.)

Сонымен, технология астарында не жатыр? Оқу технологиясы жөніндегі идея қай заманда пайда болған?

Мұндай ғылымдық мәні бар ой жаналықты емес. Кезінде оны Я.А.Коменский де дәріптеген. Ұлы педагог-ғұлама 16-ғасырда-ақ оқудың «техникалық» (яғни «технологиялық») болатынын уағыздап, оның мүлтіксіз тиімді нәтиже беретін жолдарын іздестіріп бақты. Я.А.Коменский еңбектеріне үңіле түссек: «Дидактикалық машина үшін қажет нәрсе - 1) түбегейлі ойластырылған мақсаттарды; 2) сол мақсаттарға жетуге дәл икемдестірілген жабдықтарды; 3) мақсаттың орындалмауына мүмкіндік бермейтін нақты жабдықтарды қолданудың мызғымас ережелерін табуымыз керек», - деген педагогикалық технологияға бастау берген даналық пікірлерді табамыз.

Коменский заманынан бастап, оқуды мүлтіксіз әрекеттегі механизмге сәйкестендіру ұмтылысының талайы күні бүгінге дейін басылған емес. Кейін оқу технологиясы жөніндегі көптеген тұжырымдар толықтырылып, нақтыланып отырды. Әсіресе, техникалық прогрестің әр қилы теориялық және практикалық қызметтер аймағына енуімен оқуды технологияластыру идеясы нығайып, іске асырыла бастады. (Б.Я.Гальперин, Н.Ф.Талызина, Ю.К.Бабанский және т.б.)

Осы заманғы дидактикада әрқилы оқу технологиялары көрініс беріп жүр. Олардың көп түрлі болу себебі – әр автор мен орындаушының педагогикалық процеске өзінше жаңалық қосып, технологияға өзгеріс ендіріп баруымен байланысты.

Оқудың дәстүрлі (қайта жасау-репродуктивті) технологиясы білім, ептілік және дағдыларды ұсынуға бағытталған. Ол өтіліп жатқан материалдың игерілуін, қайта жасау деңгейіндегі білім сапасының бағалануын қамтамасыз етеді. Бұл технологияның ежелгі түрі. Ол бүгінгі таңда да кең таралған (әсіресе орта мектепте). Оның мәні: жаңаны игерту-бекіту-қадағалау-бағалау сұлбасы (схема) бойынша оқу процесін жүргізу. Технология негізіне табысты өмір тіршілігін қамтамасыз ететіндей білім ауқымын анықтауға мүмкіндік беретін және оны оқушыға жеткізу жолын көрсететін білімдік бағыт-бағдарлама (парадигма) алынады. Осыған орай, оқу-оқытудың басты әдістері ретінде 1) көрнекілік және онымен бірге жүретін түсіндіру, 2) оқушының жетекші іс-әрекеттері түрлеріне – тыңдау мен есте қалдыру, 3) басты талап және тиімділіктің негізгі көрсеткішіне – игерілгенді қалтқысыз қайталап жаңғырту ептілігі алынады. Мұғалім қызметтері-түсіндіру, әрекеттерді көрсету, оқушылар орындағандарды бағалау және реттеу, түзету.

Оқу технологиясы бір қатар маңызды да ұнамды тараптарымен еленген. Олар: үнемділігі, күрделі материалды түсінуді жеңілдетуі, білім-тәрбие процесін тиімді басқаруды қамтамасыз етуі, білім ұсынудың жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалануға икемді келуі. Сонымен бірге дәстүрлі технология біршама кемшіліктерге де жол береді оқу процесін дараландыру мен жіктеуге қолайсыз, оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға мүмкіншілігі кем.

Дамытушы оқу технологиялы мектеп тәжірибесіне енген оқу іс-әрекеттері арасындағы аса танымалы (Л.С.Выготский, Л.В.Занков, Д.Б.Эльконин және т.б.).

Ғалымдар дәлелдегендей, педагогика бала дамуының өткеніне емес, болашағына бағытталуы

тиіс. Сонда ғана ол оқу процесінде осы нақты уақыт шеңберіндегі жақын даму процестерін жүзеге асыра алады. Жақын даму аймағының мәні мынада бала өз дамуының белгілі кезеңінде оқу міндеттерін ересектер басшылығында не ақылдылау дос-жарандары мен араласа жүріп шешуі мүмкін. Келтірілген пікір жария болғанға дейін бала дамуы, әсіресе оның ақыл-ойының өрістеуі оқу және тәрбие ізімен жүретіні мойындалған болатын.

Зерттеулер нәтижесінде (Л.В.Занков) оқу тиімділігін көтеру есебінен оқушы дамуын жеделдетуге болатыны дәлелденді. Бұл үшін оқуды жоғары деңгейлі қиыншылықты жүргізу принципін ұстану – басты талап. Егер алдынан рухани, сезімдік күш-қуаттың іске қосылуын қажет ететін кедергілер (ойын, оқу, тұрмыс) шығып тұрмаса, әрі оларды жеңуге талпынбаса, бала дамуы бәсеңдейді.

Жоғарғы қиыншылық деңгейіндегі оқу принципіне орай білім мазмұны және оны құрастыру реті анықталады. Оқу материалының мазмұн қарқыны ұлғаяды, әрі тереңдейді, жетекші рөл теориялық білімділерге беріледі, дегенмен, оқушылардың практикалық ептіліктерімен дағдыларының маңызы жойылмайды.

Дамытушы технология талаптарының және бірі-оқу ілгерілі және жедел қарқында жүреді. Өткендерді жиі әрі бір беткей қайталаулар оқу процесінің кедергісіне айналып, технологияны іске асыру сонымен бірге оқушылардың жас ерекшеліктеріне байланысты жүйелі іс-әрекеттік оқу бағытын ұстануды қажет етеді (Д.В.Эльконин).

Дамытушы технология идеяларының қатарына сондай-ақ оқу қызметінің әр қилы жағдайларында оқушылардың қажет болғанды өзінше танып, содан өздігінен жауап әрекет орындауға (рефлексия) ынталандыру идеясы да кіреді. Жауап әрекетке (рефлексия) келу дегеніміз баланың өз әрекеттерін сезінуі мен түсінуі, оқу іс-әрекеттерінің тәсіл, әдістерін өзінше байқап, тануы.

Рефлексиялық әрекет – қимылдар әрқашан өзіндік қадағалау және бағалаумен тығыз байланысты болатындықтан дамытушы технология шарттарына орай оларға да көп мән беріледі.

Дамыта оқыту идеясы бұл күнде еліміздің мұғалімдері арасында кең қолданымда. Алайда, бұл технологияның кейбір тұжырымдары пікір таласты болып жүр. Себебі, оқушылардың бәрі бірдей қиыншылықты деңгей оқуын көтере алмайды. Соңында тұма жайсаң қозғалысты тұлғалардың мұндай оқуда әбден күйзеліске түседі. Сондықтан барша шәкірттерді теңдей шапшаң және жоғары күрделілік деңгейінде оқытып, тәрбиелеуге болмай-ды. Бағдарламаластырылған оқу технологиясының (БОТ) негізгі мақсаты оқу процесінің басқару жүйесін жақсарту (П.Я.Гальперин, Л.Н.Ланда, А.М.Матюшкин және т.б.). БОТ бастауын берген американдық психологтар мен дидакттар) Н.Краудер, Б.Скиннер, С.Пресси).

БОТ – бұларнайы жабдықтар, бағдарламаластырылған оқулық, ерекше оқу-машинасы, ЭЕМ және т.б. көмегімен күні ілгері дайындалған бағдарлама бойынша орындалатын өзіндік жеке-дара оқу технологиясы. Бұл технология әрбір оқушыға өзіндік сапалы қасиеттеріне орай (оқу қарқыны, сауаттылық деңгейі және т.б.) оқуына мүмкіндік береді.

БОТ-ның өзіне тән сипат белгілері:
-оқу материалының кіші көлемді жеңіл игерілетін бөлшектерге жіктелуі;
-әр бөлшекті игеруге арналған нақты әрекеттерді орындау нұсқаулары жүйесінің берілуі;
-әр бөлшек игерілуінің тексерілуі;
-қадағалау тапсырмаларының дұрыс орындалуымен оқушы материалдың ендігі жаңа бөлшегін алып, келесі оқу қадамын іске асыруға өтуі;
-дұрыс жауап бере алмаған жағдайда оқушының қосымша көмек түсініктемелерін алуы;
-қадағалау тапсырмаларының нәтижесі хатталып, оқушының өзіне де (ішкі кері байланыс), педагогқа да (сырттай кері байланыс) белгілі болуы.

Проблемалы оқу технологиясы мұғалім басшылығында өтетін оқушылардың оқу міндеттерін шешуге орайластырылған өзіндік ізденіс-әрекеттерін ұйымдастыруға негізделеді. Оқу ізденістері барысында оқушыларда жаңа білім, ептілік және дағдылар қалыптасып, қабілеттері, танымдық белсенділігі, қызығуы, ой-өрісі, шығармашыл ойы және басқа да тұлғалық маңызды сапалары дамиды. (Т.В Кудрявцев, А.М Матюшкин, М.И.Махмудов және т.б).

Жалпы түрінде проблемді технология сипаты келесідей: оқытушы білімді дайын күйінде ұсынбай, оқушылар алдында міндет (проблема) қояды, оған қызықтырады және оның шешу әдіс-тәсілдерін табуға ынталандырады. Ал оқушылар мұғалімнің тікелей басшылығында не өз бетінше олардың шешімін табудың жолдары мен әдістерін зерттейді, яғни бол-жам түзеді, оның шынайлығын тексеру тәсілдерін белгілейді әрі талқылайды, дәйектейді, нәтижелерін талдайды, пікір жүргізеді, дәлелдейді.

Проблемалы оқу басқа да технологиялар сияқты өзінің ұнамды да болымсыз тараптарына ие. Оның тиімділігі: оқушыларға тек қажетті білім, ептілік және дағдылар жүйесін меңгеруге жәрдемдесіп қоймастан, олардың ақыл-ой дамуына жол ашады, өз оқу еңбегіне қызығу ұмтылысын дамытады, оқу нәтижесінің бекінуін қамтамасыз етеді. Кемшілігі: жоспарланған нәтижеге жету көп уақытты талап етеді, сонымен бірге, оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін жүйелі басқару қиын.

Оқытудың заманауи технологияларын мен де өз сабақтарымда, тәрбиелік шараларды өткізгенде қолданып келемін. Бұл оқыту технологияларын пай-

далану сабақ процесінің жеңіл, қызықты тартымды өтуіне мүмкіндік береді. Колледж оқушысының қазіргі деңгейі жоғары. Олар әртүрлі ақпараты ғаламтордан іздеп табады және оны өздеріне құнды дерек көзі ретінде қабылдайды, оның ақиқаттығына көз жеткізуге асықпайды. Осындай жағдайда оқушының (Білім туралы заңда кәсіптік-техникалық оқу орнының студенттері оқушылар деп аталады) білім көкжиегін кеңейтіп, дүниетанымдық көзқарастарын кеңейтуде проблемалық оқыту, сын тұрғысынан оқу мен жазуды дамыту элементтерін пайдаланып өткізген сабақтарым оқушылар көңілінен шығып жүр. Мұғалімге керегі де осы «Құқық қорғау қызметі» мамандығының оқытушысы болғандықтан қылмыстың алдын-алу, заңды білу, жастардың, жалпы қоғамның сауаттылығын көтеруге бағытталған оқу-тәрбиелік шараларды жоспарлы жүргізіп отырамыз. Солардың бірі ҚҚ-9-12, ҚҚ-13 оқу топтарында өткізілген «Жасөспірімдерді қылмысқа итермелейтін не?»,- деген тақырыпта өткізілген пікірталасқа атаналар, учаскелік полиция инспекторы, оқытушылар қатыстырылды. Бұл пікірталастың мақсаты – Құқықтық мемлекет құру, қоғамның құқықтық мәдениетін жоғарылату. Пікірталас барысында қатысушыларға мына төмендегі сұрақтар берілді:

-ақпарат құралдарындағы бала тәрбиесіне қатысты мәселелерді бірге талқылайсыз ба?
-отбасында бала тәрбиесіне байланысты қиыншылықтар кездесті ме? Оны шешудің жолы қандай?
-өзіңіздің балалық шағыңыз туралы не айта аласыз ба?

Нәтижесінде жастарға қылмысқа итермелейтін факторлар қатарына -әлеуметтік жағдай, қиын тұрмыс, ата-ана тәрбиесінің жеткіліксіздігі, зиянды әдеттер деп талқыланды. Пікірталаста ой қозғау сапастыру, бейнеролик арқылы диалог жүргізілді. Сондай-ақ, «Заңды білу – заман талабы» атты танымдық ойын сабағында қылмыстық құқық пен қылмыстық іс жүргізу құқықтарын байланыстыра отырып, оқытудың жаңа технологияларын пайдаландым.

Құқықтық мәдениет – халықтың құқықтық сауаттылығы, саяси санасы мен мәдениетінің жоғары болуы тиіс. Қоғамның болашағы жастар қолында, олай болса жастардың құқықтық сауаттылығын мейлінше арттыру ләзім.

Есбергенова Айнұр – Қазақ гуманитарлық заң және техникалық колледжінің ЕА-9-13 оқу тобының студенті. 1998 жылдың 11 ақпанында дүниеге келген. 2011 жылдың қаңтар айынан бастап спорттың «Таэквондо» түріне қатыса бастаған. 2011 жылы Шымкент қаласында өткен турнирден I орын алған. 2012 жылы ҚР чемпионатынан II орын алып, 2013-2014 жылдары ҚР чемпионы атағын иеленді. Осы жылдар арасында спартакиада, III жастар ойыны, Корея елінде, Фуджера қаласында өткен жарыстардың жеңімпазы болды.

Таэквондодан қара белбеу, I дан иегері, спорт шебері

